

RATHERII

EPISCOPI VERONENSIS

OPERUM PARS TERTIA.

SERMONES.

571-577 SERMO PRIMUS [al. II.]

(1429) DE QUADRAGESIMA.

1. Hortor et admoneo vos mecum, si qui in hac mihi estis plebe consimiles, ut aurem cordis prophético adhibentes consilio dicentis: *Redite, prævaricatores ad cor* (Isai. XLVIII, 6), cogitet unusquisque nostrum, quare creatus, quare natus, quare renatus, **578** quo proficis, et quare redemptus. Utrumnam debitas gratias retulerit Creatori, factori et Redemptori suo, et ejus, ut dignum fuerat, saluberrimis obedierit præceptis. Quod si in hoc se non invenit (1430), ut optarem, culpabilem; factori, Redemptori, et protectori gratias referens suo, non sibi illud superbe attribuens, humiliter gaudeat, et ab ipso finem in talibus bonum indesinenter exoptet, et ne prævaricator unquam juste vocetur, indesinenter exposcat.

2. Qui vero secus egerunt, ne sese desperent admoneo, sed reminiscetes misericordiæ Dei super peccatores innumerabilium exemplorum, converti a suis pravitatibus, dum sani sunt et **579** incolumes,

(1429) Hujus sermonis, qui ab Acherio ex ms. Laudunensi editus fuit, exemplum Frisingense obtinimus. Habitus autem est post tertiam restitutionem Ratherii in sedem Veronensem, ad quod tempus omnia opera in iisdem manuscriptis descripta pertinent: quod idem dicendum est de cæteris sermonibus, qui ex iisdem codicibus suppetunt. Hunc, qui in vulgatis, *De Quadragesima secundus* præfertur, primo loco ponimus, quippe qui ex ordine codicis Frisingensis, in quo Ratherii sermones ac libri in chronologicam seriem videntur descripti ei sermoni, qui in editis primus est, non solum præmittitur, sed ab eodem separatur, intersertis inter utrumque quatuor aliis tractatibus: quod non ejusdem argumenti, sed solius chronologiæ rationem a collectore habitam indicat. Id ut intelligatur, seriem tractatum, qui in laudato codice continentur, hic exhibemus. Primo legitur *Invectiva* de translatione corporis S. Metronis, quod die 27 Januarii anni 962 subreptum dicebatur. II. Decretum in clericos ab invasore ordinatos latum die 3 Februarii anni 963. III. Aliud decretum de eadem re diei 9 ejusdem mensis et anni. IV. Sermo primus de Quadragesima. V. Primus sermo de Paschate. VI. Primus de ascensione Domini, VII. Alius de festo Pentecostes. VIII. Opusculum de proprio lapsu. IX. Hæc notatio sequitur: *Istud illi est subiciendum sermoni, quem idem Ratherius proluxiore fecit de Quadragesima*: indicatur autem sermo de

A velocissime festinent: ne si dum possunt, non volunt, dum voluerint, non possint. Quod tamen si fecerint, antiquum illud adversarium absque dubio contra se concitabunt, qui totis contra eos sese statim exerens viribus, conabitur eos vitiis implicare prioribus (1431). *Omnis autem*, sicut ait Apostolus, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere* (I Cor. ix. 25). Luctaturi igitur contra tam atrocem, crudelem callidumque tyrannum, quoniam quidem isti nobis ad hoc cum Dei adjutorio actitandum generaliter ac specialiter delegati sunt potissimum dies, abstineamus nos (1423) ab omnibus, quæ illum fortiosem; nos imbecilliores omnino efficiunt. Quæ sint autem ipsa, Apostolus melius dicat: *Obsecro vos*, inquit, *tanquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam* (I Petr. II, 11). Ecce quid nos imbecilles, quid illum efficiat (1433) fortem: carnalia utique desideria, a quibus dum non abstinemus, animas nostras expugnabiles facimus. Cum enim nemo nisi alicui militet, et hic expressius, cui carnalia militent desideria,

C Quadragesima secundus, cui subjicienda traditur ea ejusdem sermonis apologia, quæ post hanc notationem in eodem codice describitur. X. Synodica edita in Quadragesima anni 966. XI. Sermo de Maria et Martha habitus circa Augustum anni ejusdem. XII. Opusculum de otioso sermone. Observandi præsertim duo sermones de Quadragesima, qui non alia de causa non conjunguntur simul, ut illi faciunt, qui argumenti rationem sequuntur, nisi quia collector non argumenti, sed temporis rationem habuit; eademque de causa non junxit omnes sermones, sed alia atque alia interseruit, uti ratio temporis postulabat. Primus itaque sermo de Quadragesima, qui in codice subsequitur duo opuscula scripta mense Februario anni 963, commode referri potest ad Quadragesimam anni ejusdem; adeo ut tres alii subsequentes sermones de Paschate, de Ascensione, et de Pentecoste ad eundem annum pertineant non minus quam opusculum de proprio lapsu, quod tamen convenire potest ineunti anno sequenti ante Quadragesimam; et sic omnes præcedunt sermoni proluxiore de Quadragesima secundo, habito, ut suo loco dicemus, anno 964.

(1430) Apographum Frisingense non inveniet.

(1431) Idem apographum pejoribus.

(1432) Addidimus nos ex eodem codice.

(1433) Vulg., efficiet.

mini e dicatur 134-35); dum adversus animam militare dicuntur, manifeste diabolo militare monstrantur. Nullus enim animarum nostrarum alter est adversarius, nisi ille, qui eas statim invadit, ubi Deus eas justo iudicio deserit. Justo autem eas Deus iudicio, deserit si eum prius deseruerint ipsæ: quamvis et innumeras se deserentes ipse minime deseruerit, sed hoc magis ex misericordia quam ex iustitia.

3. Quia igitur carnalia desideria diabolo adversus animas militant nostras, ne dux de nobis triumphet illorum, opponamus illis abstinentiam, et habebimus Deo adjuvante, victoriam. Convertamur itaque ad Dominum, fratres, in toto corde nostro, in jejunio, et fletu, et planctu (*Joel* II, 12). Sed a quo, ad quem converti vos putatis monemus [*f.*, moneri]? Ab inimicis utique animarum nostrarum carnalibus desiderii ad amicam illarum abstinentiam; a diabolo, cui militant ipsa, ad Dominum, qui contra illum, si volumus, pugnat pro nobis die noctuque. sed si volumus contra illum pugnare, studeamus eum a nobis longius propulsare. et a cordibus nostris ejicere, neque eum intra non ipsi fovere. *Sub umbra enim dormit*, ut ait Dominus, *in secreto calami, et locis humentibus.* (*Job.* XL, 16). Umbra vero sunt callidi; calamus simulatores, foris itaque placidi, interius vacui; humecta vero loca, luxuriosorum sunt membra, et libidinosa illorum præcordia. Verum tamen noverimus, Domino teste, quia hoc genus nullus neque de se, neque de alio valet ejicere, nisi in oratione et jejunio (*Marc.* IX, 28). Sed quomodo in oratione a se ejicere diabolum valet, de quo dicitur: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (*Prov.* XXVIII, 9.) 580 O utinam enim si non exaudibilis, saltem non esset execrabilis oratio nostra! Itemque alibi: *Qui avertit aurem suam a clamore pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur* (*Pov.* XXI, 13). Hic profecto quid (1536) etiam profundius innuitur, quia nisi clamantem ad te adjuves pauperem, non te exaudiet Deus orantem. Jejunas vero, quomodo? nisi a vitiis abstinendo, cum Dominus dicat: *Nolite jejunare sicut usque ad hanc*

(1434-35) In iisdem vulgatis dicitur. Construe: *Cum nemo militet nisi alicui, et hic minime dicatur expressius, cui carnalia desideria militant; dum dicuntur militare adversus animam, etc.*

Vulg. præter quid, male, Frisingensem codicem prætulimus, ubi quid pro aliquid sumitur: ac dein ex eodem addidimus freti.

(1437) Sic laud. cod. Frisingensis. In vulg. vivimus.

(1438) Cum hæc epigraphæ sermonis titulum exhibens ab ipso auctore fuerit præfixa, hunc, qui potius est liber, seu tractatus, quam sermo, inter sermones cum Acherio collocamus. Ipsum libelli nomine laudat Sigebertus de Viris illustribus c. 127, ac ex eo Ægidius Leodiensis c. 45 apud Chapeauvillium tom. I Gestorum pontificum Tungrensium pag. 176: *Scriptis librum, quem prætitulavit: Inefficax, ut sibi visum est, garritus.* Hunc eundem librum, qui Anthropomorphitas late refellit num. 29 et seqq., suppresso titulo *Inefficax garritus*, memoravit etiam Fulcuinus cap. 24 his verbis: *Est et ejusdem (Ratherii) libellus contra Anthropomorphitas, qui Deum, hoc est ipsam invisibilem deitatem per membrorum lineamenta depingunt.* Id autem in causa fuisse cre-

diem (*Isai.* LVIII, 4), et cætera quæ sequuntur? Ut igitur a cordibus nostris expellamus diabolum, jejunemus, oremus, eleemosynam secundum possibilitatem faciamus, sed ultra possibilitatem nos voluisse testem Dominum habeamus. Ita enim carnalia desideria, quæ adversus animas militant nostras, ipsius adjutorio freti superare valebimus.

4. Sed dicit aliquis: Si ab omnibus quæ caro desiderat abstinemus, quomodo vivemus (1437)? Nonne esuriens desiderat edere, sitiens bibere, etiamsi non superflue neque sumptuose? Somnum patiens (ut hæc tantum de innumeris honeste atque necessario requisitis proferantur) nonne optat dormire? Ad quod respondendum; quia non interduntur hoc præcepto necessaria, sed superflua, sed noxia, sed inhonesta, et a Deo prohibita. Unde et alter Apostolus: *Carnis*, ait, *curam ne feceritis in concupiscentiis* (*Rom.* XIII, 14): ubi profecto nobis præcipitur, ut sic corpori necessaria ministremus, ut nulli animum voluptati subdamus; ne, dum ratio domina, caro debeat esse ancilla, propter ancillam dominam conteramus, et imperet quæ obtemperare, obtemperet quæ imperare debuerat. Abstinentia cæterum nostra nisi sit triformis, est per omnia ad perfectionem inutilis, hoc est, ut primum a meditatione prava, secundo a locutione noxia, tertio ab operatione cessemus, pro Dei timore vel amore, perversa; ut muniti, Deo misericorditer largiente, ab omni inquinamento carnis spiritus, his sanctis saltem diebus sanctissimum Pascha post ipsos venturum cum gaudio et lætitia celebrare possimus: ipso adjuvante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

581 SERMO II [al. I].

DE QUADRAGESIMA.

ab auctore inscriptus:

(1438) *Sermo valde prolixus de Quadragesima Ratherii Veronensis, vel inefficax se vivente, ut est sibi visum, garritus.*

1. Cum neminem divinis lateat imbutum dogmatibus, hos quadraginta dies, quos parcimonie ritu

dimus, cur Sigebertus, alique eundem secuti veluti distinctum ab *Inefficaci garritu* opus laudant (licet unum et idem sit) illud, quo Anthropomorphitæ impugnantur. *Scriptis contra hæresim Anthropomorphitarum, id est dicentium, quod Deus habebat corpoream et humanam formam.* Vide quæ latius in præfatione generali animadvertimus § 2, in fine. Hanc vero Anthropomorphitarum decimi sæculi hæresim, quæ in his tantum partibus ob ignorantiam nonnullis fucum fecit, Sigebertus in Chronico affigit anno 939, ac ex Sigeberto alii postea id ipsum scripsere. At Sigebertus ea, quorum præcisum tempus ignorabat, cum in Chronico alicui anno assignanda essent, huic vel illi anno affixit ex arbitrio, ut pluribus aliis exemplis probare liceret: ac propterea hac quoque in re ex ejus Chronico nullus certus annus elici potest. Hunc quidem sermonem Ratherius *alius operis* nomine indicat in *Qualitatis conjectura* num. 6, ubi ex eodem nonnulla verba recitat. Scripta fuit *Qualitatis conjectura* ineunte anno 966. Porro omnia Ratherii opera, quæ in Laudunensi et Frisingensi codicibus collecta fuerunt, pertinent ad tempus, quo ille tertio Veronensi sedi præfuit. Hic autem sermo

excolendos præ manibus [f. omnibus] tenemus, hoc ideo numero institutos, quod præter id quod cataclysmo præfigurati fuerint, cum primitus etiam ipsi a Moyse et Elia, legis utique et prophetiæ ministris, ipsiusque Domini prophetarum inspiratoris, legis conditoris et impletoris, gratiæ largitoris, Evangelii funditoris continuosunt jejuni adimpleti mysticum quid etiam, nec omnino contemnendum designent; mirari non sufficimus morum superstitiosam observantiam, qui (1437) non quadraginta, sed viginti diebus distinctim nihil omnino gustantes, viginti vero reliquis ante horam usque ad crapulam et ebrietatem prandiis solemnibus incubantes, 582 Quadragesimam non verentur hujuscemodi nugacitatis observantiam vocitare, cum vigesimam deberent eam potius appellare. Nec putetis, audientes, quod hujusmodi locutionis exordium facientes, eorum reprehendere conemur religiosam devotionem, qui super hoc, quod omnibus legaliter est institutum Christicolis, aut duobus aut tribus, aut uno saltem in hebdomada die sibi fortius aliquid abstinentiæ indicunt, reminiscentes scilicet illius dicentis : *Qui illicita commisit, debet a licitis abstinere* (GREG.); et : *Hæc oportuit facere, et illa non omittere* (Matth. xxiii, 23); et : *Quodcunque supererogaveris, ego cum rediero, reddam tibi* (Luc. x, 35), non obliti prolatum : non reprehendimus, inquam, sed laudamus et approbamus ; tantum viderint, ne de illis quoque dicatur : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (Matth. vi, 42).

2. Illorum potius dolenda vesania, qui uno die nihil gustant, (1440) altero, ut vidisse nos semel [f., non semel] adeo meminimus, ut etiam in sabbato illo sanctissimo, quo missam saltem canere ante vespertinam nulli nostratium conceditur horam,

ab Acherio editus est ex ms. Laudunensi ; in Frisingensi autem licet desideretur, inserta tamen legitur ejus apologia paulo post ipsum sermonem scripta, quæ eidem subjicietur; et in præmissa notatione idem sermo indicatur his verbis : *Istud id est apologeticum, illi est subjiciendum sermoni, quem idem Ratherius prolixiorum fecit de Quadragesima*. Hic igitur sermo a Ratherio lucubratus, postquam tertio Veronensi sedi restitutus fuit. Porro in Frisingensi codice ubi Ratherii opuscula in chronologicam rationem descripta videntur, hic sermo indicatur post quatuor sermones de Quadragesima, de Paschate, de Ascensione, et de Pentecoste habitos anno 963, et post opusculum *De proprio lapsu* lucubratum eodem anno vel ineunte sequenti, uti monuimus not. 1429, in sermonem præcedentem. Igitur hic sermo habitus est citius in Quadragesima anni 964, vel serius in Quadragesima anni 965, antequam Ratherius initio anni 966 scriberet *Qualitatis conjecturam*. Cum vero ille in Quadragesima anni 965 magnis angustiis exagitatatus huc illuc sese receperit ; hoc tempus tam prolixo sermoni, seu potius tractatui lucubrando minus congruum videtur. Igitur hic sermo, seu potius tractatus probabilius assignari debet Quadragesimæ anni 964, eidemque tempori error Anthropomorphitarum hoc sermone perstrictus ascribendus est.

(1439) Hunc abusum iterum coerceri in *Synodica* num. 15. Mox legebatur *licet omnino*, minus bene. *Correximus nihil omnino* ex iis, quæ traduntur num. 2. *Uno die nihil gestant*, etc.

(1440) Construe : *Altero* (subaudi *die crapulæ et*

A (cum, nisi jejunium usque ad sancti illius sabbatum protrahamus vesperam, peragere nullomodo Occidentalium ritu valeamus Quadragesimam) tertia, pro dolor ! hora diei nutare instabilitate gressuum quosdam præ crapula et ebrietate viderimus. Quid illi aliud dicendi fecisse, 583 nisi parasceve quasi Domino jejunasse, Sabbato compensationem jejunii a diabolo ipsam utique crapulam recepisse ? Nisi forsitan ita quis desipiat, ut putet Quadragesimam hanc meruisse prærogativam, ut contra constitutionem aliorum temporum aliqua in ea sit dies, quæ non mane incipiat, vespera terminetur.

3. Subsimilis vero (1441) quia et de cæna [l. in cæna] Domini violatorum Quadragesimæ profecto est delinquendi occasio ; cum in sanctis legatur canonibus : *Si quis in quinta feria majoris hebdomadæ dicit solvendum esse jejunium, anathema sit* : et rite ejusdem solemnitatis diem colentium maximum post horam diei nonam sit rectissime gaudium ; non solvisse defenditur jejunium, qui usque ad eandem jejunans, diebus ut cæteris, horam, venit ad ecclesiam, cænat cum Domino, id est, corporis et sanguinis ejus ipso die initiata percepit sacramenta, postea in magna lætitia sobrie prandet, pedes pauperum lavat, residens in Dei nomine non superflue bibit, Deo gratias agit, cubitum benedicens Domino, seque ipsius communiens signaculo, pergit. Ante vero nonam horam cum nullius unquam gentis consuetudo nominaverit aliquod prandium cænam ; mirari non desinimus, qualiter aliquis ante eandem (1442) celebrare audeat ullo modo missam, quæ non aliud nisi ipsam continet Domini celebratam ad vesperam cænam, sicut et Sabbati officium resurrectionem Dominicam. Quæ nimirum (1443) utraque illam inanem faciunt occasionem, quam quidam

ebrietati ante horam tertiam indylgent) ut non semel vidisse meminimus, adeo ut videremus, proh dolor ! quosdam præ crapula et ebrietate nutare instabilitate gressuum hora diei tertia etiam in sabbato illo sanctissimo, quo nulli nostratium conceditur canere missam saltem ante horam vespertinam : cum nullo modo valeamus peragere Quadragesimam ritu Occidentalium, nisi protrahamus jejunium usque ad vesperam illius Sabbati sancti. Cur autem ritum Occidentalium memoret, intelliges ex num. 5.

(1441) Construe, et explica : *Quia vero occasio violatorum Quadragesimæ est profecto subsimilis delinquendi et in cæna Domini* (eorum scilicet violatorum, qui, ut postea explicat, ante horam prandent, nec exspectant vesperam, in qua officium ejus diei hora nona inceptum desinit) *cum in sanctis canonibus legatur : Si quis, etc., et cum post horam diei nonam rectissime sit gaudium rite colentium diem maximum ejusdem solemnitatis ; ille defenditur non solvisse jejunium, qui jejunans usque ad eandem horam, ut diebus cæteris, venit ad ecclesiam, etc.*

(1442) Vulg., *saltem eandem*, male. Contextus sententia emendationem suppeditavit ; illi enim reprehenduntur, qui ante eandem horam nonam missam in cæna Domini celebrare, et subinde jejunium solvere audebant.

(1443) Construe et explica : *Quæ nimirum utraque faciunt inanem illam occasionem, quam quidam præ-tendunt, duobus diebus desuper adjectis supra quadraginta*. Erant scilicet, qui violationem jejunii his

desuper adjectis duobus ad quadraginta præten-
dunt diebus.

4. Adidimus præterea, quia decimam dierum, se-
cundum beati suasionem Gregorii (*lib. 1, in Evang.
hom. 16. n. 5*), Deo non possumus dare, nisi usque
ad vesperam Sabbati sancti Quadragesimam studea-
mus extendere.

584 5. Sciendum sane, quod cum sub una fide
sint consuetudines Ecclesiarum diversæ; Orientales
et longiorem et austeriorem, quam nos, faciunt
Quadragesimam : et idcirco paschale gaudium ad
horam Sabbati sancti inchoant, ut dicitur (1444),
(quod nobis licet minime) tertiam. Baptismum enim
ut nos, non eo die, sed in Epiphania et Pentecoste
dicuntur solummodo, contra instituta licet nostro-
rum canonum, celebrare.

6. Vituperamus et illorum ridiculosam nimium
stultitiam, qui contra concessam nona hora (1445)
diei omnibus sumendi quidlibet licentiam, usque ad
noctem quotidie jejunium eligunt protelare, ut nocte
quasi cum licentia ventrem valeant ingurgitare. Cum
enim de Domino sacra Evangelii proferat lectio, quia
*Cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta
noctibus (Matth. iv, 2), postea esurierit, nec tamen
manducare suadenti consenserit; non exemplo Do-
mini jejunare convincitur, (1446) qui post jejunium
esuriens, gulæ appetitum, ut ille tentatorem, non
superat, diabolum.*

7. Male jejunant et illi, qui quod corpori suo
subtrahunt, non pauperibus tribuunt; sed aut suo
ventri, aut, quod est nequius, mammonæ, id est,
cupiditiæ dæmoni, abstinendo reservant.

8. Illorum quoque Deus non approbat jejunium,
qui abstinentiæ diebus, detractionibus, litibus, et
criminosi inserviunt actibus. Abstinent vino (1447),
livoris ebrii semper veneno; non comedunt carnes,
et rodendo aliorum incessanter lacerant mores;
deest eis potionum dulcedo, et cogitationum eos ne-
quam vexat pernoxior amaritudo. Contra illorum
igitur et istorum (1448) dementiam, hoc potius ap-

duobus diebus cœnæ Domini et Sabbati sancti eo
nomine excusare nitebantur, quia prætendebant id
compensari duobus aliis jejunii diebus adjectis Qua-
dragesimæ, nimirum quarta et quinta feria ante pri-
mam Dominicam, cum olim caput jejunii a prima
Dominica inciperet, non autem a feria quarta cinerum,
ut postea usu obtinuit.

(1444) Ratherius hoc loco aliorum relatione dece-
ptus, errandi occasionem sumpsit. Orientales nimirum,
seu Græci in Quadragesima non jejunabant
diebus Sabbati excepto Sabbato sancto, quo solo
jejunium servabant. Quibus autem Sabbatis non je-
junabant, missam celebrabant hora tertia. Iis vero
diebus Quadragesimæ, quibus observabant jejunium
sacrum non conficiebant. Quæ autem aliis Sabbatis
Quadragesimæ competunt, Ratherius communia
credidit Sabbato sancto, quo servato ab illis solemniter
jejunio nec sacrum conficiebatur, nec paschale gau-
dium hora tertia poterat inchoari.

(1445) Similiter num. 3 de quadragesimali jejunio
loquens dixerat: *Qui usque ad eamdem [nonam]
jejunans, diebus ut cæteris, horam.* Id ipsum legitur
in *Synodica*, in quam vide quæ animadvertimus not.
980. Dum autem vituperat, qui jejunium producant

A probamus quod sapientissimus ait Hieronymus: *Melius
quotidie parum, quam raro sumere satis. Vere,
vere, et melius, 585 et contra inanem gloriam
tutius.* Quis enim hora diei licita cum cæteris te
considerans parum edentem æstimare potest, utrum
hoc facias Dei timore, an, ut multi, edendi impossi-
bilitate? Biduana sane vel triduana sæpe, ut ait jam
dictus, jejunia, non Deo, sed vanæ gloriæ certum
est militare.

9. At contra gluttonum ista solet esse defensio,
licet non per omnia falsa: Melius est, aiunt, absti-
nere a vitiis quam a cibis. Sed quomodo abstinet a
vitiis, quæso, qui gulæ deservit? Nonne ex octo
principalibus vitiis unum triformis est gula, et cum
manducando vetitum, homo perdiderit paradysum,
non aliquando jejunando, semperque peccando,
qualiter quis lucrabitur cælum? Quid, aiunt, nocet,
si ante nonam comedam, cum non nisi semel in die
manducans, jejunium faciam? Ad quod responde-
mus: Quid profuit Adæ quod non nisi semel de
fructu ligni vetiti manducavit, postea ab eodem
abstinuit? Nonne ipsa inobediencia divini præcepti
reum illum in perpetuum fecit? Qui autem illum de
ligno eodem comedere prohibuit, ipse tibi jejunio-
rum diebus usque ad horam nonam abstinere præ-
cepit. Quod si inobediens ausus fueris præterire,
quod jejunium te putas fecisse?

10. Quare autem triformis dicitur gula, nisi quia
primum ejus vitium est ante horam manducare;
secundum in hora plurimum manducare? Sperti-
tur (1449) enim vero, ut ait quidam, a Deo totius
diei jure jejunium, quod in vesperam, aut certe in
crastinum ventris ingluvie, vel pretiosorum com-
pensatur multiplicitate, vel saltem suavitate cibo-
rum. Fac, inquiunt, eleemosynam, et quod Deus
concedit manduca.

11. Melius dicerent: Fac eleemosynam, jejuna et
ora. His enim nisi duabus alis jejunia nostra vehan-
tur, cælum non valent conscendere: orationum vi-
delicet et eleemosynarum juvamine. Hæc enim tria

usque ad vespas, non idcirco vituperant, quad se-
cundum veterem disciplinam jejunarent, sed quia
hoc jejunium eligebant, *at nocte quasi cum licentia
ventrem valeant ingurgitare.*

(1446) Construe: *qui esuriens post jejunium non
superat appetitum gulæ, ut ille superavit diabolum
tentatorem.*

D (1447) Notatu digna est hoc sæculo abstinentia a
vino in quadragesimali jejunio. Simili argumentandi
genere usus est auctor sermonis 443 in appendice
Augustini num. 3, ubi de Quadragesima loquens:
*Quid enim prodest, inquit, vinum non bibere, et ira-
cundiæ veneno inebriari? Quid prodest abstinere a
carnibus ad edendum creatis, et malignis obtrectatio-
nibus fratrum membra lacerare?*

(1448) Acherius *et justorum clementiam.* Recopi-
mus emendationem, quam novissimus Spicilegii
editor induxit.

(1449) *Tertium* utique per saltum librariorum
omissum fuit. Supplendum autem: *tertium pretio-
siores, ac suaviores cibos manducare.* vel aliquid
simile; ut licet ex sequentibus, *vel pretiosorum com-
pensatur multiplicitate, vel saltem suavitate ciborum.*

mutuo sibi suffragantur ita solamine, ut jejunium eleemosynæ et oratio; eleemosynas oratio et jejunium; orationem eleemosynæ et jejunium perferant ad remuneratorem facientium, si tamen sinceriter peragantur, absque dubio Deum; hoc vero nisi se invicem adjuvent incessanter suffragio, unum quodlibet eorum duobus aliis destitutum, placare, ut veremur, tria omnia requirentem justum omnino non valent judicem, ac perfectæ bonitatis amantissimum Deum.

12. Cum vero ita sit, ut et de orationibus, quæ nostrum movent animum, minime sileamus; nobiscum reprehendere non cessamus pariter eosdem, quibus Jacobus ait apostolus: *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis* (Jac. iv, 3). Male namque petit, qui non petit quod Dominus præcipit, sed quod potius interdicit. Ille namque desiderare et petere nos jubet cœlestia, nos contra et **586** desideramus et optamus terrena; ille orare pro persecutibus et calumniantibus, nos e diverso contra persequentes et calumniantes execrabiles fundimus preces. Quale autem est illud, quod quidam noctibus psalmodiis et orationibus instant, diebus vero distractionibus, praviloquiis, otiositati et desidiæ vacant, cum nox potius quieti, dies sit concessa labori; quod, remur, optime noverat ille, qui postquam dixerat: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (Psal. cxviii, 62); et: *In matutinis meditabor in te* (Psal. lxxii, 7); duas videlicet tantum nocti consecrans horas, *septies*, ait, *in die laudem dixi tibi* (Psal. cxviii, 164). Nos vero, fratres, quidquid perperam agitur, cum Dei adjutorio devitantes, atque apostolici illius non immemores: *Sive vigilemus, sive dormiamus. simul cum Christo vivamus* (I Thess. v, 40), in noctibus extollamus manus, id est, opera nostra, in sancta, et benedicamus Domino (Psal. cxxxiii, 2): post quietem vero surgentes, ut juxta eundem Apostolum, et jam silentes sine intermissione nos orare debere credamus, illius dicentis omnimodis recordemur: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xxviii, 9). At contra veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate, Dominica nobis dicitur voce (Joan. iv, 23). Petamus quoque a Deo non quod nos prohibet cupere, sed quod imperat desiderare, ut nobis respondere dignetur quod Salomoni sapientiam postulanti respondit (III Reg. iii, 41). Cui nimirum responsio illud Evangelium concinit: *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia, id est corpori necessaria, adjicientur vobis* (Luc. xii, 31).

13. Quales autem, quam exaudibiles illorum sunt preces, qui tempore orationis, ut ita dicamus, omnia peragrantes, furtum etiam plerumque, latrocinia, homicidia, adulteria, fornicationum etiam

(1450) Voces uncis inclusæ, quæ deerat, exigente contextu supplevimus, ut supplendas recte monuit novissimus Spicilegii editor.

(1451) Vulg., a miseria. Ex significatione Græce

A multimoda genera, et his similia meditantibus quam plurima, neque Dei, quem rogare videntur, neque illius rei, pro qua rogant, ullo modo recordantur: quid, quæso, rogant? quem rogant? pro quo rogant?

14. Verum quia dæmonum hoc agitur insidiis, invidentium utique profectui orationis, cum et curæ sæculares, et quæ sæpius videmus, loquimur, audimus, ad hoc nimium impediunt faciendum; præter alia (1450) (faciendum est) nobis quod cæcus ille in Evangelio legitur fecisse: quem cum prætereuntes increparent ut taceret, *multo magis clamabat: Fili Dei, miserere mei* (Marc. x, 48). Os sane nostrum (verissime veracissimi in hoc utamur sermone) tanto minus exauditur in prece, quanto magis inquinatur turpi locutione.

15. De orationibus itaque quoniam quidem satis pro tempore diximus, ad eleemosynas veniamus. Eleemosyna cum a misericordia vocabulum trahere videatur (1451), nulla congruentius principatum in ordine, ut nobis videtur, potest habere, quam illa, de qua Sapiens admonet ita: *Fili, miserere animæ tuæ placens Deo* (Eccli. xxx, 24): ut videlicet **587** illud nobismetipsis primitus misericordiæ impendamus, ut quæ Deo placent, agere satagemus: et quia proximum sicut nosmetipsos diligere jubemur, eundem recto consilio, ubi commodum visum fuerit, sive arguendo, sive obsecrando, sive increpando, in viam Domini dirigamus; corporis si indiget necessariis, de justis laboribus nostris illi secundum quod possumus præbeamus. Scriptum quippe tenemus: *Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, sic est quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* (Eccli. xxxiv, 24). Hoc vero facientes, illius Domini recordemur: *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare divites, quia habent retribuere tibi; sed voca pauperes, et retribuetur tibi in resurrectione justorum* (Luc. xiv, 12-14). Quamvis nemo in ea resit dives, in qua solatio indiget; ac per hoc quod illi largimur, non diviti, sed conferimus indigenti, tantum pro Dei reverentia, et pro Christi hoc faciamus amore, illius utique ducti auctoritate præcepti: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter* (Matth. vii, 12). Quod enim de mammona iniquitatis amicos nobis facere suademur (Luc. xxi, 9), non propterea dicitur, ut uni auferamus quod alteri tribuamus, cum juxta Augustinum, melius sit nulli dare, quam alicui tollere; sed ut noverimus, quia divitiæ cum omni sint sæculo communiter datæ, a nullo congregari sine avaritiæ malo valent ullo modo. Omnis enim, ait Hieronymus, dives, aut iniquus, aut iniqui est hæres. Et quia Psalmistæ dicitur voce: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* (Psal. xl, 2); demus operam ut qui plus indiget, plus utique accipiat; qui minus, similiter

vocis ἐλεημοσύνη misericordia emendavimus. Ita post pauca novissimus Spicilegii editor recte scripsit *misericiordiæ impendamus*, ubi erat *miseriæ impendamus*.

minus. Et quia hoc quoque nobis præcipitur, tribuamus potius bono quam malo, si tamen eos valemus discernere; si non, sequamur dicentem: *Ne eligas cui miserearis*. Caveamus etiam, ne quem exasperemus importunius licet rogantem: *Hilarem enim datorem diligit Deus* (II Cor. ix, 7). Et quia, beatus, ut ait Ambrosius, bonorum exhibitio sæpe per moram contraxit offensam, præbeamus solliciti autem dicenti: *Ne dicas amico tuo: Vade et revertere, et cras dabo tibi, cum statim possis dare* (Prov. iii, 28). In his vero omnibus hoc attendamus, ut non pro inani gloria, sed pro Dei jussione, et communis naturæ consideratione, bonum quod facimus, agere studeamus, Domino ita jubente: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quod faciet dextera tua* (Matth. vi, 3). Quanquam et hoc dicto præcipi possit videri, ut in nostra eleemosyna nil possit inveniri, quod de sinistro opere, id est, de injusto sit acquisitum labore: sequitur (1452) magis ostentationem innuat hoc dicto notari. *Ut sit, inquit, eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi* (Ibid., 4). Dicente quoque Apostolo: *Qui parce seminat, parce et metet* (II Cor. ix, 6); et quia *sicut aqua exstinguit ignem, ita eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33); consideremus, maximo igni injecta modica quid faciat **588** aqua. Ad quam considerationem non modice valet consilium, quod Tobias æquivoco præbuit filio: *Fili, inquit, si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si parum, etiam ipsum libenter impertiri stude* (Tob. iv, 9). Nihil enim Deo charius bona voluntate, cum et calix aquæ frigidæ cum bona voluntate largitus remunerationis mercede non careat, ut ipse ait in Evangelio Dominus (Matth. x, 42). Cui canit Psalmista devotus: *In me sunt, Deus, vota tua* (Psal. lv, 13), id est, voluntas, quam tibi cuncta cernenti offero bonam. Quocirca si tam pauper est quis, ut nihil penitus quod tribuat habeat; semetipsum si tribuat, sibi sufficere credat. Dictum est enim: *Omni petenti te tribue* (Luc. vi, 30), id est, et cui tribuis, et cui non tribuis, te tribue. Verbi gratia, rogat aliquis sibi tribui panem, et non habes quem tribuas panem; tribue te, id est, tuam bonam voluntatem qua utique tribueres illi, si habuisses, libentissime panem; et quia *sermo bonus super datum optimum* (Eccli. xviii, 17), enitere pro viribus; ut si deest manui, quem porrigas, cibus, sermo linguæ non desit, quem respondeas, bonus.

46. Quia vero omnia hæc sine charitate, mirabile dictu! exhibita, nihil teste proderunt Apostolo, qui ait: *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeat: charitatem autem non habuero, nihil mihi*

(1452) Idem editor optime notavit: Legerem, si res mei arbitrii esset: *quod sequitur . . . innuit.*

(1453) Lectio corrupta, inquit laudatus editor; sic autem restitui potest: *suasum. . . dedignetur*, ubi præcedentem textum respicit: *non dedignetur agere suasum Domini jam recitatum: Si*

A *prodest* (I Cor. xiii, 3). Ut ejusdem charitatis jura servare queamus illæsa, præbeamus cordis aurem dicenti: *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum* (Matth. v, 23-24). Quod si ille, qui lædendo fratrem, in aliquo contristavit eundem, **suasit** (1453) agere non dedignatus Domini; ille qui læsus adversus fratrem aliquid habet, taliter se quoque monenti surdam mentis non præbeat aurem: *Cum statis ad orandum dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester cælestis dimittat vobis peccata vestra. Quod si vos non dimiseritis, nec ipse dimittet vobis peccata vestra* (Marc. xi, 25-26).

B 17. Sunt vero contra nostri consimilis, ad dimitendum quod in Deum committitur perfaciles; quod contra illos agitur, odiis si possent perpetuis insectantes; cum magis charitas exposceret ut contra se acta facile dimitterent, contra Deum vero perpetrata rigidissime vindicarent, non immemores tamen dicentis: *Qui sine peccato est vestrum, primus iu illam lapidem mittat* (Joan. viii, 7). Nullum præterea bonum compensatione mali fieri debere credamus; ut videlicet ideo jejunes, ideo eleemosynas facias, ideo orationibus aerem istum fatiges, ideo quod contra te est perpetratum dimittas, ut aut adulterium, aut fornicationem, aut aliquid simile quasi impunitè facere credas, cum nulli promittatur peccatorum venia, nisi qui conversus reliquerit ea.

C **589** 18. Talia igitur cum nostra tanquam contemptibilia sint, proh dolor! jejunia, orationes quoque et eleemosynæ; de nobis deploratum per Jeremiam valemus timere: *Viderunt eam hostes, et deriserunt Sabbata ejus* (Thren. i, 7); et per alium nobis Dominum præcepisse: *Nolite jejunare sicut neque ad hanc diem* (Isai. lviii, 4).

19. Teste vero Apostolo, cum quod sine fide agitur peccatum sit (Rom. xiv, 24), ipsa vero sine operibus fides cum otiosa vel mortua sit (Jac. ii, 20) — deceptores illos præterire nullatenus animarum debemus, qui contra confirmationem catholicæ fidei, in qua continetur, quod *venturus sit Dominus judicare vivos et mortuos* (Symbol. Athanas.), et sæculum per ignem; et: *Qui bona egerunt, ituri in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum* (Joan. v, 29) — impunitatem omnibus baptizatis promittunt miserimi scelerum. Ita, inquit, pius est Deus et misericors, ut neminem Christianum permittat intrare in infernum. Quanquam verum dicerent, si Christianum fore illum solummodo, qui Christi voluntatem facit, credere possent. Cum vero Petrum audiam dicentem apostolum: *Melius fuerat eis non cognoscer-*

affers, etc. Ita quidem sermone ii de Pascha num. 2. *Suadebam, ut quid aliquem se læsisse memineral recordarentur dicentis: Si offers, etc., qui vero aliquo læsi fuissent, et ille veniam veraciter postulasset, non obliviscerentur dicentis: Cum statis ad orandum, etc.*

viam veritatis, quam post cognitionem retrosum converti (II Petr. II, 21); de quibus, quæso, dictum conjiciunt?

20. Et cum ordines quatuor sacra teneat auctoritas in judicio extremos futuros: unum scilicet, qui judicet cum Domino; alterum, qui per judicium remuneretur; tertium, qui per judicium damnetur; quartum, qui neque per judicium illum [i. illud] remuneretur, neque damnetur, cum scriptum in Evangelio sit: *Qui autem non credit, jam judicatus est* (Joan. III, 10); et Psalmistæ verbum [f., verbo] dicatur: *Ideo non resurgunt impii in judicio* (Psal. I, 5), quasi apertius dicat: Et si quidem resurgunt, non ideo resurgunt ut judicentur, quia jam sint judicati, sed ideo resurgunt, ut, receptis corporibus, illuc eant ubi ante sæcula sunt destinati (impios autem istos intelligere solummodo debemus incredulos, et minime baptizatos); quis ergo damnatus tertius ordo tibi videtur, nisi credentium, id est baptizatorum existere, qui pro eo quod fidem habuerunt, sed operibus fidei, quæ illic requiruntur, caruerunt, juste damnati in ignem æternum, qui absque dubio infernus erit, ituri.

21. Constat ergo certissime Dominum quemdam ideo monuisse: *Ecce sanus factus es, vade, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* (Joan. V, 14); et alio loco dixisse: *Fiunt novissima hominis illius pejora prioribus* (Matth. XII, 45), ut intelligas tanta humiliatione Dei de cælo ad terram pro hominibus descendens, tot indignitatibus, tot opprobriis ab eo perlatis, fame, siti, lassitudine, sputis, genuflexionibus irrisoriis, falsis testimoniis, aceto, felle, spinea corona, ad postremum crucis patibulo, lateris perfossione, effusione sanguinis et aquæ, manuum pedumque confixione, ignominiosæ mortis opprobrio redemptos, sacro baptismo lotos, Spiritus sancti illuminatione ditatos, cognitione voluntatis Dei locupletatos, **590** male agentes diutissime toleratos, flagellis paternaliter eruditos, promissionibus dulcissimis attractos, honoribus variis tam sæcularibus quam ecclesiasticis infulatos, commodorum inestimabilium blanditiis invitatos, infinitissimis aliis beneficiorum prærogativis ditatos, majora mereri juste tormenta, quam illos quibus talia concessa sunt nulla: *Cui enim plus committitur, plus ab eo exigitur*, ut ait quidam Benedictorum non infimus (S. Benedict. regulæ c. 2); et: *Servus qui scit voluntatem domini sui et non facit, digne plagis multis vapulabit* (Luc. XII, 47).

22. Sed quia omnipotens est Deus, et ejus pietas nihil aliud, quam ipse est Deus; omnipotens vero pietas ejus, uti et justitia ejus, [subaudi nihil aliud quam ipse est Deus] de quo saltem dubitare apostaticum credimus esse: ad illam, dum vivimus, nos conferamus. Mortui enim nihil omnino faciemus, sed quod

(1454) Hæc concinunt cum illis Ecclesiæ in oratione secreta missæ Sabbati ante Dominicam passionis: *Ad te nostras etiam rebelles compelle propitius voluntates*. Mox verba: *Si autem meos usque ad spero*. Ratherius recitat in *Qualitatis conjectura* num. 6.

(1455) Construe: *His et hujusmodi clamoribus cor-*

A fecimus recipiemus. Quod et si aliquis pro nobis aliquid fecerit boni, et si non proderit nobis, proderit illi. De illis vero purgatoriis post obitum pœnis, nemo sibi blandiatur, monemus; quia non sunt statutæ criminibus, sed peccatis levioribus, quæ utique per ligna, fenum et stipulam designantur (I Cor. III, 12). Sed quid agimus his ita pro certo constantibus, qui novimus quosdam prava consuetudine, quosdam sacramento, quosdam etiam maleficiis, aut quibusdam aliis, ut prætendunt, inevitabilibus causis ita obligatos; ut erigi ad emendationem nullo modo valeant, quid eis dicere valeamus? quod consilium dare? Quidquid enim eis dixerimus, hoc procul dubio respondebunt, etsi non verbo, effectu attamen operis, quod illi de Evangelio ad cœnam vocati (Luc. XIV, 18, 20), et verendum ne similiter ab invitante relictis, pereant, ut Pharaon, indurati.

B 23. Hi nimirum sunt enim, qui cum liberi esse valerent, immiserunt sponte sua in rete pedes miseri suos, et in ejus maculis ambulantes (Job XVIII, 8), dum expediunt se ab uno, in aliud incidunt periculum, et metuendum ne inevitabiliter a Domino conclusi. Sed enitatur, dicamus aliquid. Suademus illis ne in desperationis se præcipitent ullo modo barathrum, ignari quid eis sit destinatum. *Nescit enim, ait, homo, Scriptura, utrum odio an amore dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* (Eccl. IX, 1). Quatriduanum recogitent Lazarum suscitatum; clament cum cæco illo importunius: jejunando utique, orando, eleemosynis insistendo, non ut peccare eis tamen liceat, sed ut a peccato eos per misericordiam liberari contingat; vociferentur cum Chananæa, dicentes: *Miserece mei, fili David; anima mea male a dæmonio vexatur* (Matth. XV, 22); et: *Noli Domine, noli vinci a malo meo, sed vince in bono tuo malum meum* (Rom. XII, 21); et: *Eripe me Domine, ab homine malo, a viro iniquo libera me* (Psal. CXXXIX, 2, utique me, et tibi factori ac redemptori meo piissimo restitue me; quod utique misericors agis, si quod contra te meditor, (1454) me, velim, nolim, omittere facis. Si autem meos mortiferos conatus prosperari permittis, quam mihi fiduciam evadendi relinquis? Et si a **591** presentibus malis non cesso, quam veniam de præteriti, spero? Gemensque talium quis instanter quasi conquerendo, donec exaudiri mereatur, proclamet: *Usquequo exaltabitur inimicus meus? Respice et exaudi me, Domine Deus* (Psal. XII, 3; et: *Fac mecum, Domine, signum in bono, ut videant qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me* (Psal. LXXXV, 17). His (1455) et hujusmodi clamoribus aures exaudire cupientissimi Domini, corde, ore manumque fatigans, nisi ante terminum vitæ quiescat; forsitan pietas illius (qui

de, ore et manu fatigans aures Domini cupientissimi exaudire, nisi quiescat ante terminum vitæ; forsitan pietas illius, (qui cum vult, potens est (etc.) pulsata precibus sanctorum, respondebit et illi (sic fatiganti ejus aures) idem, quod respondit instanter clamanti: O mulier, etc.

cum vult, potens est de lapidibus filios Abraham suscitare (Matth. III. 9): Qui non vult mortem peccatoris sed ut convertatur et vivat (Ezech. xxxiii, 11) sanctorum precibus pulsata respondebit et illi, quod idem instanter clamanti: *O mulier*, inquires, nusquam ut scilicet viriliter agens, sed mollitia muliebri vitiis enerviter succumbens, magna est nunc fides, id est orandi perseverantia, tua; fiat tibi sicut vis (Matth. xv, 28): et sanabitur anima illius in illa hora; quod nobis omnibus præstare dignetur Redemptoris nostri clementia.

24. Est et alia pereuntium in perpetuum evidens approbatio, quod cum tres in Evangelio legamus mortuos a Domino suscitatos, quartum sibi nuntiatum noluerit suscitare, sed econtrario dixerit: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (Matth. VIII, 22). Tres vero isti mortui tria significant morientium animæ genera: unum scilicet in oculto, aliud in publico, tertium in consuetudine, quod et scætere dicitur, id est desperatione recuperandi vicinos inficere; sed quia Deo nil est impossibile, et tales ab initio omnes fuerunt in oculis ejus, quales in fine futuros illos prævidit, dilexisse eos comprobatur, cum insperata eorum emendatio cernitur. Quartum vero illud genus est mortis, de quo Psalmistæ dicitur voce: *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; et iniquus benedicitur* (Psal. x, 3); et de quibus propheta: *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt* (Isai. III, 12). Cum enim quis et malum quod facit ipse defendit, et adulantium attollitur insuper laudibus, nunquam ad sui cognitionem rediens, ut sepulturæ mortuus aggere, ita ille adulantium falsa præmitur infelicissimus laude. Nunquam utique reviviscit, qui se mortuum fore nunquam cognoscit; nec ad salutem redit, qui salute se indigere minime credit. In perpetuum ergo periisse non dubitatur, qui tali fine defungitur. Quod genus mortis summopere cavere cum Dei auxilio laboremus, nec adulantium mendaciis de nobis credamus, sed peccata nostra et ipsi accusemus, et accusantibus non irascamur. Non ergo leve putet quis se committere peccatum, cum aliquem male agentem falsis laudibus attollit, cum Dominica voce de se dici, quod mortuus mortuum sepeliat, audit: irrecuperabiliter enim eum interficit, qui fortassis ad emendationis vitam resurgeret, nisi eum ille suis adulationibus incessanter obrueret.

25. Cum vero octo, ut beatus fatetur Augustinus (*De Mendac. c. 14*), **592** sint mendacii genera, adulatorum est inter omnia, fateor, pessimum. Illi enim præcipue et interfectores et sepultores sunt animarum regum maxime, ducum, comitum, episcoporum, abbatum, ac sæculi hujus potentium, non veriti terribile illud per prophetam Domini maledictum: *Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum* (Isai. v, 20), etc. Quorum mortifera præconia ita Job, ita post Jeremias typice maledixisse legun-

tur: *Precreat*, inquit, *prior dies, in quo natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo* (Job. III, 3); alter vero: *Maledictus*, ait, *qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus* (Jer. xx, 15); Psalmista contra illos auxilium Domini imprecando: *Avertantur statim erubescences, qui dicunt mihi: Euge, euge* (Psal. LXIX, 4.)

26. Abstinerere vero tanto magis nos oportet ab omni mendacio, quanto certius illud a diabolo procedere valemus advertere, Domino ita de eo testante, *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus* (Psal. v, 7), utique mendacii (Joan. VIII, 44). Et Psalmographus Domino dicat[ur], dicit: *Perdes eos qui loquuntur mendacium* (Psal. v, 7). Quod tamen si de omni mendacio intelligamus, nullum a perditione liberum judicamus: dicit enim alibi idem: *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11). Ergo tu ipse hæc dicens mendax propheta? Absit, nam et illic certum quoddam, quod perditionis filii solummodo loquuntur, dixi mendacium, et omnem hominem in extasi (1456), id est, in contemplatione veracitatis Dei, vocavi mendacem; sicut et Ecclesiastes meus (*Eccle. III, 19*), et post illum Apostolus (*Rom. VIII, 20*), vanitati subjectum. Quam præterea noxium sit omne mendacium, alius nos admonet dicens: *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. I, 11); et: *Falsus testis non erit impunitus* (Proa. XIX, 5).

27. Mendacium sane quam longe a præsulibus Ecclesiæ debeat esse, invectiva cujusdam sententia hujusmodi, ac populorum consuetudine trita, valemus advertere: Verba, inquiunt, sacerdotis aut verba aut sacrilega. Quam e contrario autem veritas sit Deo dilecta, ipse de se loquens Deus homo demonstrat, cum ait: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. XIV, 6); et per prophetam: *Pacem et veritatem diligite, ait Dominus Deus* (Zach. VIII, 19); Pascha ejus celebrare in azymis sinceritatis et veritatis nos monet Apostolus (*I Cor. v, 8*). Et cum quædam populi sui acta reprobasset: subjecit: *Hæc sunt ergo verba, quæ facitis, loquimini veritatem unusquisque eum proximo suo* (Zach. VIII, 16); et replicans: *Veritatem et justitiam judicate in portis vestris.* (*Ibid.*)

28. Ecco, fratres et filii (Deus concedat) ab ipso clementer respecti, ecce quanta commemoravimus vera mala, quanta falsa bona, quanta etiam mista bonis mala. Quid nobis agendum ad ista, nisi, ut prædiximus Dominum præcepisse, non ita jejunesmus, non ita oremus, non ita eleemosynas faciamus, sicut usque ad hanc diem jejunavimus. oravimus eleemosynas fecimus, ne hostibus nostris, malignis utique **593** spiritibus, occasionem nos amplius deridendi præstemus. Sed rationabiliter in simplicitate cordis Domino servientes, curemus primitus ne bona nostra falsa sint. Curemus ne nulla dehinc, ne postea post, ne inordinata [subaudi sint], illiusque nunquam obliti consilii, quod datum, infructuose licet, cuidam

(1456 Sic nimlrum in psalmo cxv, v. 2 *Ego dixim excessu meo: Omnis homo mendax.*

legimus ita, *Peccasti, quiesce (Eccli. xxi, 1)*. Nostorum cujusdam perlepidam ei concinentem recolamus pariter istiusmodi sententiam: *Noli esse malorum factor, et eris occisor*, utique malorum factorum; illiusque non immemores: *Fili, inquit, ne adjicias peccatum super peccatum, dicens; Misericordia Dei magna est (Eccli. v, 5)*; et quod sequitur cogitantes non adeo despiciamus, ut precibus ad placandum illum compositis, et tam pravis ut usque nunc jejuniiis, orationibus, eleemosynis, et ratione contrariis vigiliis, nos eum, qui invisibilis omnibus penetrat suo universa intuitu, deludere posse credamus. Sed si volumus ei placere, sicut præcepit, studeamus illi servire, ut peccatorum remissionem accipere, et gratias ipsius mereamur recuperare ipsius solummodo pietate, quam perdidimus arbitrii nostri merito libertate.

29. Finem sane loquendi cum hic (1457) nobis putavisse occurere, occurrit econtrario non silere valendi omnimodis ratio. Hæresis (1458) namque ex antiquis quædam hic apud nos, cum exhausta ubique crederetur, consopita potius apparuit, quam mutuato a Græcitate vocabulo Anthropomorphitarum etiam Latinitas appellare consuevit. Nudius enim tortius quidam nostratum retulit nobis presbyteros Vicentinæ diœcesis, nostros utique vicinos, putare corporeum Deum esse; hac siquidem occasione inductos, quod in Scripturis legatur: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum (Psal. xxxiii, 16)*; et: *Munus tuæ fecerunt me (Job x, 8)*; et: *Facimus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. i, 26)*; cum utique hæc similitudo, vel dissimilitudo, non ad corpus, sed ad solam pertineat animam, quæ est utique spiritus, quanquam circumscriptus et comprehensibilis spiritus, et hujusmodi in Scripturis alia [subaudi legantur], non intelligentes stultissimi, quod tam incogitabilis, tam inscrutabilis, tam ineffabilis, tam incomprehensibilis est Deus, ut nihil proprium effari de eo humanæ locutionis valeat usus.

30. Quis enim audeat solummodo cogitare (ut hoc unum proferamus de multis) quod per naturam Christus fuerit vermis aut scarabeus? Et tamen per quamdam similitudinem ipse de se, quamvis figuraliter loquens, veraciter dicit: *Ego autem sum vermis, et non homo (Psal. xxi, 7)*; et per prophetam: *Scarabeus de ligno clamabit (Habac. ii, 11 ex LXX)*. Quod cum nos non modice permovisset (1457), pro nefas! nobis commisso gregi eandem adeo comperimus perfidiam inhæsisse, ut facto de periculo in populo sermone, et spiritum esse Deum, incorporeum, 594 invisibilem, intractabilem, et inestimabilem, Scripturarum testimoniis appro-

(1457) Ita cum novissimo Spicilegii editore. Erat apud Acherium, cum his non putavisse.

(1358) De hac hæresi apud antiquos vide Theophili Alexandrini epist. Paschal. Epiphanium, et præcipue Augustinum De hæresibus num. 50. Mox quædam scripsimus, ubi erat quosdam. Construe autem: Quædam hæresis ex antiquis, quam Latil-

Abato, quidam, heu dolor! nostrorum murmurando dicerent etiam sacerdotum: Quid modo faciemus? Usque nunc aliquid visum est nobis de Deo scire; modo videtur nobis quod nihil omnino sit Deus, si caput non habet, oculos non habet, aures non habet, manus non habet, pedes non habet. Ad quod unorum istud præbimus responsum: Stolidissime ergone anima tua, vel mea nil tibi esse videtur pro eo quod eam videre non vales? Quale vero caput habet anima tua, quas manus, quos pedes, quæ alia membra? Monstra mihi saltem si vales colorem ejus; si non vales, ego ejus tibi demonstro valentiam. Statue mihi hic duo corpora, unum cum anima, aliud sine anima. Quod ex illis duobus videbit, audiet, loquetur, ambulabit? illud quod est cum anima, an illud in quo non est anima? Non dubium, quin illud quod habet animam, respondebis. Ego econtra: Quare non illud quod animam non habet? nimirum quia deest illi ipsa vis, ipsa potestas, ipsum inestimabiliter melius atque validius, quod illud regebat, ut aliquid faceret, sine quo nihil omnino facere poterat: nihil enim esse visibillum, quod non ab invisibili regatur, ratio docet.

31. Ecce invisibilis anima quam potentior sit, quam visibile corpus. De ipsa vita animæ quid tibi videtur? Nonne ipsa invisibilior multum, quam ipsa est anima? Quid autem ipsa valeret anima, imo quid ipsa esset anima sine vita? Absque dubio nihil: legitur enim ita: *Factus est primus Adam in anima vivente, secundus in spiritu vivificante (I Cor, xv, 45)*. Si ergo anima, quæ utique spiritus est, tantum valentior est corpore, ut sine illa se saltem non possit movere; vita vero animæ, quæ utique invisibilior est, tantum potentior anima, ut sine illa saltem possit nec esse spiritus vivificans, qui utique Deus est; et quo Deus invisibilior, eo omnibus interior adeo spiritus, si regulariter ita dici valeret, invisibilissimus omnium spiritum spiritus, et spiritus spiritissimus omnium appellari possit spirituum: et quo omnibus spiritibus invisibilior, eo omnibus interior; et quo interior, eo magis credendus omnium rector, inspirator, motor, vivificator spirituum, sicut anima omnium corporum, imo sicut vita omnium viventium, et tanto præstantius, quanto ineffabilius atque potentius.

32. Sicut enim anima nihil esset si non esset vita, ita omnis creatura sive visibilis, sive invisibilis, sive corporea, sive incorporea, nihil omnino esset, si non esset Deus omnia utique, ut ita dicatur, animans, sicut vivificans Spiritus, qui quo omnibus interior, eo est invisibilior; sicut et spiritus in corporibus eo interior, quo invisibilior, eo invisibilior, quo usque ad ineffabilitatem

nitatis mutuato etiam a Græcitate vocabulo consuevit appellare Anthropomorphitarum, cum crederetur ubique exhausta, consopite potius apparuit hic apud nos.

(1459) Acherii editio promovisset. Novissimus Spicilegii editor recte emendavit.

interior, ac per hoc usque ad omnipotentiam 595
ita potentior, ut quidquid est, per ipsum sit; quid-
quid vivit, per ipsum vivat, quidquid movetur, per
ipsum usque ad ineffabilitatem iterum moveatur.
Usque ad ineffabilitatem vero protulimus, quia re-
colimus motus homicidarum, furum, adulterorum,
qui utique nisi a Deo ipsum habent, quo pessime
abutuntur miseri, motum, cum a seipsis malæ mo-
tionis habeant vitium.

33. Tanta igitur vis, tanta potestas, tam inestimabilis, tam impenetrabilis natura, tam inscrutabilis substantia, tam incomprehensibilis deitas, tam immensurabilis magnitudo, tanta de se ipsa universa irradians pulchritudo, tam cuncta visu intimo penetrans aspectus, tam omnia continens invisibilis manus, tam universa illuminans claritas, tam omnia supereminens proceritas, tam cuncta concludens profunditas, tam omnia faciens operatio, tam nihil inaccessibiliter inaccessum relinquens immobilis motio, tam omnia nutriens sapida dulcedo, tam cuncta discernendi non impotens flatus, tam subtilis universorum non modo voces (1460), sed intentiones a longe cognoscens, cui tacendo Moyses utique clamasse refertur, auditus. Et ne in infinitum ducamus, quem finire omnium qui fuerunt, sunt aut erunt, non valuerunt, valent, valebunt loquendo sermones; illud ineffabile, illud inexcogitabile omnibus esse; ille ad postremum incircumscribitus, ubique totus, nusquam minor, nusquam major, qui cœlorum continet thronos, et abyssos intuetur, montes ponderat, terram palmo concludit, cui cœlestia, terrestria, et inferna genuflectunt omnia, spiritus, qui est utique Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus Deus, singillatim spiritus, indivisibiliter spiritus, qui est super omnia et per omnia, te in omnibus benedictus in sæcula Deus. Nil tibi videtur, eo quod non habeat, quod videre valeas, corpus? Nec legendo discere, aut a legentibus sciscitari curasti, qui sint illi *super justos oculi Domini?* (Psal. xxxiii, 16) *quæ aures ejus in preces eorum?* *quis vultus ipsius super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum?* (Ibid., 17), *quæ manus, qui pedes?* sed omnia hæc fabрили revolvens insipientissime cogitatu dixisti, non in corde solum, sed multo vesanlius in me: *Non est Deus*; imo turpius: Nihil est Deus, si non habet pedes et manus. Cum potius eo ipso quo rationalis es conditus, deberes ex ratione colligere eum qui te condidit, eo magis Deum esse, quo minus eum vales conspicerere. Quem nimirum, ut beatus ait Gregorius, jam videre est, jam rationem illius ratiocinando conspicerere; cujus tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando eum nos digne cognoscere non posse senti-

(1460) Id est, *auditus tam subtilis cognoscens a longe non modo voces, sed intentiones universorum, cui Moyses utique refertur clamasse tacendo.* Post pauca sermonem erat in editione Acherii, ubi novissimus Spicilegii editor sermones emendavit.

amus; tunc eum quasi ex parte videmus, cum nemo videri eum posse non ignoramus.

34. *Consideravimus, inquit, et non erat aspectus, 596 unde nec reputavimus eum* (Isai. LIII, 3). Quod quidem illi tui complices de incarnata pro nobis Dei sapientia leguntur dixisse; tu vero insanius, de tota Trinitate, imitatus utique eos, qui dum Moyses tardaret in Sinai monte, dixerunt ad Aaron fratrem ejus: *Fac nobis deos qui præcedant nos; Moysi enim nescimus quid contigerit* (Exod. xxxii, 1). Ito et tu cum te fastidisset de Ægypto, id est, de tenebris ignorantiae ad lumen cognitionis invisibilis Dei adduci; quoquomodo idola tibi in corde cœpistissime fabricare, immensitatisque Dei oblitus, magnum quemdam quasi regem in throno aureo videlicet sedentem depingere, militiam angelorum quasi quosdam homines alatos, ut in parietibus soles videre, vestibus albis indutos ei assistere; cum et illi spiritus sint, et pro sua natura invisibiles, et cum hominibus apparent, non in sua natura, sed in specie, quam illis Deus aut ex isto aere corporeo licet tenuissimo dare vult, aut unde vult, aut si ei, ut [*subaudi placuit.*] in primordio omnigenæ creationis, placet, ex nihilo, uti videri corporalibus oculis possint, apparent, vocemque ex aere eodem acreis, ut ita dicatur, ipsi labiis et faucibus ac gutture nobis incomprehensibiliter, sed tamen his, quibus divinitus hoc videre, vel audire conceditur, cognoscibiliter reddunt.

35. Secunda, inquit, feria Michael archangelus Deo missam celebrat, O cæca (1461) dementia! Quæ tibi enim videtur causa, quæ apud nos primam vel secundam facit feriam? nonne solis ortus et ejus occubitus? Et quis est sol alius in cœlo, nisi sol justitiæ, cum Patre et Spiritu sancto, Christus? An adco insanis, ut putes noctem esse in cœlo, cujus illuminatio crastinam faciat diem? Quomodo ergo lux illic æterna, si obscuritas eam interpolat ulla? In quali templo canit sanctus Michael missam, cum Joannes in Apocalypsi dicat: *Templum non vidi in ea?* (Apoc. xxi, 22.) Dominus, ait, *in templo sancto suo: Dominus in cœlo* (Psal. x, 15). Vis de illo templo tibi quod nunc cordi occurrit, respondeam? Dominus in utero matris virginis non relicto Patre in cœlo, uno utique eodemque momento et in cœlo, et in Virginis utero: sed in cœlo intemporaliter, in matre ex tempore: *Sedes super thronum*, ais, dicit Psalmista, *qui judicas æquitatem* (Psal. ix, 6). Nos quoque *qui sedes super cherubim* (Psal. lxxix, 2) sæpe cantavimus; et intelliximus cherubim plenitudinem scientiæ interpretari, et quod thronum hoc, hoc idem cherubim appellari, hoc est, angelicum spiritum, imo (1462) legiones utraque

(1461) Ita correxit idem editor. Apud Acherium *clementia*; et infra *an adeo insanus*.

(1462) Imo *utrabue hæc*, id est throni et Cherubim, *appellari legiones angelorum*.

hæc angelorum. Super quem autem angelorum non sedet Dominus, cum et de anima justi legatur, quod sedes sit sapientiæ, sapientia vero Dei Patris Deus Filius sit? Quo vero sedet sapientia sine eo, cujus est sapientia?

36. Verum quia hæreticum hoc proprium est, ut confutari oppido, vinci vero non leviter **597** valeant; tota ista allegatione, non quid sit Deus, sed quid non sit, si possimus persuadere, id est, quod nec corporeus, nec visibilis, nec æstimabilis sit, utpote spiritus spiritum, invisibilissimus omnium spirituum; confutatos veritatis inimicos gaudeamus. Vos autem, o filii, quibus loquimur, hoc admonemus, ut abjectis hujusmodi nugis atque mendaciis, illius monentis non immemores; *Altiora te ne quæsieris, et profundiora te ne scrutatus fueris* (*Eccli. III, 22*), multi enim sunt, qui, dum discipuli fieri dedignantur veritatis, magistri sunt erroris, non intelligentes scilicet, neque quæloquuntur, neque de quibus affirmant (*I Tim. I, 7*), ad illum magni consilii Angelum vos conferatis, qui ait: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan. XIV, 6*); et: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (*Ibid.*: consequenter enim nec ad Spiritum sanctum. Ipse enim, cum Philippo respondisset roganti ut ostenderet illis Patrem, respondit: *Qui me vidit, utique interioribus illis oculis, quibus Deus potest utcunque videri: Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum vident* (*Matth. V, 8*), *vidit et Patrem* (*Joan. XIV, 9*), et adjecit: *Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est?* (*Ibid., 10*.) Quod totum nisi ad invisibilem deitatem Patris et Filii referas, stare non potest. Non enim qui vidit in carne, quam pro nobis assumpit, Filium, consequenter vidit et Patrem. Alioquin et Judæi persequentes illum vidissent, quibus voce Dominica dicitur: *Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis* (*Joan VIII, 19*), id est, si invisibilem et incorpoream divinitatem meam in me latentem agnovissetis, et cor mundum ad hanc contemplandam habuissetis; consequenter et Patrem meum in me manentem, et in Patre sciretis. Ipse ergo, qui hujusmodi introductione nos cognoscere fecit, quod Pater ipse, idemque qui hoc dicebat Filius et Spiritus sanctus, unus esset Deus: *Euntes, ait, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (*Matth. XXVIII, 19*) ipse, inquam, qui carnis labiis ab interiore Deo motis hoc discipulis præcepit, ipse nobis dicat quid sit Deus. *Spiritus, inquit, est Deus* (*Joan. IV, 24*): et post resurrectionem dubitantibus apostolis ait: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (*Luc. XXIV, 39*).

37. Si ergo carnem et ossa non habet spiritus; unde caput habet, quod utique ex carne et ossibus constat? Unde manus, unde brachia, postremo unde labia, unde linguam, unde guttur, unde pulmones, unde illi sunt arteriæ, unde palati concavitas, unde quatuor anteriores dentes, quibus proculdubio

A omnibus et vox formatur, et locutio agitur, quibus Michael missam canere dicitur? Tu econtra qui supra: *Gloria in excelsis Deo* (*Luc. II, 14*), quis primus cecinit? Angeli, respondemus. Quomodo? Ut Deo placuit illis hoc, quod pastores audire vel intelligere possent, præstare, quia in spiritali natura hoc nullo modo poterant facere, et hoc in aere, qui percussus vocem facit, utique et cælum appellatur, unde et volucres cæli dicuntur; non in æthere, non in cælo, (1463) ubi nullus indiget **598** strepitu aliquid vocis, nedum Deus, qui omnia novit, cognoscere. Vox enim in cælo angelorum nihil est aliud, nisi admiratio perpetua cleritatis et ineffabilitatis Dei sine motu linguæ, sine strepitu vocis. Nam et in terra hoc magis delectat Deum, qui, ut paulo superius protulimus, ait: *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritus et veritate oportet adorare.* (*Joan. IV, 24*). Et quia missa dum canitur, corporis et sanguinis Domini participatione ipse qui canit, reficitur; monstra mihi panem et vinum unde hoc agitur. *Panem cæli dedit eis* (*Psal. LXXVII, 24*), scriptum est, respondes: *Panem angelorum manducavit homo* (*Ibid., 25*). Quis est alter panis cæli, nisi Dominus Christus? unde cælestia spiritalia escam accipiunt, et delectatione iuæstimabili perfruuntur. Et panis angelorum recte dicitur Christus, quia revera illius laude pascuntur. Neque enim corporalem panem manducare angeli credendi sunt. De vino quid facies? *Non bibam, respondes, amodo de genimine vistic usque in diem illum cum illud bibam vobiscum novum in regno Dei* (*Marc. XIV, 25*) Nihil te juvat ad hoc. Regnum enim **C** Dei dicit Ecclesiam, in qua cum cœpisset, ut Psalmista canit, a ligno regnare (*Psal. XCV, 10 ex LXX*), et novo vino, id est, sanguine suo, cum pane carnis suæ ejusdem incolas regni potare, apostolis post resurrectionem suam per quadraginta dies apparens, loquensque de regno Dei, et convescens (*Act. I, 3*) consequenter et bibisse cum eis non est penitus dubitandum. Ecce tu miser, qui de media lente tuum illum corporeum Deum uno anno, Belis sacerdotibus stultior æstimande, pascebas (*Dan. XIV, 7*), Noster Deus verus, invisibilis, incorporeus, intractabilis, immensus, incircumscriptus, omnium creator quæ fuerunt, quæ sunt, quæ erunt, omnium rector, dispositor; oculi omnia contuentes, aures interiora etiam cordium penetrantes, brachia omnia continentia, manus omnium operatrices, pedes immobiliter per omnia discurrentes, quæ utique omnia *Spiritus est Deus*, Pater utique et Filius et Spiritus sanctus, unitas cujus in Deitate, Trinitas in personis consistit; noster, inquam, Deus cum magno tremore et reverentia recolendus, cum maxima dilectione amplectendus, noster, inquam, hujusmodi Deus, unde suos angelos æternaliter pascat, tandem aliquando, et si non a nobis, saltem ab Augustino convictus, et utinam conversus advertet. Nam de locutione Dei ad angelos, et illorum ad Deum, abunde te docet, si requiras in **D** Moralibus, Gregorius.

(1463) Construe: *Ubi nullus indiget cognoscere aliquid strepitu vocis, nedum, etc.*

38. Et quia, ut cermitur, nullatenus a carnali va-
les intellectu divelli, tene te saltem ad illam quam
pro nobis Dei sapientia suscipere dignatus est car-
nem. Illa enim in cœlis ad dexteram, id est, æqua-
litate Patris, qui ubique dexter, nusquam sinister,
utpote incircumscriptus spiritus Deus, cum ossibus,
quæ spiritus omnino non habet, absque dubio sedet
(1464). Ejus divinitati incorporaliter astant incor-
porei spiritus, angeli utique sancti, animæ quoque
felicis, sanctorum corpora quoque, ut nonnullis
visum est, quæ 599 cum Domino surrexerunt
(Matth. xxvii, 52), cum animabus justorum. Neque
enim hujusmodi es meriti, ut dicere cum Apostolo
possis: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum;
sed jam nunc novimus (I Cor. v, 16)* Ejus tamen si
divinam indagare utcunque cupis substantiam, ab
eodem intentissime audi: *Philippe, inquit, qui me*
vidit, vidit et Patrem (Joan. xiv, 9), id est, neque
me ullus in divinitate, quam si cerneres, hoc nul-
latenus diceres: *Ego enim, et Pater, unum sumus*
(Joan. x, 30) neque illum vidit. Vides me in carne,
quam sumpsi pro te; non vides in divinitate, qua
sum unum cum patre; et ideo si vis Patrem videre,
munda illum oculum cordis, qui considerare quo-
quomodo valeat invisibilem Deum; et me conspi-
ciens videbis, et illum non lumine attingendo, corpo-
rali, sed contemplando pro modulo spiritali. De ejus
cibo si sollicitaris, audi eundem: *Meus cibus est,
ut faciam voluntatem ejus qui misit me (Joan. ix, 34)*;
et: *Non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo
quod procepit de ore Dei (Matth. iv, 34)*; et: *Esu-
rivi, et dedistis mihi manducare (Matth. xxv, 35)*, de C
pauperibus utique dicens.

39. Verum quia de sacerdotibus nostris conque-
stata protulimus, suggerendo eosdem nobiscum
monemus, ut in lege Dei die noctuque meditantes,
scrutentur Scripturas melius quam usque modo fe-
cissent: *Cæcus enim si cæco ducatum præstet, ambo
in foveam, ut ait Dominus, cadent (Matth. xv, 14)*. Quæ
præcepit Deus, illa cogitent semper, hoc super omnia
præ oculis præceptum, quoniam quidem magnopere
expedit, incessanter habentes. Non enim semel in an-
no, sed quotidie eos necessitas cogit pascha Domini
celebrare. *Renes vestros accingetis (Exod. xii, 11)*, id
est, castitati operam dare studebitis; et: *Mundamini
qui fertis vasa Domini (Isai. lii, 41)*: *Omnem enim
quod tetigerit immundus, immundum erit (Num. xix, 22)*,
22), dicit non mentiens Dominus. *Simundi sunt, ait*
quidam, pueri, maxime a mulieribus (I Reg. xxi, 4),

(1464) Illa scilicet caro sedet absque dubio cum
ossibus, quæ spiritus omnino non habet.

(1465) Legendum hisque vitiis, vel aliquid simile.
Construe vero: Namque comperimus quemdam
temporis nostri (quem utinam nullus hominum
cognovisset, si est destinatum talem perfungi, id
est in tali statu, in quo nunc est, mori) et
deplanximus a deo insolubiliter irretitum his vitiis,
ut cum miserrimus fere proximaret ad ipsum se-
nium, conscientia remordente nec auderet osculari
ipsum librum Evangelii, nec eum presbyterum, qui
communicaturus esset, miser pensitans illum cantami-

A de panibus propositionis, qui nostrum figuraba-
sacrificium, utique agens. Et cum ita sit, qui mese-
cogitare valemus de nobis, quid æstimare, qua-
scilicet sacerdotes vocemur, qui tam immunda pro-
cordia gerimus? Potestne quod damus vocari vel
sanctum, pollutissimis manibus nostris tractatum?
Estne benedictio, quam illecebrosos saltem osculo,
præter alia, fundimus ore polluto? Væ nobis mise-
ris, pro talibus scilicet, ac millies væ fuerat quidem
olim prædictum: et: *Erit sicut populus, sic sacerdos*
(Isai. xxiv 2); sed utinam et honestiores quilibet in
populo Dei, sic saltem sacerdotes essent hujusmodi.
Suademus præterea eis, ne adeo sint a 600 Deo ex-
tranei, ut se ipsos primitus, dehinc alios mortifere
decipientes, mentiri potuisse putent Spiritum sanc-
tum per os Apostoli dicentem: *Nequa adulteri, neque*
fornicatores, neque ebriosi regnum Dei consequentur
(Gal. v,) et: *Hoc autem scitote intelligentes, quod*
omnis fornicator, aut immundus, aut adulter, aut a-
varus, quod est idolorum servitus, non habet hæredita-
tem in regno Christi et Dei (Ephes. v, 5). Sed ne ad
desperationem eos sermo iste verissimus trahat,
noverint non de his dici qui olim fuerant adulteri,
fornicatores, et avari, sed illos notari, qui usque
in finem in talibus durantes, neglexerunt ad Deum
converti; qui utique, si concederetur, eis in æter-
num vivere, non desinerent in æternum peccare, et
ideo juste in æternum pœnas debent, quia digni sunt,
luere. Comperimus namque nostri temporis quem-
dam (talem perfungi si est destinatum, quem cogno-
visset hominum utinam nullus) hisque his (1665)
deplanximus a deo insolubiliter irretitum, ad ipsum
fers cum proximaret miserrimus senium, ut con-
scientia remordente, nec ipsum Evangelii librum,
nec eum osculari auderet, qui communicaturus esset
presbyterum, contaminari suo miser osculo pensitans
illum, ad mentem utique, *Quo tetigerit immun-*
dus, immundum erit (Num. xix, 22), recolligens di-
ctum ita utique se judicans indignum, pro eo scilicet
maxime, quod os illecebrosos cum manibus et brachiis
haberet complexu pollutum, ut formidaret saltem
attingere ipsum vas quod tantæ dignitatis tetigisset
mysterium; et tamen emendationis nullum in ejus
erat obdurissimo corde vestigium. Pro quo duplex
nobis visa est non silendi occasio, id est, ut ejus pri-
mum cavere studeamus exemplum; dehinc ut pro eo
Dei misericordiam eo amplius supplicemus, quo
amplius eum indigere cognoscimus.

40. Nam talis amare nullatenus (1466), licet eum

nari osculo suo, utique recolligens ad mentem dictum:
Quod tetigerit immundus, immundum erit; judicans
se utique ita indignum, pro eo scilicet maxime quod
haberet os pollutum cum manibus et brachiis com-
plexu illecebrosos, ut formidaret saltem attingere
ipsum vas, quod tetigisset mysterium dignitatis ta-
te; et tamen, etc. Retinuimus lectionem novis-
simi editoris Spicilegii: ubi antea legebatur *proxi-*
marit, ac dein et formidarit. Nota osculum,
quod presbytero communionem præbenti dari con-
sueverat.

(1466) Nihil poterat esse corruptius, quam quod

irrationabiliter metuat, convincitur Deum, quem tam moribus suis sentit adversum.

41. Nec contraria isthic illa est Domini promissio, qua dicitur : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc. xvi, 16). Quia videlicet etiamsi (1467) credat in Deum talium quis, non credit Deo, qui præcepta ejus non custodit, nec sacramentum vivendo tenet quod fide percepit, sed eandem fidem, quam verbum astruit, moribus destruit. *Pater noster qui es in cælis* (Matth. vi, 9) cum cæteris fidelibus, concessio Domini, dicit, *sed omnium corrupte viventium diabolus pater est*, Zeno beatus ille e contrario ait (S. ZEN. *De Juda*, tract. 14, lib. II, n. 4). Quod a nobis avertere pietas dignetur 601 illius, qui in hunc mundum venit peccatores salvos facere, Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Appendix apologetica contra reprehensores sermonis ejusdem (1468).

1. Non dicit Ratherius Veronensis episcopus quod Deus Dei Filius, Dominus noster Jesus Christus, hoc est incarnata pro nobis Dei sapientia non habeat caput, oculos, manus, et pedes, cæteraque humani corporis membra, cum anima rationali, (1469) Deo plena; dum veraciter credat eum cum corpore et anima in cælum ascendisse, quo nunquam defuerat divinate, et in eodem corpore, angelis docentibus, didicerit eum venturum ad judicandos vivos et mortuos (Act. I, 41). Sed dicit Ratherius episcopus quod Deus, id est, divinitatis substantia, non habet corpus, nec est corpus, quod palpari possit et videri, quia *Spiritus est Deus* (Joan. iv, 24), sicut dixit Dominus Jesus Christus; et : *Spiritus carnem et ossa non habet* (Luc. xxiv, 39), sicut idem dicit in Evangelio Christus.

2. Non dicit Ratherius episcopus, quod malum faciat qui vadit (1470) ad ecclesiam sancti Michaelis, aut audit missam sancti Michaelis; sen dicit Ratherius episcopus, quod mentitur ille qui dicit quod conveniat alicui melius in secunda feria ire ad ecclesiam sancti Michaelis, vel missam sancti Michaelis audire,

Acherius ediderat : *amare nullatenus licet eum irrationabiliter, metuat, cum vincitur, Deum*; infra editum erat : *qui videlicet quia præcepta. Optime utrobique emendavit novissimus Spicilegii editor. Quod sententiam hujus loci vide not. 723, in credere opusculum De proprio lapsu,*

(1467) Confer not. 1550 in sermonem II de Ascensione, ubi distinctionem inter *credere in Deum* et *Deo ex* Ratherii mente explicabimus.

(1468) Hoc apologeticum sermonis præcedentis ex ms. Laudunensi vulgatum ab Acherio cum Frisingensi quoque codice conferre licuit, in quo præmittitur ea annotatio, quam not. 1438 in sermonem præcedentem descriptam invenies. Paulo post eundem sermonem lucubratus fuit.

(1469) Vulg., *Deo, cum corpore plena*. Voces *cum corpore* perperam intrusas auctoritate codicis Frisingensis expunximus : ac mox eodem addidimus *credat, ac dein nec est corpus*.

(1470) Indicatur ecclesia sancti Michaelis ad por-

quam in alio die. Dicit Ratherius episcopus quod mentitur ille qui dicit quod sanctus Michael missam cantet, cum nulla alia creatura missam possit cantare, nisi homo solum, quia ille, cum sit rationalis, habet carnem et ossa, sine quibus missa non valet cantari. *Spiritus* autem, sicut Dominus dicit, *carnem et ossa non habet*, licet valentiore quam homo, polleat ille qui est angelicus et non apostaticus spiritus, ratione. Michael vero spiritus est et angelicus spiritus, et in conspectu Dei semper assistit sine carne et ossibus : et illum incessabiliter laudat sine libro, cum quo solet missa cantari, sine pane 602 et vino, de quibus solet in missa corpus et sanguis Domini confici.

3. Si autem quæris quid sanctus Michael cantet? Labora, dicit Ratherius episcopus, cum Dei adjutorio, ut post mortem cælum conscendas; illic audies quid cantet. Quod si vis ad ecclesiam sancti Michaelis ire, sapias, dicit Ratherius episcopus, quod non libentius te recipit in secunda feria sanctus Michael quam in alia. Si vis eum rogare, sapias, dicit Ratherius episcopus, quia non clementius te exaudit sanctus Michael in secunda feria, quam in prima, quam in tertia, quam in quarta, quam in quinta, quam in sexta, quam in septima feria. Hoc cum ita sentiat, dicat atque astruat Ratherius episcopus; qui volet, valet et audet; eum non prohibet imo postulat nam ipse, refellat.

SERMO III.

(1471) IN COENA DOMINI.

1. Non est fidelium, fratres, qui possit ambigere quia, si ex toto corde ad Dominum conversi, hanc humilitatem in corde habetis quam (1472) in habitu prætenditis, quin majus sit gaudium hodie coram angelis Dei super uno ex vobis quam supra nonaginta novem justos, qui opus non habet pœnitentia (Luc. xv, 7; Matth. xviii, 13), sicut ait ipsa Veritas atque Redemptio nostra. Sed advertite, quæso, quod præposui, *si ex toto corde*, inquit, *conversi*. Nam si ex toto corde non convertamur ab his, pro quibus Domini indulgentiam petimus, inaniter Deum rogamus ut auferat a nobis quæ nos ipsi dimittere no-

tam, quæ nunc porta Bursariorum vulgo appellatur. Eam ecclesiam feria secunda sæculo x frequentatam ex hoc loco discimus. Missa autem S. Michaelis feria secunda celebrata est missa, ut aiunt, votiva. In calce codicis Ottoboniani continentis Sacramentarium Gregorianum, caractere undecimi circiter sæculi inter aliquot missas votivas legitur : *Feria secunda missa ad postulanda suffragia sanctorum angelorum*. Vide Muratorium, Liturgia Rom. tom. II, pag. 386.

(1471) Hunc sermonem nunc primum proferimus in lucem ex codice Lobiensi, in quo nostro auctori in titulo asseritur his verbis : *Sermo Ratherii Veronensis episcopi dicendus ad populum in Cœna Domini*. Ipsum Fulcuinus laudat cap. 24. Lacunæ, quas punctis notavimus, membranis corrosis tribuendæ.

(1472) Publicam pœnitentiam, quæ ipso habitu, demonstrabatur, sæculo decimo in usu fuisse vel ex hoc, sicut et ex aliis testimoniis agnoscitur.

Christo et participibus institutæ sint Christi, qui vult in quavis illarum partem habere, studeat quod fecit et ipse facere. Sed, heu dolor! negleximus agere. Exhortati enim cum vos fuissetis non semel (1548) in præcedentibus festivitates istas diebus, ut solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes. iv, 3*), donaremus nobis invicem, si quis adversus aliquem haberet querelam (*Coloss. iii, 13*), ut Agni Dei carnes comessuri, non in fermento malitiæ et nequitiae Pascha Domini, sed in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor. v, 8*) celebrasse probaremur. Hoc ipsi qui monuimus, non eo studio quo diximus, fecimus. Ventum est ad cœnæ Dominicæ sacratissimam diem, lectum est quod Apostolus dixit: suggestimus observandum quod monuit, videlicet ut non in iudicium corpus Domini sumeremus. Non defuerunt, sed proh nefas! qui de ea manu, quam truncatam optarent, buccellam sanctam perciperent: non defuit, qui defuisse quibus daret, optaret. Et heu quam lethifero utrique tuebant fermento! Cumque ab ipso legitimo quosdam hortati fuissetis continere in quadragesima ista concubitu, ut sacrificium Domini in Pascha purificati mererentur accipere, vae illis qui sumpto sacrificio ab adulterino nequiverunt usque saltem in octavas Domini abstinere. His enim certificamur congruere, quod in Psalmo cantavimus sæpe: quia videlicet cum post **631** buccellam, ut in Juda, introierit in eis Satanas (*Joan. xiii, 27*), id est, spiritus immundus, septeno sed capite (*Luc. xi, 26*), qui solus per jejunium credebatur expulsus (*Marc. ix, 28*). *Adhuc escæ eorum cum essent in ore ipsorum, ira Dei ascendit super eos (Psal. lxxvii, 30)*; (1549) violatores tantæ festivitatis, non cultores dum fuisse sint miserrimi deprehensi. Eligant ergo quid faciant. Si enim desperantes sese, obdurantur, idem utique frequentando, Judæ a se ipsis laqueo strangulantur. Si Petri lacrymas imitantur, veniam consequuntur; si veniam consequuntur, Christum in cœlis uti nunc affectu, ita post effecto ipso sequuntur. Si neutrum ex his duobus merentur, festivitatem istam Deo et angelis, bonæque voluntatis, ut cantatum est, hominibus noverint esse, se vero ab illa omnino expertes existere.

5. Sed ne lenocinentur sibi sententiæ prolatione illius Dominicæ, qua dictum est: *Qui crediderit et*

(1548) Dies, qui festivitates istas præcedunt, sunt præsertim dies Quadragesimæ anni 968, in quibus sane se studuisse exhortari omnes ad pacem testatur in *Discordia* num. 7. Confer not. 1492 in serm. 2 de Pascha. In sequentibus summam eorum, quæ exhortando disseruerat, profert, ut aliis quoque verbis fecit in sermone septimo: unde hunc quoque sermonem pertinere ad annum 968 nihil dubii est.

(1549) Construe: *Dum miserrimi reprehensi sint fuisse violatores, non cultores tantæ festivitatis.*

(1550) Celebris est ex Augustino distinctio inter *credere in Deum*, et *credere Deo*. Credit Deo qui credit vera esse quæ Deus revelavit. Credit autem in Deum, qui non solum credit vera quæ Deus revelavit, sed etiam credendo amat ipsum Deum, et ea fide tendit in Deum, quæ per charitatem operatur, Vide Augustinum tract. xix in Joannem et alibi. Hinc cor-

A *baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi, 16)*, noverint, quia, cum sit verissimum utpote veritatis ore prolatum; illis tantum est, quibus congruit, verum; *Signa enim, ait, eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient (Ibid., 17)*, etc. Quæ nimirum si quis frugaliter intellecta in se recognoscit, de salvatione sua securus gaudeat: qui minime, suggero, contremiscat; et, ut (1550) credere non solum in Deum, sed et Deo nisi studeat, non sibi sufficere sciat. (1351) *De ore tuo te judico, serve nequam (Luc. xix, 22)*, at ne matures, rogo, Christe, proferre; differ ictum, precor, misericors, suspende vindictam piissime; (1552) *dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora (Luc. xiii, 8)*, succisoribus vitæ, supplico, misericors dicito meæ; fortassis enim meliorari tua quandoque gratia valebo. Qui adhuc ingratitude mortifera incorrigibilis exsto, dum non oculos ulique conversionis lacrymis imbuo, sed guttur mentis mortiferæ dilationis, pessimæque in dies deteriorationis crinibus stringo; in infernum vivens, id non ignarus, ut multi, sed sciens, insuperque nec celans, descendo. Indeque mihi: *De ore tuo te judico, serve nequam*, cum his qui bona dicunt, et pessima gerunt, non inaniter clamari formido. Austeritatem quippe tuæ animadversionis aliis innotesco, præsentissimum te **632** ubique non nescio, et dicere, vel facere, quæ tuam considerationem dedecent, non horresco. Sed quid, Domine, facio? Fugerem, si quovis valerem: quod quia nequeo, a te, Augustini veriloqui tui suasu, ad te, id est, a justitia ad misericordiam tuam pavens confugio. Ut consideras itaque indecentia tibi, ita, Domine, considera necessaria, deprecor, mihi, me ab impatientia liberans mortifera, quæ transgredi me tam immaniter tua compellit præcepta. Nisi enim ab ea citius eruor, perditionem æternam præstolor, ignarus licet dispositionis de me, Domine, tuæ, Non sunt enim hominis viæ illius, sed tuæ potestatis solius; qui non damnas impie, quos creasti benigne. Vos autem, fratres, quod de nobis per nos audistis, de vobis quoque metuite. Mala, quæ usualiter facitis, quanto citius relinquite: ad inusitata vos bona, dum vacat; conferte: infernum cavete; cælum desiderio scandite: ubi Christus est in dextera Dei sedens, ipsius

D rigendum hoc loco videri posset *credere non solum Deo, sed et in Deum*. Verum Ratherius, ut sese explicavit sermone præcedenti num. 4, *credere in Deum* de eo sumpsit, *qui catholice credit: credere autem Deo* de illo accepit, *qui hortamentis illius obtemperat*: quod sumptum videtur ex illis Ecclesiastici c. xxxii, vers. 28: *Qui credit Deo, attendit mandatis*. Quare similiter serm. 2 de Quadragesima num. 41, ait: *Etiam si credat in Deum talium quis, non credit Deo, qui præcepta ejus non custodit, nec sacramentum vivendo tenet, quod fide percepit, etc.*

(1551) Construe: *At rogo, Christe, ne matures proferre: De ore tuo te judico, serve nequam.*

(1552) Construe: *dicito (supplico) misericors succisoribus vitæ meæ: Dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora: fortassis enim valebo quandoque meliorari gratia tua.*

plagæ eorum (Psal. LXIII, 8); et: Intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in occultis? (Psal. x, 3.)

Et qui gratis eos, solo quod subsistunt bene operantes, odiorum insectatione afflictitant, eosque a bonis, in quantum possunt, impediunt, quid aliud quam illorum perfidiæ concordant, de quibus dicitur: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis? (Psal. cxix, 7.)*

Nam quibus ipsa eorum bona actio intolerabilis existit, iidem sunt ipsi qui in libro Sapientiæ loquuntur sibi: *Gravis est nobis etiam ad videndum (Sap. II, 15)*. Qui autem et contradicunt, qui alii quam persecutores Christi existunt? Etenim quasi eradere nititur nomen Christi, cum sive prædicanti, sive laudanti, contradicit nomen Christi. Fures quos, nisi Philisthæos? prædones dicam, nisi Babylonios? nam licet sit hujusmodi Dei flagellum, verum tamen flag.

. quia dirumpitur, dum filius castigatur. Quilibet vero homicida quid fratris videlicet pessimus computatur lanista? Nam si verum est, quod dictum, quia Christiani alicujus interfector excusari se fratrem non interfecisse nisi Christum Si vero caput Ecclesiæ Christus, et membrum ejus quilibet Christianus membrum non abscidisse, qui autem corporaliter aut animaliter aliquem . . .

605 4. Ex his, fratres charissimi, paucissimis in compensatione innumerabilium, in quibus humana delabitur mortalitas, satis evidenter potestis colligere quantum vitia detestanda, quantumque Dei sunt amplectenda præcepta. Nam sicut prava agendo pravorum acquiritur participatio, ita et bona exsequendo sanctorum consortium lucratur e diverso; imo filiorum Dei nobis cum re provenit nominatio, ita enim dicit: *Estote misericordes, sicut et Pater vester cælestis misericors est (Luc. vi, 36)*. Unde quia ad relaxationem merendam facinorum hodie huc convenistis, considerate, quæso, quid quæritis, et tanto attentius consistite in precibus, quo vos peccasse cognoscitis gravius. Clamate vocibus, vociferate cordibus, Tibi, Domine, dicentes, peccavimus. Nemo se non peccasse excuset, nemo circumveniatur; inultum enim, ut Job asserit, Deus abire nil patitur (*Job. xxiv, 12*). Audite Apostolum, legitur enim hodie: *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur (I Cor. xi, 31)*. Judicemus itaque nos ipsi nosmet, fratres, in præsentem et condemnemus, ne in futuro judicemur. Simus nostri tortores, ut interni non sentiamus carnifices. Et quid amplius dicam? Cæna Domini vocatur ista dies: Cæna autem a communione vescentium dicitur; nulla autem communio ubi discordiæ divisio. Quisquis itaque odii in corde retinet venenum, non accedat ad istud charitatis convivium. Qui luxuriæ inquinamentum per aliquantulam non lavit pœnitentiam, hanc immundo ventre non recipiat cœnam. Adest in proximo, imo hodie incipit Pascha; Pascha vero transitus interpretatur. Exhibeamus igitur in opere, quod intelligimus in nomine: si enim consepulti sumus Christo

A mortificatione vitiorum, resurgemus utique et cum ipso exhibitione virtutum; si autem nullum in nobis per emendationem obruimus vitium, quod Pascha, id est, quem agimus transitum? Et si fermenti veteris nulla est expurgatio (*I Cor. v, 7*), nova in nobis quomodo erit conspersio? Audite, quæso, præcipientem, et credo, quod me non despicietis monentem, et, ut verius dicam, commonentem; quod enim vobis suggerere videor, mihi ipsi utique loquor. Ait itaque: *Sic comedetis eum: renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes (Exod. xii, 11)*. Renes namque accingere, luxuriam est refrænare; calceamenta in pedibus habere [*subaudi est*] sanctorum, qui carne mortui sunt, exemplis se munire, ne scilicet aut spina vitiorum mentis debilitet gressum, aut morsu inficiatur operum venenatorum. Cujus enim cor luxuria stimulat, ut spina pedem claudicare, ita et ipsa desiderium pii operis compellit frigescere; cujus animus vero invidia tabescit, nonne grassantis veneni livore pallescit? Tenere manibus nobis est baculum, rigore disciplinæ cœlestis illicitum cohibere appetitum; et ne in lubrico viæ præsentis noxium incurramus lapsum, quoddam timoris Dei manu operationis gestare sustentaculum; pastoralis quoque officio nobis ipsis præsidere, **606** Deum animæ, animam carni præficere.

5. Hoc si solerter peragimus, Pascha Dominicum rite celebramus festinantes isto pertingere, ubi Christum in dextera, hoc est æqualitate, Patris novimus sedere; hoc enim phase, id est, transitus Domini vocatur. Et si de vitiis ad virtutes, de terrenis ad cœlestia conversione saluberrima transmigramus; quod cum indesinenter conveniat. agi, hoc sacratissimo tempore moneo tanto intentius perfici, quanto. mysterium dignius compellitur celebrari. Miserrime. quadragesimali inchoatur tempore. Paschali transacta. post advitia redeat, quasi non pro Dei, sed pro illius solummodo diei. discessum, sed aliquantulum sit intermissum; quod agere quid est aliud. Quousque enim Pascha Christianorum debet pertingere, Psalmista centesimo decimo septimo psalmo, qui totus in laude hujus diei canitur, declarat dicendo: *Constituite diem in condensis, sive, ut alia editio habet. in confrequentationibus usque ad cornu altaris (Psal. cxvii, 27)*. In condensis enim est in occultis mentis; in confrequentationibus autem, in usu vel consuetudine sive continuatione. Pascha enim nostrum, id est, Christus, a corde nunquam debet recedere, hoc indesinenti veneratione debemus frequentare usque ad cornu altaris. Quod autem istud est altare? Christus utique, qui sacerdos, altare simul exstat, et hostia, quem donec videamus, a quærendo nequaquam censemus. Quale est autem in vigilia solemnitate jejunare, et in ipsa solemnitate crapula distendi? in Cæna Domini pedes panperum lavare, et in ejus octavis mortem alicujus Christiani moliri? in Parasceve unum denarium largiri, post Parasceven autem

centum auferre? Psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus in Quadragesima insistere, in Pascha vero otiositati, imo, quod pejus est, rixæ vel detractationi operam dare? (1474) a propria uxore tunc continere, in Pascha maculari etiam fornicatione? in Quadragesima proprium panem non edere, post Pascha victum alterius diripere? quid pejus? quid excogitari valet inconvenientius?

607 SERMO IV.

(1474) DE PASCHA I.

1. Paschales, fratres charissimi, hodie dapes sumpturi, vobisque pro debito ministraturi, hoc est, Agni illius sacrosanctam refectionem, quem (1475) digito ejusdem Præcursor demonstrans clamavit: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi* (Joan. 1, 29) (nimirum quia typicus ille (Exod. XII, 3) istum tantummodo figurare, non vero peccata poterat relaxare, quod solus iste in deitate, quæ illi una cum Patre et Spiritu sancto individua est, valet singulariter agere); hujus itaque Agni corpus et sanguinem solemniter hodie tractaturi, vestræque dilectioni propinaturi, postulamus, ne moleste vestrum aliquis ferat, si lactucarum agrestium aliquantulum (1476) interponemus partem, cum et hoc per ipsius faciamus Domini jussionem. Eorumdem sane olerum cum nemini noceat adeo speciem corpoream ignorare, non parum officit, si non spiritalem intelligentiam quis agnoscere ac mente valeat retinere illorum. Natura equidem oleris istius sumentis fertur oculos in lacrymas fluere facere, dentes purgare (1477): sed natura illius quod significat, facit corporis et cordis intuitum in planctum salubrem excitari. Dicunt quoque, qui de physica quasi videntur tractare, quod aquila acumen, quo plurimum pollet, si perdiderit occasione qualibet, visus; gustu illud recuperet herbæ istius. Per congrua, fratres, similitudo consilii, ut qui videlicet caliginem interioris visus contraxit assiduitate culparum, gustu eundem recuperare (al. reparare) studeat talium lactucarum.

2. Sed jam nunc oremus quam promisimus mensam. *Hæc dies, fratres charissimi, quam fecit Dominus*, ait Propheta sanctissimus: *exultemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24). Nunquid, fratres, non et hesternam diem similiter Dominus fecit? Plane, sed illum jejuniis, istam lætitiæ consecravit; illa discipulis luctum, hæc maximum intulit gaudium. Quid ergo, fratres, agendum? Nimirum, ut

(1473) Continentiam ab uxore tempore Quadragesimæ decimo quoque sæculo observatam tum hic tum alibi Ratherius testatur.

(1474) Hunc sermonem ex Laudunensi codice editum ab Acherio, cum ms. Frisingensi recognitum accepimus. Pertinet ad tempus quo Ratherius Veronensis sedi tertio restitutus præfuit: et probabiliter affligendum an. 964. patebit ex iis, quæ animadvertimus not. 1429 in serm. 1 De Quadragesima.

(1475) Acherius *quam*: melius in Frisingensi codice quem. Hic codex post pauca omittit *individua* æque bene.

(1476) Ita cod., Frising. Apud Acherium *aliquantulum interponimus*.

A ratio docet, si heri luximus cum apostolis, gaudeamus hodie cum illis, et omnibus sanctis. Neque vereamur, ne nobis dicatur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis ac flebitis* (Luc. vi, 25), cum propter præteritam abstinentiam atque tristitiam, ejusdem refoveamur consolatione dicentis (ut apostolis vero ante passionem, ita nobis ante resurrectionis **608** Dominicæ diem): *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xvi, 22). Hoc dictum est apostolis, hoc dicitur (1478) et nobis; luxerunt apostoli pro morte, quanquam illis nimium necessaria, Christi, de cujus resurrectione gaudio inestimabili, et immensa sunt gratulatione lætati; imitati sumus hesterno luctum illorum, imitemur hodie gaudium. Sed si eos volumus imitari, ab eisdem normam sumamus, moneo, gaudii. Dic igitur, sancte Apostole, post omnes quidem vocate, sed usque ad tertium cælum modo quem ipse melius nosti divinitus rapte; dic, inquam satisfac interrogantibus, unde debeamus gaudere. *Pascha, inquit, pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7). Non ob aliud? Immolationem nam nos ipsam intellexeramus eandem, quam apostoli luxerant mortem, quorum et hesterno sumus imitati mœrorem. Rogamus igitur, prosequere quid debeamus hodie vel qualiter agere. Subjungit atque ait: *Itaque epulemur, id est, carnem Domini manducemus, et sanguinem ipsius bibamus: Non in fermento tamen veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae; sed in azymis sinceritatis et veritatis* (Ibid. 8). Et veritatis, inquam. Quare hoc? Quia et alibi idem dicit Apostolus: *Consepulti sumus Christo per baptismum in mortem; ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus* (Rom. vi, 4, 5). Hoc igitur sensu, fratres charissimi, si servamus operando quod credimus, in Christo renati, in Christo passi, in Christo mortui, in Christo sumus a mortuis suscitati, ac per hoc maxima nobis est ratio gaudi. Hanc ergo diem non sibi solum, sed et nobis quia fecit Dominus, fratres, exultemus et lætemur in ea.

3. Ecce hæ sunt paschalis festi decentissimæ, quas vobis promisimus, dapes, nunc vobis monstratæ (1479), post modicum ministrandæ. De lac-

(1477) Novissima Spicilegii Acheriani editio mendo, ut credimus, typographorum *dente*. Mox apud Acherium *quid significat? Facit*. Prætulimus lectionem codicis Frising., sic enim explicandus est hic locus: *Sed natura illius, quod istud olus significat, facit, etc.*

(1478) Acherius *dicit*. Post nonnulla nostrum apographum Frising. habet: *Num ob aliud.*

(1479) Vulg., *nunc vobis monstratæ, post modicum monstrandæ*. Corruptum locum pervidit novus Spicilegii editor, putavitque legendum, *nunc vobis monstratæ, post modicum manducandæ*. Veram lectionem præbuit codex Frising.

ritatis exhibitio est ut ait Gregorius, operis; exhibitio vero operis est Spiritus sancti monstratrix, quem hodie in apostolis accepimus, ut est in psalmo ita cantatum: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem* (Psal. LXVII, 19), id est captivatam quondam a diabolo nostram cum anima carnem; *dedit dona hominibus* (Ephes. IV, 8) id est (1558), charismata sancti apostolis hodie Spiritus, qui cum Patre et eodem Spiritu est per sæcula benedictus. Amen.

SERMO XI.

DE MARIA ET MARTHA (1559).

1. Reminisci utinam dignaremini, fratres, præterita sanctæ Dei genitricis Mariæ solemnitate in oris nostri obsequium vestro persolvissis collegio, quo ex evangelica lectione monstrarem, non minus beatæ Dei Genitrici illud convenire, quod ei ita est prolatum in fine: *Maria optimam partem sibi elegit quæ non auferetur ab ea*; quam ei, cui hoc vox ipsa deprompsit Dominica. Cumque ex eadem evangelicæ serie lectionis vestræ filiationis nostræ facundiæ, quod 637 potuit, protulisset inopia; quasi nil prolatum fuisset austeri, ita incommotos vos, pro nefas! omnes, consideratis quorundam vultibus vidi. Nihil illic lacrymarum est visum, nulla suspiria, pectorum contusio sonuit nulla. Verissime verum tunc consistit fore, quod Augustinum legimus non semel dixisse: quia videlicet *Nisi ardeat qui docet, accendere auditorem nimine valet*: simulque illuc dum consideravimus, nos non multum amari, et ob hoc vilipendi, illud verissimum perpendimus fore Gregorii: *Difficile est, ut quamvis recta prædicet doctor, qui non amatur, libenter audiatur*; itemque: *Cujus vita despicitur, restat ut et prædicatio contemnatur*. Isti autem nostræ querelæ illud ad prophetam longe quamvis incompatibiliter dictum vidimus convenire: *Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me* (Ezech. III, 7): et illud Domini: *Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt* (Joan. XV, 20), Nos, etiam ait ille, ad cujus æstimationem non possumus aspirare, nos, inquam, ait, *quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (Exod. XVI, 7, 8). Cum enim in innumeris, pro dolor! simus reprehensibiles; dum non vituperat quis vestrum, quæ fuerant jure in nobis carpenda, sed carpit jure laudanda; probat se hoc agere non justitiæ dilecto [id

A est dilectione], sed odio illorum, quæ nollet audire ullo modo. O autem qui tales in vobis existunt, utinam tam captiose intenderent seria quam avide a nobis prolata intendunt, non modo inutilia sed etiam noxia; et tam animarum suarum profectum, quam illarum intendunt, dum conniventes utique illis loquimur, damnum!

2. Sed jam nunc dicendum, quid a nobis illic fuerit dictum. Ut ante nos sæpius fuit prolatum, duo in his duabus matronis diximus vivendi genera designata. Unum, quod ab actu dicitur *πρακτικόν*, hoc est actuale; alterum, quod a visu, vel otio *θεωρικόν* [otio scilicet, quo quis spectando otatur], id est contemplativum vocatur. Nimirum enim nemo amplius videnda interius exaggerat, quam qui ab opere amplius cessat. (1560) Hos autem duos ritus vivendi cum veteres secutus duas has beatas significare dixissem sorores; innuit illarum devotio verissimum fore, cum una *satagere*, id est studere vel laborare dicta sit *circa frequens ministerium*, id est non quod tunc primitus incœperit, sed actuandi frequentia in morem converterit; scilicet ut Domino, uti multimode fecerat, de sua facultatula ministraret: altera pedibus assidere Domini maluisse narretur, non illa otiositate tamen, quæ inimica est animæ, sed illa, de qua clamat per Psalmistam Dominus ipse: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Ps. XLV, 11); sedula vero et hæc, ut illa in ministrando, 638 ita in audiendis, quæ de ore procedebant Dominico. Et revera nemo in Ecclesia nisi hæc duo agit, cum quod debet facere facit. Nullus hic fornicationis locus adulterium procul ebrietas longe, falsitas nusquam, et, ne in infinitum nostra procedat locutio, omnis a talibus abest prorsus nequitiae plenitudo. Sed unum sæcularibus, alterum congruit spiritalibus: unum illis, qui sunt audituri: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. XXV, 34), » qui esurivi, sitivi, hospes fuit, infirmus, et in carcere (in membris tamen hæc omnia meis), et similia multa perpessus, et a vobis sum relevatus: alterum eis, qui jam in ipsis et cum ipsis audierunt apostolis: « Amen dico vobis, quod vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, 28). »

(1558) Id est Christus ascendens in altum dedit hodie charismata Spiritus sancti apostolis, qui (Christus) cum Patre et eodem Spiritu, etc.

(1559) Hunc quoque sermonem a Fulcuino laudatum sub titulo *De festivitate S. Mariæ*, qui Evangelium festi Assumptionis ejusdem Virginis exponit, ex ms. Lobienensi acceperat Acherius cum titulo *De Maria et Martha*, uti in Frisingensi etiam codice inscribitur, ex quo illum nunc primum in lucem proferimus. Hic autem sermo Ottone I jam ad imperium provento (hunc enim Cæsaris nomine designat num. 4) habitum fuisse anno 966 post festum Assumptionis B. M. not. 1017 in Itinerarium coniecimus. Quo quidem tempore cum tumultus, qui in Rathe-

rium eruperant anno præcedenti, adhuc serperent: idcirco num. 1: *Consideravimus*, inquit, *nos non multum amari et ob hoc vilipendi*: et alia deinceps ejusdem temporis indicia inspergit. Confer not. 1029. Id autem confirmatur multo magis ex ordine opusculorum, quæ in seriem chronologicam describuntur in ms. Frisingensi: Ibi enim hic sermo exhibetur post Synodicam, quæ edita fuit in Quadragesima anni 966. Vide not. 1429 in sermonem I de Quadragesima.

(1560) Construe: *Cum autem secutus veteres, dixissem has duas beatas sorores significare hos duos ritus vivendi; devotio illarum innuit id verissimum fore (id est esse), cum una, etc.*

sol, ipse salus, ipse vita, ipse resurrectio, ipse gaudium verum, ipse beatitudo perpetua, ipse felicitas æterna, ipse lætitia indeficiens, postremo ipse dies, quem gignendo, non operando fecit Dominus, et hoc ineffabiliter vero, *exsulemus et lætemur in eo*. Lætitia quoque mensæ nostræ pertingat (1485) ad pauperes Christi: nostra abundantia illorum suppleatur inopia. Ipsi quoque pauperes sese invicem adjuvent. Quod uni deest, det alter, si habet; si non habet, optet saltem dedisse, ut per omnia et in omnibus de nobis gaudeat qui pascha nostrum immolatus est Christus. Et hæc sit dies (1486) quam fecit Dominus, ut et nos exsultare et lætari in ea nunc et sine fine possimus; corpus quoque et **611** sanguinem ipsius ita percipere, ut non ad iudicium (1487), ut, proh nefas! multis, sed ad remedium sempiternum nobis, ut felicibus evenit, hoc provenire contingat. Adjuvet ad hoc desiderium nostrum, et sanctificet actum, qui pro nobis in morte dedit unicum Filium suum, qui cum ipso et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO V (1488).

DE PASCHA II.

1. Cum omnes in hac die Propheta exsultare præcipit atque lætari (*Psal. cxvii, 24*), reprehensionis non parum metuo notam, si more meo tristitiæ aliquam sermoni meo interpono particulam. Sed absit reprehensor; nam me non tristari consiliarius vetat interior. Ut enim Tobias angelo, ita cuilibet me lætari suadenti respondere ipse nec incongrue valeo: *Quale mihi*, ait enim ille, *gaudium erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video?* (*Tob. v, 12.*) Ut enim lumen cæli ipsam nostram appellare non disconveniat festivitatem, de qua scilicet dicitur: *Lætentur cæli, et exsultet terra* (*Psal. xcv, 14*): non illa vero terra, de qua serpenti illi, malitiæ suasori, est dictum: *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ* (*Gen. iii, 14*), sed illa potius, de qua dictum antea fuerat: *Germinet terra herbam virentem* (*Gen. i, 11*), etc., quæ secundum litteram satis sunt bona, secundum vero mysticum intellectum oppido meliora. Hujus dici gaudium qua temeritate me frui jure pronuntio, qui tamen lumen (1489) cæli, id est, ipsum, qui cælum illuminat, peccatorum nebula circumvallatis videre non vales? Nam, dum ad hoc institutos illos, qui jam præcesserunt quadraginta noverimus dies, ut in eis purgatis

(1485) Vulg., *pertinet*. Verior nostri codicis lectio.

(1486) Idem vulg., *dies nostra*. Auctoritate laudati codicis delevimus *nostra*, et mox inseruimus nos ante *exsultare*.

(1487) Construe: *Ut contingat hoc provenire nobis non ad iudicium, ut, proh nefas! evenit multis, sed ad remedium sempiternum, ut evenit felicibus*.

(1488) Hic sermo vulgatus ab Acherio ex ms. Laudunensi, habitus fuit die Paschatis anni 968. Confer not. 1492.

(1489) Supplevimus *lumen* ex præcedenti Tobie textu, ad quem hæc referuntur.

(1490) In priori Acheriana editione: *Sibi jungit namque*, et infra *timore anterioris*: quæ librarii aut typographi incuria accidisse jure censuit novissimus

A per pœnitentiam mentibus, sanctum ipsum diem novorum videre et cum gaudio celebrare possemus; cum hoc minime fecerimus, quale gaudium, quam exultationem, quam lætitiæ habere valemus? Ait enim in commendationem ejusdem gaudii sanctus, ut legi audistis, Apostolus: *Itaque epulemur* (*I Cor. v, 7*). Quid dixit? Itaque corpus **612** et sanguinem ipsius, qui pro nobis immolatus est, Christi cum exultatione sumamus. Faciamus ergo.

2. Sed quid erit, si facere digne ac justè nequimus? Subjungit namque (1490), et ait: *Non in fermento veteri*, id est, tumore anterioris peccati, *neque in fermento malitiæ*, malitiæ utique alicui Christiano malum inferre cupiendi, nequitiae hoc facere etiam injuste conandi. Sed qualiter? *In azymis sinceritatis et veritatis*. Sinceritatis vero puritas est, hoc est, quod nihil habet, nisi quod monstrat. Veritas vero quid esset cum Pilatus interrogasset (*Joan. xviii, 38*), non exspectavit audire, ideo de illa non meruit exsultare. Qui ergo nec in ore veritatem, nec in corde possidet puritatem, Christi quomodo ausus sit pensandum comedere carnem (1491), cum præsertim Apostolus apertius hoc interdicit, nulla scilicet circuitione usus, dicendo: *Quicumque manducat corpus Domini indigne, iudicium sibi manducat* (*I Cor. xi, 29*). Et, oh! quam valet hodie exsultare et lætari, loco salutis iudicium sumpturus, loco vitæ interitum! Istud, istud, inquam, est istud, quod tota ista pene quadragesima me compulit clamare, ut *deponentes omnem malitiam, omnem dolum, et simulationem, et invidium* (*I Petr. ii, 1*), omnes ad Christi, id est, veram studeremus nos convertere pacem (1492), et quia hoc facere plurimi nesciunt, quasi normam quamdam vobis præfigens suadebam, ut qui aliquem se læsisse meminerunt, recordarentur dicentis: *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quod frater tuus habeat aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offerere munus tuum* (*Matth. v, 23, 24*). Qui vero ab aliquo læsi fuissent, et illi veniam veraciter postulasset, non obliviscerentur dicentis: *Cum statis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester cælestis dimittat vobis peccata vestra; quod si vos non dimiseritis, nec Pater vester cælestis dimittet peccata vestra* (*Marc. xi, 2*).

3. Hujus sed, proh dolor! consilii in tantum coneditor, ejusdemque emendationes recepimus: sic et post nonnulla cum ipso retinuimus *possidet puritatem*, ubi prima editio perperam habebat *possidet veritatem*.

(1491) Construe: *pensandum quomodo ausus sit comedere carnem Christi*.

(1492) Similiter in *Discordia* lucubrata in Quadragesima anni 968 num. 7. *Per omnes sane sermones, inquit, quos populo ista Quadragesima feci, moneri mecum omnes non destiti, ut redire non differemus ad pacem, etc.*, ubi eadem sequentia evangelica testimonia ingerit, a terum pro iis qui læserunt aliquem, alterum pro iis, qui læsi sunt. Quare hunc sermonem eodem anno recitatum liquet.

temptores quosdam conspexi, et utinam non illos præcipue qui debuerant aliis bonum exemplum præbere, ut etiam ipsi (1493) qui panem sanctum eis mittebat in ore dicendo, (1494) *Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in vitam æternam*, **613** non cessarent perditionis laqueos tendere, et quasi Pilato diebus eisdem: *Crucifige, crucifige* (Joan. xix, 6), clamare; non recordati dicentis: *Væ impio proditori, væ complicitibus hodieque in Ecclesia ejus. Quorum quibusdam hodie per vicem Domini nostri mandavi, ut hoc facere quiescerent; et si fecerint, sibimetipsis faciant. Dicit enim sapientissimus perlepide Hieronymus: Semel errasse sit casus; cur prudenter erratur, et crebro? Nam nisi caverint, verendum ne illis contingat quod illis, de quibus dictum est, contigit: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos* (Psal. lxxvii, 30): et quod pridie de Juda lectum Domini est traditore, cujus imitatores adhuc in Ecclesia esse, sanctus ille, cujus verba modo meminimus, non dubitavit proferre: *Et post buccellam tunc introivit in eum Satanas* (Joan. xiii, 27), utique per pravi operis effectum, qui jam in eo per malignæ voluntatis erat affectum. Cum utique si Apostolo credidissent dicenti: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (I Cor. xi, 28), hoc est, discutiat in qua sit voluntate, peccandi utique, an emendandi, nocendi aliquem, an adjuvandi, in odio, an in amore fraterno: si, inquam, talia salubriter cogitassent, de manu saltem illius, quem oderant, sacra sumere devitassent, ne Judæ scilicet tam publici imitatores existerent Sed quia apud Deum non est difficilis aut tarda conversio, non se desperet talis, moneo, hominum portio; quoniam quidem Judæorum Pascha certo tempore, Christianorum omni est tempore, præcipue vero in Dominica, communicationis atque conversionis ad meliora de peioribus die. Pascha enim cum transitus interpretetur, quocumque tempore, quacumque die, quacumque hora, quocumque ad postremum

(1493) Is est Ratherius, cujus perditionem in ipso die Cœnæ Domini, quo suos adversarios communicavit, non cessabant moliri.

(1494) Notabilis est hæc peculiaris formula administrandæ Eucharistiæ, quam repetit sermone sequenti num. 2, cuique affinis est illa ab ipso Ratherio allata in epist. 1, ad Patricum: *Corpus Domini nostri Jesu Christi propitiatur tibi in vitam æternam*. In concilio Rothomagensi anni 650, c. 2; in Turonensi apud Reginonem lib. 1, c. 199, et in missa edita ab Illyrico, quæ liturgiam Romano-Gallicanam præfert, amplior hæc formula legitur: *Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in remissionem peccatorum et ad vitam æternam*.

(1495) Hic sermo ex eodem Laudunensi codice ab Acherio impressus, et habitus eodem anno 968, quo præcedens.

(1496) Hunc metum satis aperte indicavit in sermone præcedenti num. 3, ubi de iis qui contra se machinabantur, ait: *Verendum ne illis contingat quod illis de quibus dictum est: Adhuc escæ eorum, etc., et quod pridie de Juda lectum Domini est traditore... Et post buccellam tunc introivit in eum Sata-*

A momento quis transit a diabolo ad Christum, a vitiis ad virtutes, de tenebris ad lucem, paschalem agit veraciter solemnitatem. Dicente enim Psalmista Domino: *Reliquæ cogitationis diem festum agent tibi* (Psal. lxxv, 11), solemne Domino Pascha quilibet agit, qui relinquens quod male cogitavit, illud agere satagit quod Deus ipse præcepit.

614 SERMO VI.

(1495) DE OCTAVIS PASCHÆ.

1. *An'equam comedam suspiro* (Job. iii, 24), Job legitur beatus dixisse. Causa subjuncta: *Quia timor, inquit, quem timebam, evenit mihi, et quod verebar accidit* (Ibid. 25). Quod ut ad me referam tantum ab illo, quantum æreum ab æthereo distat cælo, distantem, doleo vestrum nonnullis, fateor, accidisse, quod (1496) timens Dominica protuli die. Quibusdam enim, proh dolor! contigisse nonnihil formido, quod Psalmista de Judæis olim cantaverat, dicens: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos* (Psal. lxxvii, 30). Quia videlicet cum post buccellam introisset in eos Satanas per operationem malignam, qui ante in eis jamdiu per intentionem fuerat pessimam, quasi audissent ab eo, qui eis eandem porrexerat buccellam: *Quod facis, fac citius* (Joan. xiii, 27); abhinc non cessaverunt quantocius exsequi, quod jam antea, præcipue tota ista Quadragesima, fuerant machinati: (1467) quando scilicet Deo et læsis fratribus reconciliari, et reconciliari veraciter optantes non aspernari, verbo atque exemplo instanter fuerant moniti; illos saltem, qui *non in die festo* (Matth. xiv, 2) quondam dixerant, non imitari dignati, contra eundem scilicet, quem me fore nemo utinam sciret, omnia insidiarum molimina, omnes falsissimas concinnationes in palam per quoscumque valuerunt mittentes, taliaque de eo fingentes, qualia nemo posset credere, nisi cui aut eadem, aut similia multa contigisset fecisse: corruptis quoque pecunia (1498) duabus patriæ dominantibus, ut fertur, personis (quarum (1499) una nobilitate, et nomine utinam esset illa, de qua jam

nas, utique per pravi operis affectum, qui jam in eo per malignæ voluntatis erat effectum. Si autem id accidit, quod die Paschatis timebat, ergo post Pascha, et ante diem octavæ in effectum prodiit, quod illi antea animoolvebant, et affectu moliebantur.

(1497) Coustrue: *Quando scilicet verbo et exemplo instanter fuerant moniti reconciliari Deo et fratribus læsis, et non aspernari optantes veraciter reconciliari; non dignati imitari saltem illos, qui quondam dixerunt: Non in die festo, in palam scilicet mittentes per quoscumque valuerunt contra eundem, quem utinam nemo sciret me fore (id est esse) omnia molimina insidiarum, omnes falsissimas concinnationes, et fingentes talia de eo, etc.*

(1498) Duæ personæ patriæ dominantes, quæ pecunia dicuntur corruptæ, fuerunt una Nanno comes, ut ex sequenti notatione patebit, alia forte vicecomes.

(1499) Hæc una persona est Nanno Veronæ comes, cujus loco desiderat fuisse illum, de quo jam dixerat: *Qui liberavit Israel de manu Pharaonis, liberet Ratherium de manu Bucconis*. Vide epist. 2, in qua hunc textum integrum invenies. Nomina Nan-

dixeram sæpe, ut jam me illum qui talia patior apertius proferam esse: *Qui liberavit Israel de manu Pharaonis* (*Exod. xviii, 10*), etc., satis ideo cognoscibilia, quod sub ejusdem terminatione declinationis illorum cadant vocabula) (1500) per totam Ecclesiæ domum eas circumducentes, mutata significatione **615** verborum, de passivo genere activum non erubescens miseri et mendacissime agere, quod ego scilicet dolentissimus patior, fingentes me perpetrare, quasi propter hoc necessarium illis fuerit sæpe: *Crucifige, crucifige* (*Joan, xix, 6*), aliis licet verbis, clamasse. (1501) Nam dum quadraginta fere libras in restauratione ejusdem domus episcopalis ut ferunt quid ad hoc ministri fuerunt, hoc triennio expenderim; me ab eadem ab eisdem fugato, cum sine habitatore remansisset; (1502) iidem qui hoc mihi ingerunt, ut congruentia innuit, furto; hospites vero inibi vi et potestate non cessent illam destruere; me non valente scilicet illorum alicui resistere, furibus quidem, quia longinquus, hospitantibus, quia longe impar viribus videor esse, imperiali cum constet eos de exercitu præsertim redire, vel ad illum venire; me mendacissimi conductis consideratoribus accusant eandem destruere; quasi possit esse credibile, ut quod ego tanto mei construxi dispendio, aut destruiam ipse, aut destrui patiar sponte. In tantum vero illam hospites in ea destruunt potestative, ut si aliquis, cujus scilicet refert, illuc consideratum veniat famulorum, statim eum comprehendant, et gravissime flagellatum loris constringant.

nonis, Bucconis et Pharaonis ejusdem declinationis terminationem recipiunt. Desiderat autem Bucconem potius quam Nannonem, quia Bucconem initio quidem adversum, at postea faventem expertus fuerat, ut in eadem epistola testatur. Male in vulgatis pro *Israel* legebatur *Hierusalem*.

(1500) Id illud est, quod post paschalem diem contra Ratherium adversarii ejus in effectum perduxerunt. Duas enim personas pretio corruptas et Veronæ dominantes, circumducentes per totam domum episcopalem, ut ruinas ejus perspicerent, per summam calumniam Ratherium, qui hæc damna passus fuerat, totius damni auctorem venditarunt. Hæc vero præcipua in eum criminatio fuit; ex qua postea Nanno uti imperatoris missus contra Ratherium placitum habuit. Vide epist. 12. Construe autem: *Circumducentes eas per totam domum Ecclesiæ, miseri et mendacissime mutata significatione verborum, non erubescens de genere passivo agere activum, fingentes scilicet me perpetrare quod ego dolentissimus patior, quasi propter hoc fuerit illis necessarium sæpe, aliis licet verbis, clamasse: Crucifige, crucifige.*

(1501) Construe et explica: *Nam dum hoc triennio, id est, ab anno 965 usque ad annum 968, expenderim fere quadraginta libras in restauratione ejusdem domus episcopalis, ut ferunt qui ministri fuerunt ad hoc; cum ea domus remansisset sine habitatore, me fugato ab eadem ab eisdem* (cum scilicet in ea captus et adductus fuit, ac postea liber non auderet amplius ei domui se credere) *dum iidem, qui hoc ingerunt mihi, ut congruentia innuit, non cessent destruere illam furto* (id est furtim, occulte); *hospites vero inibi, non cessent destruere illam vi et potestate, me scilicet non valente resistere alicui illo-*

A 2. Ita omnia cum dolentissimus patiar, versa verborum, ut dixi, natura, agere me quod potius suffero, isti maledici cum omnibus, quæ fingere de aliquo ullus mendacissimorum valuit unquam, fatentur. Sed, o vesana perfidissimorum dementia! o falsitas inconvenientissima! o diaboli per serpentes [*f.*, per serpentem] et jam loqui non ignorans astutia! Si enim imperator non meus dominus esset, et ego illi in potentia similis essem; defendere contra ejus (1503) fideles domum meam et **616** opus utcunque valerem. Nisi quoque (1504) isti me de domo eadem sua perfidia pepulissent, præsentissimus cum essem, eam custodire die noctuque ab eorum furtis valerem. Nunc vero cum et ille meus dominus sit, et pugnare contra domini mei fideles, etiam si valerem, non solum perfidum, sed et, ut ita loquar, apostaticum sit; recedit namque a Deo, qui dato sibi ab eo terreno rebellis est domino: dictum est enim, quod *qui potestati*, utique a Deo sibi prælatæ, *resistit, Dei ordinationi resistat* (*Rom. III, 2*); (1505) isti vero exemplo diaboli non cessent elaborare, ut etiam absque sui aliquo commodo aliquid, quod me noccat, meque conturbet, possint efficere; quid contra hæc duo tam impossibilia valeo agere? O vero utinam cum sacram talibus manu, quam excisam optabant, præbebam buccellam dicendo: *Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in vitam æternam*; clamasset cæteris, quod ille quondam lapidatoribus sancti clamaverat Jacobi apostoli, qui frater dictus est Domini, ut fratres hodieque dicuntur consanguinitate propinqui: *Parcite*, inquit,

C

rum, furibus quidem (quia scilicet clam domui episcopali damna intulerunt), *quia longinquus*, id est, ab ea domo remotus, *hospitantibus, quia videor esse longe impar viribus, præsertim cum constet eos redire de exercitu imperiali, vel venire ad illum; mendacissimi conductis consideratoribus* (quos scilicet, ut antea dixit, circumduxerunt ad inspiciendam totam domum) *accusant me destruere eandem*, etc.

(1502) Legebatur in vulg., *idem, qui hoc mihi ingerit*: at plurali numero hæc efferenda suasit non solum sequens nomen *furibus*, sed etiam epist. 12 ad Ambrosium, ubi num. 4 hoc idem factum explicatur sic: *Quadraginta, ut ferunt, libras in restauratione, ampliatione ac decoratione ejus domus expendit episcopus sexies ostia solummodo restaurando quæ partim furto, id est clanculo, partim vi fuerant ablata*. Paulo ante vero hoc damnum pluribus tribuit: *In restauratione domus, et amplificatione XL stultissimus libras expendi. Eam Bajoarii et juxta positi clerici, et famuli præcipue destruunt*. Confer quæ hac de re ibidem fusius descripta hunc locum mirifice illustrant. Correximus etiam *cessent* exigente contextus sententia, ubi legebatur *cessant*.

(1503) Id est, hospites imperatori fideles, qui, ut dixerat paulo ante, ad imperialem exercitum proficiscentes, vel inde redeuntes in domo episcopali hospitabantur.

(1504) Isti sunt ii Veronenses *juxta positi clerici et famuli*, quos memorat in epist. 12, uti not. 1393 indicavimus: unde his se sacram communionem præbuisse postea subdit.

(1505) Hic perperam insertæ erant vocæ: *Quod cum ita sit*, quas totius sensus perturbatrices expunximus.

quid facitis! pro vobis orat jussus hic quem lapidatis. A Justus enim eram quantum ad illos, reatus licet illis incognitos Deus cognosceret meos: cum bona ego illis pro malis, mala illi contra mihi meditarentur referre pro talibus et innumeris bonis, absque debito utique illis persæpe impensis. (1506) Quod si de injuria, quam eis intuli aliqua dicerent, non erat multum mirandum; quanquam et ex hoc conveniri humiliter ante, secundum judicium debueram canonum.

3 De illis vero, quæ ad eos nil pertinent, causari, taliaque de me dicere, quæ non inoffenso quis posset Deo credere, omnibus mihi 617 derogare facere, bona in me si qua sunt significatione mala corrumpere, mala sive sint, sive fuerint, indagatione studiosa disquirere, et aliis studiosissime demonstrare, quid est aliud nisi apertissime testari quod non solum mihi, sed et, qui me illuc (1557) eleemosynaliter instituit, piissimo Cæsari sint omnino perjuri? Et heu, ait quidam, heu dira furoris conditio! Qui vim patitur, magis ille ligatur. Fluvius enim malignæ operationis illorum ab eis ad me decurrit, et ego illum turbare agni illius exemplo fabularis accusor (PHÆDR. l. 1, Fab. 4). Quidam rex juvenum cum haberet exercitum, et multitudinem sapientum; dum subaudi juvenes] nequirent, quod juvenibus competebat, sapientibus stultitiam eorum reprimantibus, agere; inierunt consilium, ut quisque illorum patrem interficeret proprium. Actum est: unus sed illorum non tolerans tantum admittere scelus, dixit uxori suæ: Si patrem meum interficio ne consilio pereamus perditio, non modice metuo. C Consensit uxor ad servandam soceri vitam, atque alendum in suo eum cellario secretius locat. Imperat sane filio pater, ut interrogatus a rege de quovis consilio, non antea responderet, donec ad se illud referret. Obtemperans igitur tam industrius regis est consiliarius factus, ut inviderent illi omnes socii ejus. Adeuntes itaque regem, interminat sunt, quod nisi eum interficeret, eos omnes absque dubio perderet. Tristissimus rex consensit; quæsivit tamen ab eis qua occasione id facere posset. Præcipue, aiunt, illi, ut cras veniens non secum ducat nisi unum servum, unum amicum et unum inimicum. Territus hoc dicto ille, patrem ex hoc sciscitaturus adivit. Pater vero: Ne contristeris, inquit, sed valde bonum præpara nobis obsonium, optimum de me accepturus consilium. Post prandium igitur dixit illi secretius pater: Habes optimum asinum, illum pane, vino et

(1506) Construe et explica: *Quod si dicerent, seu conquererentur, de aliqua injuria quam eis intuli; non erat multum mirandum, quanquam et ex hoc ante debueram humiliter conveniri secundum judicium canonum, non vero iis malis artibus impeti, quas antea indicavit, et mox iterum est indicaturus.*

(1507) Confer not. 920 in *Qualitatis conjecturam, Illuc autem, id est, in Veronensem episcopatum imperator RATHERIUM instituit, cum eidem episcopatu ipsum restituendum curavit. Qua de re in Itinerario num. 4, ait: Iterum eo misericordia piissimi Cæsaris*

carne duc tecum onustum; habes caniculam ad tua defendenda pervalde paratam, illa tecum habeto; uxorem quoque adhibens tecum, asinum pro servo, canem pro amico, uxorem offeres pro inimico. Egit, asinum assumpsit, canem secum pariter duxit, uxorem nec liquit. Regem adiit tristissimum, considerare, quæ detulerat, flagitans illum: Iste, inquit, qui astat onustus, meus est servus, ille alter meus amicus, tertia meus est, quo infestiores habere me spero neminem, inimicus. Audiens illa, super ignem ait accensa: Inimicumne me tuum esse pronuntias? Merito, inquam, quæ contra regis præceptum tuo servavi patri, tibi obediens, vitam. Adolescens ad regem conversus: Videturne vestræ majestati 618 inimicam hanc esse mihi? Valde, respondit ille; sed utrum verum sit, volo ediscere. Verum est, ait. B Gratias Deo lætissimus ille respondit. Curre igitur, curre, et mihi festina eum reducere, Actum est. Consiliarius regi optimus redditur, adolescens a mortis instante periculo liberatur; uxor est non amare juvenem, ut videbatur, detecta, quæ fore utique amicissima putaretur, nisi taliter probaretur. Hoc ipse exemplo si non istos aliquantulum commovissem, non tam probabiliter eos cognoscere valuissem, licet istam in eis semper fiduciam habuissem. Adhuc tamen eos Deus, quæso, dignetur convertere, et viam eis veræ pacis et charitatis ostendere, et ambulare, præstare, ne simul nobis pro talibus contingat, quod absit, periisse, vindicta nos subito occupante, milvus scilicet ut ranam cum mure fabulose legitur rapuisse.

4. Tota vero ista allegatio cum non prædicatio, sed magis contra Insidiantes vitæ et commodis meis videri possit invectio, subsedenda est, credo, et ad omnes communiter monendos, tam amicos scilicet quam inimicos, pastoralis jam nunc dirigenda intentio. Primum sane competit, quanquam non semel jam actum sit, demonstrare, unde discordia inter nos et ex quo ista contigerit. Ad ultimum vero breviandi causa primum respondeam, non modo exortam, sed a die ordinationis meæ inter nos fuisse certum est ortam. Est vero nunc ideo in palam deducta, quod fiducia imperialis nil aliud quam quod justum est decernentis præsentia, et synodi congregandæ (1508)... Unde dissentiamus crebro non solum verbis, sed (1509) et scriptis, hac vice monstratum. Summa vero ipsius, cum verba sint plura, ipsa esse monstratur, quod ego legem Dei, illi traditiones hominum et consuetudinem iniquorum se-

præcepto apostolici, qui tunc Romanæ præerat sedi, judicio episcoporum synodaliter restitutum. Post pauca juvenum... exercitum scripsimus, ubi perperam erat juvenis... exercitum: et dein locat emendavimus pro locant.

(1508) Puncta inseruimus, quæ aliquid hoc loco deesse significant. Confer not. 1162 in *Discordiam*, ubi hunc textum explicavimus.

(1509) Opusculum respicit *De clericis rebellibus*, et præcipue librum *Discordiarum*, cujus compendium hic paucis subjicit.

quenda decernant. An non ille est enim vere iniquus, qui quod mihi et illi est datus communiter, (1510) ita partitur, ut ego inde pauperrimus, ille locupletissimus fiat? Hoc ego si tacendo, imo laudando consentiam, (1511) unæ propter eam quam mecum habere optarent amicitiam, veritatem relinquens, Deum negasse convincar. Qui nihil nam suadet metuere, inimicus animæ meæ convincitur esse, nedum ego is debeam fore.

5. Hac ergo succincte monstrato, mecum vos admoneo, fratres, ut disquirat unusquisque nostrum a seipso, qualiter Pascha illud sanctum, id est, octo istos dies exegerit, et utrum ita exegerit, ut tuto *amen* responderit, cum presbyter : *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui paschalia festa venerando peregrimus, hæc te largiente* 619 *moribus et vita teneamus.* Interroget ergo se quisque, si de illo verum dixit sacerdos, hoc est, si in azymis sinceritatis et veritatis corpus et sanguinem Domini sumpsit, id est, si in corde nulli aliquod in Pascha machinatus est malum; si non de operibus alicujus se sciente nisi quod esset verum protulerit; si non, dum adhuc esca Christi corporis in ore esset ipsius, aut per odii, aut invidiæ, aut per cupiditatis, vel avaritiæ, aut per luxuriæ vitium iram Dei super se ascendere fecit; si post buccellam introire Satanam in suam animam minime sivit, id est si malum quod ante cogitavit, ad effectum ducere non maturavit; postremo si in die festo, hoc est in istis octavis et quousque cantatum est : *Hæc dies quam fecit Dominus*, aut per adulterium, aut per immunditiam aliquam non se polluit, vel fratrum aliquem nequiter læsit : et si nil horum in se invenit Paschæ Domini festa se venerando egisse gratulatus, humiliter *amen* respondeat; et tu moribus et vita hæc illum tenere Dei pietas dignetur concedere, manu, lingua et corde non cesset rogare. Quod si aliter in se, ut metuo, invenit, quod non saltem illos studuerit imitari, qui *non in die festo* dixerunt, tristetur : id est ut sicut illi tumultum veriti sunt, si Dominum comprehenderent, populi; (1512) ita iste iram veritus, si festivitatem violaret sanctissimam, Domini vel his saltem octo diebus se cum Dei adjutorio ab hujusmodi illecebra continue, et a læsione fraterna reprimere, conari studeret [*f.*, *studuisset*]. Hinc de-

(1510) Causam præcipuam dissensionis tangit, quod scilicet bona communiter collata clericis cathedralis ecclesiæ, ita minus æque inter ipsos partita fuerint, et alii abundarent, alii indigerent.

(1511) Vulg. perperam *misi*. Correctionem *nae*, id est *certe utique* sensu exigente induximus.

(1512) Construe : *Ita iste veritus iram Domini, si violaret festivitatem sanctissimam, studuisset conari cum Dei adjutorio continere se vel his saltem octo diebus ab hujusmodi illecebra, et reprimere a læsione fraterna.*

(1513) Acherius ex Laudunensi codice hunc sermonem edidit. Scriptus fuit eodem anno 968, quo duo præcedentes, cum eorum compendium præferat.

(1514) Construe : *Hac ergo sententia valet certum esse, id est certum efficitur, iudicium majus instare*

A mum quod Judæ traditoris exemplum secutus, et damnationem adeptus sit, doleat, sed non ut Judæ ad laqueum desperando, imo ut Petrus ad lacrymas pœnitendo sese convertat; et relictis quæ male cogitavit, diem festum Domino agere, dum vacat, festinet. Ita enim et Pascha perditum, transitum utique faciens bonum, recuperare, et iram poterit Dei placare, ipso adjuvante, qui cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum non cessat Deus regnare.

620 SERMO VII.

(1515) POST PASCHA.

1. *De ore tuo te iudico* (Luc. xx, 22), se ait Dominus in supremo dicturum, *serve nequam*, iudicio. Sed cui? Demonstrat subjungens : *Sciebas quod homo austerus essem*, etc. (1514) Scienti hac ergo sententia, quam nescienti, certum esse valet majus instare iudicium. Verendum ergo bona scientibus, et mala patrantibus valde : verendum, inquam, verendum, bona præsertim eadem si quoque dicunt. Quidam enim bona dum dicunt, quid dicant, nedum vero dicant, ignorant : ut sunt verbi gratia plurimi, qui Evangelia, apostolos pro officio sibi credito recitant. Qui dum quod sibi injectum est quomodocunque actitant, non doctoris, (1515) sed obauditoris ministerium implent. Næ ex ore suo, cum quid dicant ignorent, iudicantur, sed nisi faciant arguuntur. Miseri ergo utrinque sæculo dati doctores; miseri, inquam, et infelices, si aut nesciunt docere, aut quod non agunt docentes, suo tantum iudicantur ex ore. Si enim gehennæ pœnas agnoscunt, et aliis non innotescunt; rei omnium, quos docere debuerant, si per ignorantiam in eis inciderint, erunt. Si veros alios eas innotuerint, et ipsi eas non caverint; quid eis miserius, quid rogo est stultius? Et si monstrato aliis vitæ fonte ipsi pereunt siccitate, quis eos debet dolere? (1516) Clamavimus cum Apostolo nuper, clamavimus, et utinam non et pro eo, ut pro multis, ore proprio potius iudicandi quam, ut propheta quondam promiserat, liberandi. Clamavimus nobis et vobis, sed non inutiliter clamasse nos Dei pietas tribuat omnibus nobis. Clamavimus attamen, clamavimus cum Apostolo, fratres, clamavimus : *Pascha nostrum immolatus est Christus* (I Cor. v, 7). Sed utinam ut pro eo, ita pro nobis fuerit immola-

scienti, quam nescienti. Ergo valde verendum scientibus bona, et patrantibus mala : verendum, inquam, verendum, si præsertim dicunt quoque eadem bona.

(1515) Vulg. mendose, *obeditoris*. Correctionem contextus sententia approbat: illi enim arguuntur, qui recitant *Evangelia et apostolos*, sed quid dicant ignorant, ut accidit iis, qui audiunt, sed nisi expli-centur a doctore, non intelligunt quæ audiunt.

(1516) Construe et explica : *Clamavimus nuper cum apostolo* (illis nimirum verbis, quæ post pauca recitat, et lecta fuerant in Epistola, diei Paschatis : *Pascha nostrum immolatus est Christus*) *clamavimus, et utinam non potius iudicandi ore proprio, et pro eo delicto* (quod scilicet male clamavimus) *ut pro multis aliis delictis, quam liberandi, ut propheta quondam promiserat.*

in eadem Notitia explicavimus; alia quædam addit præter ipsius Notitiæ fidem, quæ imposturam imposturæ additam patefaciunt, In eo enim traditur Rodualdi sententia habita *jubente Joanne pontifice* ac producta fuisse a cononicis *innumerabilia fere privilegia.... a pontificibus et imperatoribus obtenta*: cum in Notitia mandatum imperatoris, non autem pontificis enuntietur, et unicum imperiale privilegium, nullum pontificium laudetur. Potior autem impostura in eo sita est, quod non tam bonorum capitularium, de quibus tantum in Notitia agitur, sed personarum etiam exemptio et immunitas asseratur, ac si controversia inter episcopum et canonicos non minus de bonorum, quam de personarum immunitate excitata ac definita fuerit. Ex collatione Notitiæ, et compendii ejusdem agnoscitur, verba *res et possessiones*, quæ sunt in Notitia, ab auctore compendii imutata fuisse in *bona et personas*; quæ manifesta fraus ejusdem compendii imposturam aggravat. Vide alia plura, quæ in hocce compendium animadvertimus in libro *De privilegiis et exemptione capituli cathedralis Veronensis*, pag. 77. Hæc autem pauca indicia hoc loco satis superque esse videntur.

NOTITIA

Sententiæ suppositiæ Rodualdi patriarchæ Aquileiæ contra Ratherium pro canonicis Veronensibus.

(Ex vestuto exemplo archivi capitularis Veronensis.)

Anno Dominicæ incarnationis 968, domni quoque boannissanctæ Romanæ Ecclesiæ, et universalis papæ præsulatus ejus secundo anno, et imperii domni Othonis piissimi imperatoris Augusti nono, regni quoque domni Othonis filii ejus tertio, pridie Idibus Maii, luna vigesima tertia, indictione undecima.

Istiusmodi paginæ descriptio exposita fuisse vera credatur, nullique ambigendum, qui [l. quin] domnum Ratherium prudentissimum Veronæ urbis episcopum causationis querelam proposuisset adversus ecclesiæ suæ canonicos, dicens, quod ita sibi canonica auctoritate competeret, prædiorum redditus a fidelibus et Deum timentibus delegatos hominibus disponere, quemadmodum sui episcopatus res disponere, et ordinare videbatur. Cui econtra prænominati canonici, concordēs et unanimes facti, respondentes dixerunt: Jam, bone et pie pastor, ducentorum spatia annorum transacta plenissime fore videntur, ex quo nullus de vestris autecessoribus usque in hodiernum diem se quandoque hæc de causa intromisit, sicut vos facere videmini. Quidquid enim nostri prædecessores per mercedem domnorum regum et imperatorum quieto tenuerunt ordine, sub omnes vestros antecessores, qui in hac urbe fuerunt episcopi, hoc idem et nos moderno tenere cupimus tempore per mercedem istius serenissimi imperatoris. Dum vero hæc altercatio sic inter utrasque dilataretur partes: ecce legationis preco domni imperatoris et domni papæ Joannis missæ per 664 universum regnum vociferans, ut cuncti episcopi Ravennam ad sanctam synodum concelebrandam festinarent, sicut dudum illis indictum fuerat. Ravennam igitur cum præfatus episcopus festinare videretur, prædicti canonici suam, ad mercedem domni imperatoris, confestim destinantes legationem, illius per internuntios humiliter imploraverunt clementiam, ut si idem domnus episcopus in sancta synodo de illorum canonica inter cætera altercari vellet, nequaquam ei assensus tribueretur: sed sub suæ defensionis tutela res illorum et possessiones teneret, sicut omnes sui fecerunt prædecessores. Quorum deprecatio, quia justa et rationalis sibi esse videbatur, præcepit eidem episcopo, ut nullo modo de prædictorum canonicorum se intromitteret rebus et possessionibus, ut pacifice viventes liceret eis Deum sanctosque illius pro se et pro suorum regnorum statu exorare. Et ne amplius ab eodem, vel ab ullo quolibet Veronensi episcopo aliqua quandoque de sæpe nominata possessione promoveri posset altercatio; et si promoveretur,

irrita et inanis et vacua esset, præcepit domno Rodualdo sanctæ Aquileiæ Ecclesiæ reverentissimo patriarchæ, ut Ravenna rediens, tandiu moraretur Veronæ, donec diligenter investigare posset, quam rectitudinem frequenter dictus episcopus, aut quam crebro nominati canonici in eadem haberent re et possessione.

Cum autem venisset domnus patriarcha, et resedisset ad monasterium sanctæ Mariæ ad Organum vocitatum; illico, ut sibi fuerat imperatum, convocatis eundem episcopum ejusque canonicos ait: Vos canonici, si aliquas habetis 665 firmitatis chartulas, aut ullas testamenti paginas, aut regum præcepta de vestris rebus et possessionibus, quas dicitis habere, ostendite coram nobis, et coram vestro episcopo aliisque hic residentibus, quibus rei veritatem discernere valeamus. Tunc Ambrosius archipresbyter, et Petrus archidiaconus, Joannes et Petrus diaconicum aliquantis ex majoribus et minoribus canonicis statim surgentes consessu, ostenderunt eorum testamentorum paginas, et regum præcepta, et dixerunt: Hæ, senior, sunt testamentorum paginæ, per quas res et possessiones nobis collatas defendimus. Præceptum est, ut hæ in consedentium et circumstantium legerentur auditu: et inter legendum primo lectus fuit iudicatus piæ recordationis Petri clerici, dehinc Giselberti, iudicatus quoque Notkerii et Billongi episcoporum. Quæ scripta pari et manifesta ratione testantur, ut si ullus aliquando Veronensis episcopus de ordinatione et provisione archipresbyteri et archidiaconi et sacerdotum et diaconorum potestate res et possessiones eorum remove conaretur, statim devenirent in potestatem et ordinationem parentum eorum, quicumque inveniri potuerint, et iudicem habeant Deum, et anathema maranata. Lectum insuper fuit præceptum domni Ludovici piissimi imperatoris Augusti in quo præcipitur, quod nullus episcopus, nullaque alia magna vel parva persona se intromittere præsumat de eadem re, et possessione absque illorum concilio et consensu. Lecta etiam Ratoldi de sæpius nominata re et possessione 666 concessio fuit. Ubi ostensæ sunt et aliæ paginæ, quibus, si legerentur, non sufficeret dies.

Videns autem domnus patriarcha, quia secundum paginarum traditionem nullo modo rerum possessio canonicis concessa ad episcopi pertineret iudicium, præcepit eidem episcopo Ratherio ex parte Dei omnipotentis, ut amplius de illorum possessionibus, illis a fidelibus hominibus concessis, se non intro-

(1525) ad vitia vero jejuniis, orationibus et eleemosynis, cooperante gratia Dei, ut desperare nullatenus debuissimus, exhausta minime redeundum; ne hoc utique foret Ægypto relictam, agno comeso, mare Rubro transito, manna cœlesti gustato, carnum Taphniticarum, peponum atque cepearum (1526) desiderio Ægyptum relictam repetere, promisso patriæ lacte et melle manantis fraudari, cumque his, quorum in deserto plurima perierunt millia, perditionis æternæ damnationem subire. Ad quod **623** suadendum nil aptius valuimus invenire, quam ut *alleluia* cantaremus die noctuque, id est, ut *Laudate Dominum* alter alteri clamaremus, omnesque hoc sine intermissione agere studeremus. Re enim vera, quis peccato est locus, ubi laudis Dei est nullus defectus? Quod si (1527) B. Gregorio primum, postea B. Mamerto Viennensium archiepiscopo pro consimili necessitate quasdam litanias infra hanc Quinquagesimam visum est instituire; quid obest ad Dominicum illud quod continetur suasum: *Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus* (Matth. ix, 15), (1528) cum litanias rogationes innuere latinitas æstimet? Quo vero tempore rogatur solemniter Deus, quam festivitatis diebus? Sobrie vero, juste et pie si vivitur in Pascha, quid nocet ad hoc quod suadet Apostolus, cum Pascha nostrum ipsum dixisset esse Christum, subjungens atque dicens: *Itaque epulemur; cum crapulæ et ebrietati* (I Cor. v, 8), cæterisque vitiis famulantes donotans, adjungat: *Non in fermento veteri*, id est, tumore non abdicati delicti, et voluntate transacta crimina repetendi, vel alia committendi: *Neque in*

(1525) Construe: *Minime vero redeundum cooperante gratia Dei ad vitia exhausta jejuniis, orationibus et eleemosynis, ut nullatenus debuissimus desperare.*

(1526) Sic cod. Frising. In vulg., *desideria*, male.

(1527) Cum S. Mamertus Viennensis annis fere centum anteiverit S. Gregorio, Mamerto primum, postea B. Gregorio scribendum fuerat. Porro S. Gregorius litanias, quas appellamus majores, sine jejuniis instituit: S. Mamertus vero illas triduanas ante Ascensionem Domini, quæ litanie minores vocantur, cum jejuniis induxit. Ratherius in Synodica num. 10 jejuniis in utrisque servandum suadet. Vide ibidem not. 961. Nunc hujus jejunii, quod a ritu Romanæ præsertim Ecclesiæ Quinquagesimæ paschalis tempore erat alienum, apologiam quamdam hoc loco videtur attexere.

(1528) Construe: *Cum latinitas æstimet litanias innuere rogationes, id est, Litanie Græco nomine appellantur, quæ Latine dicuntur rogationes, uti habetur in additione III ad Capitularia cap. 120. Scripsimus autem innuere ex ms. Frising. cum in vulgatis esset innui; quod passivum infinitum sit recipiendum crederetur, scribendum esset litanis.*

(1529) *Dilecto* pro dilectione usurpatur: Simili-

ter jure fecimus diebus, Deo servire his tribus diebus curamus; paschali gaudio quale damnum ingerimus, cum et in his resurrectionis Dominicæ cultum non omnimodis omiserimus, si tamen fecimus quod debuimus? Cum vero, ut non semel diximus, corpore et sanguine Domini reficiendis necesse sit parasceve, id est, præparationem aliquam facere, ne tanti sacramenti munus sumant indigne; et ob hoc inventas putare (1530) possimus præclaras, quæ præcedunt solemnitates, vigiliis; quid nocet; si in tanta festivitate, vigiliarum loco hoc triduo sui, si quid in his paschalibus commisimus gaudiis, diluamus, ab *alleluia* vero canendo, semperque in Domino exultando atque lætando **624** nequaquam cessamus? Dicente sane Jacobo apostolo: *Quia in multis offendemus omnes* (Jac. iii, 2), qui ausus sit gloriari in tot diebus ac noctibus se nihil commisisse, quod egeat satisfactione diluere, ut tantam festivitatem digne possit excolere?

2. Hucusque, fratres charissimi, cum nostra processerit communis causa nostræ salutis (1531) enisio, adest infra hanc *alleluia* sine intermissione cantandi, exultandi quoque atque lætandi Quinquagesimam; ipsaque nos silere non patitur gloriosissimæ Ascensionis Dominicæ dies. Silere enim quomodo possumus reminiscentes omnium miraculorum, si, ad hominem solum intendas, mirabilioris miraculi, quod videlicet homo, non angelico, ut Elias quondam subvectus, non pennigero, (1532) ut poeticus ille, volatu, sed corporali ipsa mole perfecti, id est annorum, triginta circiter trium, hominis, ut Apostolus nobis spondet proventurum quandoque: *Donec occurramus*, inquit, *omnes in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi Domini nostri* (Ephes. iv, 13), videntibus idoneis testibus loquens elevatur, nubeque suscipitur, angelis astipulantibus, quod ita sit reversurus ad judicandos hæc relictos ab initio, usque in finem sæculi vivos et mortuos omnes? Quis hoc effari laudabiliter, quis laudanter in serm. 2 de Maria et Martha num. 1. *Non justitiæ dilecto*, id est amore, sed odio.

(1530) Sic codex Frising. Apud Acherium possumus:

(1534) Construe: *Cum nostra enisio, id est noster seu conatus noster, fratres charissimi, hucusque processerit causa nostræ salutis communis; infra hanc Quinquagesimam adest dies cantandi alleluia sine intermissione, exultandi quoque atque lætandi; ipsaque dies gloriosissimæ Ascensionis Dominicæ non patitur nos silere. Mox ex optimo codice Frising. addidimus enim.*

(1532) Idem codex utpote *Icus* (id est Icarus) volatu. Hujus codicis ope delevisimus noster ante volatu. Construe autem: *Etenim quomodo possumus silere reminiscentes miraculi mirabilioris omnium miraculorum, si intendas solum ad hominem; quod videlicet homo non subvectus volatu angelico, ut quondam Elias, nec volatu pennigero ut poeticus ille (Icarus), sed corporali ipsa mole hominis perfecti, id est, annorum circiter triginta trium, ut Apostolus spondet nobis quandoque proventurum: Donec occurramus, etc. quod videlicet, inquam, homo (Christus) loquens testibus idoneis videntibus elevatur, etc.*

satis effabiliter valet? Admirari enim omittimus, si Deum intus manentem, hominem quem de nobis pro nobis assumpsit, gestantem pensamus. Gratias, si possemus, solummodo ipsius misericordiae referre deberemus condignas. Cætera enim melius silendo quam loquendo, ineffabilia sunt quia depromimus. Ad promissum tantum inenarrabilis ipsius clementiæ oris nostri obsequium deflectamus (1533) quod modo ex Evangelio audivimus: *Qui crediderit, inquit, et baptizatus fuerit, salvus erit* (Marc. xvi, 16). Deo gratias, universitas clamat; credimus enim, et baptizati sumus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Omnes hoc dicimus; omnes per hoc nos salvandos speramus; sine isto nullum salvari posse veraciter credimus et confitemur. Sed de quibus dicit qui hoc audierat Petrus? Petrus, inquam, cui fuerat specialius cum cæteris dictum: **625** *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ* (Marc. xvi, 15). (1534) De quibus, inquam, si est ita, fatetur Apostolus: *Melius fuerat eis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem retrorsum converti?* (II Pet. xii, 21.) De illis, ut conjici veracissime valet, de illis, de quorum credulitate Jacobus apostolus quid sentiat audiamus: *Fides, inquit, si non habet opera, mortua est in semetipsa* (Jac. ii, 17). Itemque: *Qui contententur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. i, 16). Hi nimirum sunt, qui fidem, quam verbis astruunt, moribus destruunt. Verendum enim omnino, ne de talibus quoque dicatur a Domino: *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non inveniens, dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Tunc vadit, et assumit secum septem alios spiritus nequiores se, et ingressi habitant ibi; et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus* (Luc. ii, 24-26). Hæc tam veracia si in nullo caderent illorum, qui se credere profitentur et sunt baptizati, ubi esset sententia Domini illa, qua continetur: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi* (Matth. xx, 16) et: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum?* (Matth. vii, 21.) Qui enim sunt vocati, nisi per baptismum Ecclesiam ingressi? (1535) Qui pauci electi, nisi qui sacramentum vivendo tenuerunt, quod fide perceperunt? Qui non electi, nisi qui non servaverunt quod promiserunt? Quid autem promiserunt? Recurrat quis cogitando ad id, quod aut promisit, aut est vice illius promissum, antequam baptizaretur. Modicum est, recordari leviter valet. Si illud observat, securus de salute sua gaudeat (1536). Si autem peccavit, quiescat primum, id est, desinat peccare; hinc demum pœnitentiam agat. *Appropinquat enim, et huic dicendum, regnum*

(1533) Ita cum ms. Frising. Male in vulgatis quomodo. Construe vero: *Tantum deflectamus obsequium oris nostri ad promissum clementiæ ipsius inenarrabilis, quod modo audivimus ex Evangelio, etc.*

(1534) Octo voces sequentes supplevimus ex ms. Frisingensi.

(1535) Male in vulg., *Quid pauci.*

cælorum (Matth. iii, 2); id est transeuntibus, imo fugientibus terrenis omnibus, propinquant cælestia, illis tamen, qui cooperante gratia Dei, operatione sedula illa meruerint adipisci.

3. Qui vero sint isti, subjungens piissimus idem promissor demonstrat. Cum enim dixisset: *Qui vero non crediderit, condemnabitur* (Marc. xvi, 16), ut indicis quibuslibet credentes a non credentibus secerneret, subjecit: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo dæmonia ejicient, linguæ loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super ægros manus imponent, et bene habebunt* (Ibid. 17-18). Quid hoc est, fratres? quis enim corporaliter ista hodie efficit signa? Nemo, dilectissimi, nemo. Nullus ergo credit? Absit. Credunt enim, Deo gratias, tanti, ut illis illud congruat psalmographi: *Annuntiavi et locutus sum; multiplicati sunt super numerum* (Psal. xxx, 6). Quomodo itaque credunt, cum qui hæc signa faciunt, illi tantummodo credere dicantur; isti vero ea non faciunt? Faciunt plane, faciunt quidam, sed non corporaliter **626** faciunt, sed tanto utilius, quanto a corpore discernitur spiritus. In nomine enim Christi dæmonia ejiciunt, qui in virtute ipsius vitia, quæ dæmones ingerunt, a cordibus suis repellunt: linguæ loquuntur novis, cum praviloquio relicto, laudem Dei lingua resonet ipsorum, utilia sermo depromit: serpentes tollunt, cum quod suggerit serpens ille antiquus, minime agunt; cumque suggestionem diabolicam interius sentiunt, sed quod suggerit, minime faciunt, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Omnes enim, ait Apostolus, *astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* (Rom. xiv, 10). Super ægros manus imponunt, ut bene habeant, qui peccata, quæ commiserunt, bonæ operationis studiis, ut ad meliora proficiant, compensare festinant. Ecce apodixis, ecce conjectura, ecce indicium credentium, et non credentium, fratres. Qui ex his ergo in se cognoscit aliquid signis, credere se dicat; qui non, ad credendum se potius suadeo præparet, quam semet credere jactet.

4. Ubi quoque a Domino dicitur cæco: *Tu credis in Filium Dei?* (Joan. ix, 35.) cum præpositione utique. Et Samaritanæ: *Mulier, crede mihi* (Joan. iv, 21), (1537) sine præpositione: cum hic absolute dicatur, *qui crediderit*, neque scilicet addito *in Deum*, neque *Deo* (Marc. x, 16), conjici valet duo exposci, id est, ut credamus in Deum, et credamus Deo. In Deum vero credit, qui catholice credit: Deo credit, qui hortamenti illius obtemperat. Qui utrumque (1538) itaque agit, et orthodoxo est baptismate lotus,

(1536) In iisdem vulg., *Si non peccavit*. Manuscripti Frising. lectionem inseruimus.

(1537) Codex laudatus ignorat has voces sine præpositione.

(1538) Sic idem codex, melius quam in vulgatis ita agit.

maximam nobis affert, Deo gratias, securitatem. Salvus enim absque dubio talis, si tamen perseveraverit, erit. O vero nullus in hac nostra plebe inveniretur, qui non crederet verum esse, quod Joannis in Evangelio audit, hoc est: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1, 3). Increduli enim ad cætera, dum istud unum non credunt, fatentur (1539) tempestatem ab homine fieri posse, cum evidentissime Psalmista proclamet: *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus* (Psal. CLXVIII, 8), id est Domini. Et in alio psalmo de Deo: *Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut bucellas, ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* (Psal. CLXVII, 16). etc. Quomodo ergo in Deum credit, qui Deum omnium creatorem esse non credit? Quomodo Deo credit, qui ipsi clamanti atque dicenti surdissimum auditum apponit? *Videte, videte quod ego sum solus, et non sit alius Deus præter me. Ego occidam, et ego vivere faciam: percutiam, et ego sanabo; et non est qui de manu mea possit eruere* (Deut. xxxiii, 39). Intendat charitas vestra: contra enim eos qui dicunt, quod homo malus, vel diabolus tempestatem faciat lapides grandinum spargat, vinea atque campos devastet, fulgura mittat, jumenta et pecora, ipsosque homines 627 interficiat; contra illos, inquam, valet quod dicit: *Ego occidam, et vivere faciam*. Contra illos vero qui dicunt, quod ipsi per incantationes suas ipsas tempestates avertant, valet quod dicit: *Non est qui de manu mea possit eruere* (1540). Quod si Elias triennio oratione pluviam avertisse, oratione rursum legitur eam, cum

5. Sed redeamus ad Ascensionis Dominicæ festum. *Cum hæc dixisset, ait operis tanti relator egregius, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in*

(1538) Confer Agobardum episcopum Lugdunensem, qui in libro *De grandine ac tonitru* vanam hanc de tempestatum immissoribus opinionem pluribus rejicit. Vide etiam nostri auctoris Præloquia lib. 1, num. 10, et ibidem not. 32.

(1540) Vulg. *Quod etsi Elias*, et paulo post *legatur*. Exemplum Frising. sequimur.

(1541) Vulg. *male id est pro vel*.

A *vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid stalis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* (Act. 1, 9-11). Hic pauxillum, auditor, rogo, attende. In Galilæa resurgens Christus primum videtur, viris Galilæis ascendens Christus tantum monstratur, illis reversurus promittitur. Galilæi vero qui sunt, fuerunt, vel erunt, nisi qui Galilæam incoluerunt, incolunt (1541), vel incolentes futuris temporibus erunt? Galilæa vero, ut a majoribus accepimus, transmigratio facta interpretatur, et hoc quare agnovimus? (1542) Bis hoc factum est, imo ter actum est subsedendum, et quia vetus de primo, de duobus tertio juncto dicamus: *Transmigraverunt filii Zebedæi de patre suo ad Christum, Christus resurgens a sepulcro ad ipsos; ipsi demum de Galilæa ad montem ubi constituerat illis, eisque videntibus inde est elevatus in cælum*. Illuc eum qui desiderat sequi, transeat de diabolo ad ipsum; consideret eum pro se mortuum ac sepultum; gaudeat ejus resurrectione se resuscitatum, ascensione in cælum evectum, si tamen in hoc figat suum firmissime desiderium. Elaboret ergo unusquisque nostrum, charissimi, ut quomodo hodie Christus cum corpore nostro cælum conscendit; ita, quomodo cunque, valet spe conscendat, desiderio migret, operatione illuc pervenire nitatur. Mirum enim dictu, etiam per vitia nostra cælum possumus conscendere, si videlicet studeamus ea calcare: scalam quippe de illis quodammodo nobis facimus, si emendatione illa deprimimus. Elevant nos, si fuerint 628

B *subtus nos; deprimunt nos, si fuerint supra nos*. Caro nostra in Christo cælum conscendit; sequatur eam desiderio anima nostra. Anima Christi illo transferri cupit animas nostras, cooperemur desiderio ejus. Deus est qui gestat eam; omnipotens misericordia viget et gratia; non diffidamus de possibilitate, si non deficimus voluntate. Virtutes vult tantum loco sumptuum nobiscum portemus. Vitia ut egestatem mortiferam famemque perpetuam, contrarietatem utique ascensus nostri pernoxiam, hic relinquamus: hic etiam demorantes a festinando illic nunquam cessemus: absque dubio enim ubi Christus cum carne nostra est, perveniemus, si a desderando ipso minime cessaverimus, ipsius adjuvante clementia, qui cum Patre, etc.

SERMO IX.

(1543) DE ASCENSIONE DOMINI II [al., 1].

1. Cum pene in omnibus ab antiquorum studiis Patrum tam vitæ nostræ discrepet qualitas quam

(1542) Codex Frising. *Bis hoc: primo quia ter actum est, subsedendum de primo, Brevibus dicamus: Transmigraverunt*, etc. Locus tum in vulg., tum in hoc codice videtur corruptus. Ex utroque autem congruentiorem lectionem qui potest compingat.

(1543) Hic sermo typis datus ab Acherio e ms. Laudunensi, affigendus est anno 968, ut ex not. 1548 patebit.

doctrinæ ; in hoc quoque, fateor, non parum discordat, quod in talibus, ut est ista, solemnitatibus illi primitus de Evangelii tractatu sermonem eudentes, ad considerationem ejusdem solemnitatis auditorum post animos incitabant ; hinc demum admonitiuncula, quo magis valebant, succinctim aperta in fine prolata, ut a malis se cohiberent, et beneplacitis Deo insisterent, sollicitius eosdem, quos allocuti fuerant, commonebant : nobis contra in ipsis loquendi primordiis observare conveniat quod Psalmista suadet : *Præoccupemus*, inquit, *faciem Domini in confessione* (*Psal. xciv, 2*) (subaudi ut liceat, peccatorum nostrorum) et quod alter : *Dic tu*, inquit, *prior iniquitates tuas, ut justificeris* (*Isai. xliii, 26*) : ut justificeris, inquam, non judicaris. *Si nosmetipsos enim dijudicemus*, ait Apostolus, *non utique judicaremur* (*I Cor. ii, 31*), id est, si nos ipsi veraciter accusaremur, non a Domino damnaremur. Veraciter nam se accusat, qui non de se aliud dicit quam quod egisse se meminit, et qui de eo quod se accusat, nulli alii, si de se hoc idem dicat, succenset ; si malum quod confitetur exsecratur, et emendare pro viribus nititur ; si repetere ultro veretur ; si de eo salubriter confunditur. Nam si aliter, voce Dominica ejus animæ dicitur ; *Quam vilis facta es iterans vias tuas* (*Jer. iii, 36*). Quod facere utique taliter ei interdicitur quoque : *Ne iteres verbum in oratione tua* (*Eccle. xix, 17*), id est, ne confessum iteres, ut sit necesse tibi iterum confiteri illud peccatum. Cum enim peccasse nos graviter et recognoscimus et dicimus ; pœnas etiam, quas subire propter hoc debitores sumus, insuper referimus. Si earum saltem metu a malis non compescimur perpetrando, clamari ex obliquo ipsi compellimus nobis : *De ore tuo te judico, serve nequam* (*Luc. xix, 22*). De corporali vero si hoc facimus maxime delicto, oblata consecrare interdiciamus ipsi nobis omnino, nosse nos nisi dissimulamus, quod (1544) Neocæsariensi continetur concilio cap. 9.

2. Quod cum ita sit, quid de nobis dicere, quid saltem possumus cogitare ? Si locuturi enim vobis in confessione faciem Domini prævenimus (*Psal. xciv, 2*), hoc est, si antequam ad ejus iudicium veniamus narrandum, ipsi vos veraciter accusamus, panem vobis porrigendum qua licentia consecramus ? Si hoc non facimus, quod loquendi exordium facimus, imo quid vobis unquam pro debito dicimus ? De gaudento quippe nobis non aliud dicere possumus, nisi quod Tobiam angelo respondisse comperimus : *Quale enim, ait ille, quale mihi erit gaudium, qui in tenebris scdeo, et lumen cæli non video ?* (*Tob. v, 12*). In

(1544) In Neocæsariensi quidem concilio c. 9, sermo est de corporali peccato ante ordinationem commisso : *Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, et confessus fuerit de se, quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret*. RATHERIUS vero quod valet de peccato ante ordinationem commisso, multo magis valere putavit de commisso post ordinationem : ac idcirco eundem canonem contra clericos carnali culpa implicatos alibi retulit. Vide part. 3 *De contemptu canonum* num. 11, et Ili-

A tenebris enim quod sedeamus, ipsi nobis testes sumus, (1575) qui obscuratis mentis obtutibus, ad ignem nos pergere, non, ut opus fuerat, cernimus. Lumen vero cæli est claritas Christi, qua scilicet supra angeli, infra illuminantur homines sancti, illi ad tenendum, isti ad desiderandum, uterque ad socialiter quandoque fruendum. Qui ergo non illuminatur nunc ad desiderandum, putas eum illuminari posse tunc ad tenendum ? Quale vero hujusmodi in qualibet solemnitate gaudium valet habere, nisi omnino inane ?

3. Maxima ista sed hodie est, fratres, festivitas maxima ; sed lumen cæli considerare neque valentibus, neque volentibus, nulla, nulla, inquam, nulla. (1546) Sit tamen cum veraciter Ascensionis Domini festivitas hodie, maxime episcopalis vocabuli quomodo silere sinitur, etsi desit facundia, saltem garritio paucillum perita ? Sed cujus est Domini ista, rogo, festivitas ? Christi utique, et ex eo utique Christi, quod Christus pro nobis dignatus est effici. *Dilexisti enim justitiam, et odisti iniquitatem* (canit de eo Psalmista). *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis* (*Psal. xli, 8*). Quam justitiam ? Scilicet illam, qua justum censuit esse, ut creatura ei, qui se creaverat, deserviret. Quam iniquitatem ? Qua videlicet homo serviebat diabolo, qui ad serviendum conditurus fuerat Deo. Propterea igitur unxit eum, quæ lætificaret angelos de reconciliatione generis humani a suo consortio diabolica fraude seclusi. Et quia eadem misericordia ex filiis diaboli quidam filii Dei erant per adoptionem futuri, qui utique participes existerent ei, qui non per adoptionem, sed per naturam erat Filius Dei : præ participibus suis dicitur unctus, quia cæteris ad mensuram est data eadem Spiritus sancti gratia, in ipso autem habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss. ii, 9*), id est pleniter, dum utique ipsum, quod pro nobis corpus assumpsit, Deus adeo totus replevit, ut sicut (1545) mente ejus, ita et carne Deo repleta, ex duabus et in duabus naturis non duo sed unus sit Dominus Jesus Christus, verus, ut Pater et Spiritus, per omnia Deus, cumque illis non tres sed unus vivens in sæcula Deus. Nisi igitur Deus carnem nostram misericorditer induisset, eam in cælum minime levasset : nisi eam in cælum levasset, hanc diem nobis minime dedicasset, Christi ergo est ista, fratres, solemnitas, sed non sine participibus suis ; hos enim secum vexit in cælum mirum dictu ! etiam necdum natos in terra.

4. Omnes ergo festivitatum decursiones cum pro nerarium num. 10.

(1545) Construe : *Qui obtutibus mentis obscuratis non cernimus, ut opus fuerat, nos pergere ad ignem.*

(1546) Construe : *Cum tamen hodie veraciter sit festivitas Ascensionis Domini ; quomodo sinitur silere saltem garritio paucillum perita vocabuli maxime episcopalis, etsi desit facundia ?*

(1547) Acherii editio *mente cujus, et infra cumque illi non tres*. Correctiones novissimi editoris recepimus.

Christo et participibus institutæ sint Christi, qui vult in quavis illarum partem habere, studeat quod fecit et ipse facere. Sed, heu dolor! negleximus agere. Exhortati enim cum vos fuissetis non semel (1548) in præcedentibus festivitates istas diebus, ut solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (*Ephes. iv, 3*), donaremus nobis invicem, si quis adversus aliquem haberet querelam (*Coloss. iii, 13*), ut Agni Dei carnes comessuri, non in fermento malitiæ et nequitiae Pascha Domini, sed in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor. v, 8*) celebrasse probaremur. Hoc ipsi qui monuimus, non eo studio quo diximus, fecimus. Ventum est ad cœnæ Dominicæ sacratissimam diem, lectum est quod Apostolus dixit: suggestimus observandum quod monuit, videlicet ut non in iudicium corpus Domini sumeremus. Non defuerunt, sed pro nefas! qui de ea manu, quam truncatam optarent, buccellam sanctam perciperent: non defuit, qui defuisse quibus daret, optaret. Et heu quam lethifero utrique tuebant fermento! Cumque ab ipso legitimo quosdam hortati fuissetis continere in quadragesima ista concubitu, ut sacrificium Domini in Pascha purificati mererentur accipere, væ illis qui sumpto sacrificio ab adulterino nequiverunt usque saltem in octavas Domini abstinere. His enim certificamur congruere, quod in Psalmo cantavimus sæpe: quia videlicet cum post **631** buccellam, ut in Juda, introierit in eis Satanas (*Joan. xiii, 27*), id est, spiritus immundus, septeno sed capite (*Luc. xi, 26*), qui solus per jejunium credebatur expulsus (*Marc. ix, 28*). *Adhuc escæ eorum cum essent in ore ipsorum, ira Dei ascendit super eos (Psal. lxxvii, 30)*; (1549) violatores tantæ festivitatis, non cultores dum fuisse sint miserrimi deprehensi. Eligant ergo quid faciant. Si enim desperantes sese, obdurantur, idem utique frequentando, Judæ a se ipsis laqueo strangulantur. Si Petri lacrymas imitantur, veniam consequuntur; si veniam consequuntur, Christum in cœlis uti nunc affectu, ita post effecto ipso sequuntur. Si neutrum ex his duobus merentur, festivitatem istam Deo et angelis, bonæque voluntatis, ut cantatum est, hominibus noverint esse, se vero ab illa omnino expertes existere.

5. Sed ne lenocinentur sibi sententiæ prolatione illius Dominicæ, qua dictum est: *Qui crediderit et*

(1548) Dies, qui festivitates istas præcedunt, sunt præsertim dies Quadragesimæ anni 968, in quibus sane se studuisse exhortari omnes ad pacem testatur in *Discordia* num. 7. Confer not. 1492 in serm. 2 de Pascha. In sequentibus summam eorum, quæ exhortando disseruerat, profert, ut aliis quoque verbis fecit in sermone septimo: unde hunc quoque sermonem pertinere ad annum 968 nihil dubii est.

(1549) Construe: *Dum miserrimi reprehensi sint fuisse violatores, non cultores tantæ festivitatis.*

(1550) Celebris est ex Augustino distinctio inter *credere in Deum, et credere Deo*. Credit Deo qui credit vera esse quæ Deus revelavit. Credit autem in Deum, qui non solum credit vera quæ Deus revelavit, sed etiam credendo amat ipsum Deum, et ea fide tendit in Deum, quæ per charitatem operatur. Vide Augustinum tract. xix in Joannem et alibi. Hinc cor-

A *baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi, 16)*, noverint, quia, cum sit verissimum utpote veritatis ore prolatum; illis tantum est, quibus congruit, verum; *Signa enim, ait, eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient (Ibid., 17)*, etc. Quæ nimirum si quis frugaliter intellecta in se recognoscit, de salvatione sua securus gaudeat: qui minime, suggero, contremiscat; et, ut (1550) credere non solum in Deum, sed et Deo nisi studeat, non sibi sufficere sciat. (1351) *De ore tuo te judico, serve nequam (Luc. xix, 22)*, at ne matures, rogo, Christe, proferre; differ ictum, precor, misericors, suspende vindictam piissime; (1552) dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora (*Luc. xiii, 8*), succisoribus vitæ, supplico, misericors dicito meæ; fortassis enim meliorari tua quandoque gratia valebo. Qui adhuc ingratitude mortifera incorrigibilis exsto, dum non oculos utique conversionis lacrymis imbuo, sed guttur mentis mortiferæ dilationis, pessimæque in dies deteriorationis crinibus stringo; in infernum vivens, id non ignarus, ut multi, sed sciens, insuperque nec celans, descendo. Indequè mihi: *De ore tuo te judico, serve nequam*, cum his qui bona dicunt, et pessima gerunt, non inaniter clamari formido. Austeritatem quippe tuæ animadversionis aliis innotesco, præsentissimum te **632** ubique non nescio, et dicere, vel facere, quæ tuam considerationem dedecent, non horresco. Sed quid, Domine, facio? Fugerem, si quovis valerem: quod quia nequeo, a te, Augustini veriloqui tui suasu, ad te, id est, a justitia ad misericordiam tuam pavens confugio. Ut consideras itaque indecentia tibi, ita, Domine, considera necessaria, deprecor, mihi, me ab impatientia liberans mortifera, quæ transgredi me tam immaniter tua compellit præcepta. Nisi enim ab ea citius eruor, perditionem æternam præstolor, ignarus licet dispositionis de me, Domine, tuæ, Non sunt enim hominis viæ illius, sed tuæ potestatis solius; qui non damnas impie, quos creasti benigne. Vos autem, fratres, quod de nobis per nos audistis, de vobis quoque metuite. Mala, quæ usualiter facitis, quanto citius relinquite: ad inusitata vos bona, dum vacat; conferte: infernum cavete; cælum desiderio scandite: ubi Christus est in dextera Dei sedens, ipsius

rigendum hoc loco videri posset *credere non solum Deo, sed et in Deum*. Verum Ratherius, ut sese explicavit sermone præcedenti num. 4, *credere in Deum* de eo sumpsit, *qui catholice credit: credere autem Deo* de illo accepit, *qui hortamentis illius obtemperat*; quod sumptum videtur ex illis Ecclesiastici c. xxxii, vers. 28: *Qui credit Deo, attendit mandatis*. Quare similiter serm. 2 de Quadragesima num. 41, ait: *Etiamsi credat in Deum talium quis, non credit Deo, qui præcepta ejus non custodit, nec sacramentum vivendo tenet, quod fide percepit, etc.*

(1551) Construe: *At rogo, Christe, ne matures proferre: De ore tuo te judico, serve nequam.*

(1552) Construe: *dicito (supplico) misericors succisoribus vitæ meæ: Dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora: fortassis nîm valebo quandoque meliorari gratia tua.*

adjutorio nixi festinare contendite ; instare horam vobis aut illuc conscendendi, aut deorsumruendi, hic vero non diutius morandi sedulo cogitate, ne ex improviso, quod absit, vos rapi contingat, et illuc pertrahi, ubi nemo vobis valeat auxiliari. Quod a nobis omnibus dignetur avertere, qui in hunc mundum peccatores venit salvos facere, Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO X.

DE FESTO PENTECOSTES (1553)

1. Eia quid facio, fratres? Si taceo, re ipsa, quæ per me fuerant dispensanda, defraudo; vobis fraudis ejusdem reus existo, et quæ sit dies ista, vel quanta, mihi ipsi quoque abscondo. Loqui si gestio, magnitudini rei ipsius, de qua loqui volo, ne succumbam formido. Sed facio quod possum: debitorem enim amplius considero nullum. Pentecostes completur hodie, 633 fratres. Quid dixi? Quinquagesima Paschæ hodie terminatur. Quid inde? Dicat qui novit: *Melior est, ait, finis orationis quam principium* (Eccle. vii, 9). Intendat qui valet: *Qui enim perseveraverit, ait Dominus, usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). Felices qui hos quinquaginta dies, ut colendi sunt, coluerunt, ab alleluia morali nullatenus cessaverunt, dormientes quoque eam minime dimiserunt. Salvi tamen tales si cupiunt esse, hodie devotionem perseverantiæ demonstrent, suggero, suæ. Quinquagesima est hodie dies a Resurrectione Domini, ab Ascensione decima. Magnum mysterium, et inenarrabile donum! Dies est hodie quinquagesima, ex quo in Christo resurreximus; decima, ex quo cum illo cælos conscendimus. De quibus dico? De illis nimirum, quibus audacter dicit Apostolus: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei, id est æqualitate, Patris sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, peccati videlicet immunes, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (Coloss. iii, 1). Felices, qui ejusmodi sunt; infelicissimi, qui ab istorum collegio perpetualiter decidunt: illi enim non cum Christo in gloria, sed cum diabolo apparebunt in damnatione perpetua.

2. Præsumentes tamen nos adhuc de illorum societate existere (*Nescit enim homo, ait quidam, utrum adio an amore dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* [Eccle. ix, 1]), dicamus non desperantes de nobis, quia hodie est quinquagesima dies, ex quo in Christo resurreximus; decima, ex quo cum Christo cælos ascendimus. Hodie quid

præstolamur, Dona nimirum, divisiones gratiarum, charismata beatitudinum omnium. Quæ sunt vero illa? Depromat Apostolus: *Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Sed ad quid datus est? Pignoris absque dubio loco. Sicut enim non habemus hic manentem civitatem; ita nec securam beatitudinem. Unde autem novimus, quod pignoris loco Spiritum sanctum acceperimus? Dicente videlicet Apostolo: *Qui dedit nobis pignus spiritus* (II Cor. v, 5), ecce habebimus de pignore accepto. Quod hodie illud acceperimus, quomodo scimus? Historiographus dicat, Lucas medicus fateatur: *Cum complerentur, inquit, dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco* (Act. ii, 1). In quo loco? *Cumque intuerentur in cælum euntem illum* (prætulerat idem) *ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Tunc reversi sunt Jerusalem ad montem, qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem Sabbati habens iter; 634 et cum introissent in cænaculum, ascenderunt in superiora, ubi manebant Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et Matthæus, Jacobus Alphæi et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus* (Act. i, 10). Cum igitur in eodem loco essent, *factus est repente de cælo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes, et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum; et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis* (Act. ii, 2 seq.).

3. O quam hic abyssus Veteris Testamenti abyssum invocat novi! O quam antiquiora recentioribus concinunt! Quinquagesimo die post occisionem agni, et maris transitum Rubri, in Sina monte Moysi decalogus datur. Quinquagesimo post Resurrectionem Christi die Spiritus sanctus apostolis mittitur. Quinquagesimus remissionis est annus; dies noster quinquagesimus gratiæ est consecratus. Illo die Deus Dei Filius in monte descendit; isto sed nostro Deus Patris et Filii Spiritus sanctus igneis linguis demonstratus advenit. Utraque vero ista Trinitas adimplevit, Pater illic Filium Moysi destinavit; Spiritus sanctus a Patre et Filio missus atque procedens, apostolis isthuc potestate spontanea sese infudit. Ibi tonitrua et voces, mons quoque fumans; hic inflam-

(1553) Inter Ratherii sermones Fulcuinus c. 24 memorat in die Pentecostes. Acherius in Elencho tomii II Spicilegii opusculis Ratherii ineditis accenset sermones duos de Pentecoste, eorum exemplum ex ms. Lobienſi se accepisse tradit in monito ad Ratherii opera. Licet vero eos se alias editurum sponderit, non tamen edidit. Lobienſes codices dili-

genter expendendos curavimus, ut hi quoque sermones cum aliis ineditis in publicum prodirent. Quacunque autem diligentia adhibita nihil tale potuit reperiri. Unum tantum sermonem in Frisingensi codice invenire licuit, quem nunc edituri sumus. Hic habitus est anno 963. Vide not. 1438, in serm. 4, de Quadragesima.

mati linguis variis homines, apostoli utique, ignis A
divini ardoribus æstuantibus. Ad postremum Dominicæ
resurrectionis iste est quinquagesimus dies, quem
patriarchæ omnes atque prophetæ, cum a Pascha
usque ad istum cæteros omnes venerationi debitæ
deputarent, istum præ omnibus celebrant. Mon-
strat hoc Tobias videntissimus cæcus: monstrat hoc
Apostolus ad cæli tertii sublimiora conductus (1554):
*Ibam, inquit ille [supple. ad] Pentecostes diem festum
nostrum, qui est sanctus a septimanis (Act. xx, 16).*
Beatus vero Paulus festinasse legitur diem istum
Jerosolymis celebrare, quod sciret illum præ omni-
bus eminere. *Sanctus, inquit, a septimanis; non
perfunctorie, inquam, computa: nam a Pascha
usque ad Pentecoten istam nostram sanctissimam
diem non nisi septem, nisi fallor, hebdomadas inve-
nias. Lege prophetam, et septiformem Spiritum
super florem de radice Jesse ascendentem requie-
visse comperies (Isa. 1, 4).*

4. Quis est autem ille Spiritus, nisi qui super
Dominum in columba, super apostolos in igne
descendit? Quare vero super Dominum in columba,
super apostolos vero in igne apparuit? nisi quia
mansuetus veniens Dominus, mansucto signo se
demonstrari voluit hominibus; apostolos vero judi-
cium suum annuntiaturus missurus [*subauditur* vo-
luit demonstrare], cum quo terrore iudicaturus ad-
veniet. Qui ne iudicaretur mansuetus, advenit sonitu
635 vehementiore demonstratus. Linguas vero
quare igneas demonstravit? nisi ut servos suos et
charitate ferventes, et sermone promptissimos fore
debere monstraret: qui utique (quod modo ex C
Evangelio auditum est) ea veritate depromerent,
qua dictum cognoscerent (quid hoc vero est, fra-
tres?): *Dixit, inquit evangelista, Jesus discipulis
suis: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, etc.
(Joan. xiv, 23).* Quis linguam habens igneam istud
sophistica tergiversatione confundere audeat? Aper-
tum est, aperte disseratur. Nihil medium. Aut dili-
gimus Dominum, aut non diligimus. Si diligimus,
quod præcipit facimus. Si non diligimus, quod ju-
bet minime custodimus. Si diligimus eum, ab eo
diligimur: si non, quamvis eum irrationabiliter
(1555) metuamus, diligere tamen non præsumptuose
putemus. Quod possit vero fieri, minime despere-
mus (1556). Canitur enim de eo: *Miseris omnium,
Domine, ei nihi odisti eorum quæ fecisti.* Nihil ve-
rius. Non odit Dominus quod in te fecit, sed odit
quod tu ipse in tui ipsius præiudicium facis; et ideo

(1554) Hæc lectio antiquam versionem libri To-
biæ ex Græco exhibet, quæ a P. Sabatier ex codi-
cibus Regio et Sangermanensi edita est. At ex du-
plici textu unum Ratherius compegit. Verbum *ibam*
sumpsit ex cap. 4, vers. 6, ubi legitur: *Ego autem
solus ibam aliquoties in Hierusalem diebus festis;*
reliqua vero ex cap. 2, vers. 1, ubi habetur: *In
Pentecosten die festo nostro, qui est sanctus a septi-
manis: quæ totidem verbis recitantur a Lucifero
Calaritano in libro De non parcendo in Deum de-
linquentibus.* Vide tomum I Bibliorum sacrorum
latine versionis antiquæ ejusdem P. Sabatier part.

tam pius, tam misericors, tam est facilis ad igno-
scendum conversis, ut noverimus eum nostram non
odio habere, quam condidit, substantiam, sed mali-
gnitatem exsecrari potius nostram. Quod si ipsius
auxilio immutari gestimus; probemus et nos, cum
nobis invicem succensemus, non nos propterea in-
vicem odisse, sed malum, quod in nobis alterutrum
recognoscimus, exosum habere. Convertibiles ita-
que ad invicem cum nostri sint amores, ut odia;
Deum tanto inconvertibilius et perseverantius dili-
gimus, quanto voluntatem ipsius idem esse, quod
ipsum [*f., ipse, et subaudi est*], cognoscimus. Unde
in ipsius amare nulla nobis imponitur mensura; in
nostro vero ea ponitur conditio, ut sic diligamus
proximos, sicut nosmetipsos, id est ut præter alia
B quales nos existere debuissimus, tales et illos desi-
deremus existere. Hæc de lectione tantum tetigisse
sufficiat Evangelica.

5. Ad solemnitatis hodiernæ præconia converta-
mur. Sicut, fratres, Canticum canticorum, et Rex
dicitur regum; sic ista dies solemnitas est solemnita-
tum. Ad hoc enim Christus natus est, ut pateretur;
ad hoc mortuus, ut resurgeret; ad hoc resurrexit,
ut carnem, quam de nobis pro nobis sumpserat, in
cælum levaret; ad hoc eam illuc transtulit, ut im-
mortalem semperque felicem efficeret. Quod quia
nisi dono Spiritus 636 sancti non poterat fieri
(nisi enim baptismo regenerati novi homines effice-
remur, in vetustate manentes salvari nullatenus
potuissimus: baptizari vero nullo modo nisi in
Spiritu sancto (Matth. iii, 11) et igne poteramus;
C Spiritum sanctum nobis hodie in linguis igneis misit,
ut baptizati scilicet, et loquentes de Deo, et amore
illius et proximi ferventes, illo quandoque transfer-
remur, quo sine charitate transferri nullo modo
poteramus. Si quis enim, ut ait Apostolus, Spiritum
Christi non habet, hic non est ejus. (Rom. viii, 9).
Qui autem non est ejus, consequens est, ut non sit
particeps regni illius. Spiritus autem possessio
conjectura cum sit charitatis ipsa, (1557) eodem di-
cente Apostolo, quia *charitas Dei diffusa est in cor-
dibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est
nobis (Rom. v, 5);* tanto certius de quodlibet, utram
Spiritus sanctum habeat, valemus agnoscere quanto
ferventior esse cernimus in charitate. Qui vero,
ait Apostolus, *habuerit substantiam mundi, et viderit
D fratrem suum necesse habere, et cluserit viscera sua
ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? (Joan. iii,
17.)* Quod cum ita sit, probatio absque dubio cha-

ii, pag. 713.

(1555) Adverbium *irrationabiliter* quo sensu ex
Ratherii mente sit accipiendum, explicavimus not.
723 in opusculum *De proprio lapsu.*

(1556) Canitur in introitu missæ feriæ 4 Cinerum,
et sumptum est ex libro Sapientiæ cap. xi, vers. 24
et 25.

(1557) Construe: *Cum autem possessio ipsa chari-
tatis sit conjectura Spiritus (videlicet cum possessio
charitatis sit signum, quod quis Spiritum sanctum
habeat) eodem Apostolo dicente, etc.*

ritatis exhibitio est ut ait Gregorius, operis; exhibitio vero operis est Spiritus sancti monstratrix, quem hodie in apostolis accepimus, ut est in psalmo ita cantatum: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem* (Psal. LXVII, 19), id est captivatam quondam a diabolo nostram cum anima carnem; *dedit dona hominibus* (Ephes. IV, 8) id est (1558), charismata sancti apostolis hodie Spiritus, qui cum Patre et eodem Spiritu est per sæcula benedictus. Amen.

SERMO XI.

DE MARIA ET MARTHA (1559).

1. Reminisci utinam dignaremini, fratres, præterita sanctæ Dei genitricis Mariæ solemnitate in oris nostri obsequium vestro persolvissis collegio, quo ex evangelica lectione monstrarem, non minus beatæ Dei Genitrici illud convenire, quod ei ita est prolatum in fine: *Maria optimam partem sibi elegit quæ non auferetur ab ea*; quam ei, cui hoc vox ipsa deprompsit Dominica. Cumque ex eadem evangelicæ serie lectionis vestræ filiationis nostræ facundiæ, quod 637 potuit, protulisset inopia; quasi nil prolatum fuisset austeri, ita incommotos vos, pro nefas! omnes, consideratis quorumdam vultibus vidi. Nihil illic lacrymarum est visum, nulla suspiria, pectorum contusio sonuit nulla. Verissime verum tunc consistit fore, quod Augustinum legimus non semel dixisse: quia videlicet *Nisi ardeat qui docet, accendere auditorem nimine valet*: simulque illuc dum consideravimus, nos non multum amari, et ob hoc vilipendi, illud verissimum perpendimus fore Gregorii: *Difficile est, ut quamvis recta prædicet doctor, qui non amatur, libenter audiat*; itemque: *Cujus vita despicitur, restat ut et prædicatio contemnatur*. Isti attamen nostræ querelæ illud ad prophetam longe quamvis incompatibiliter dictum vidimus convenire: *Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me* (Ezech. III, 7): et illud Domini: *Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt* (Joan. XV, 20), Nos, etiam ait ille, ad cuius æstimationem non possumus aspirare, nos, inquam, ait, *quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (Exod. XVI, 7, 8). Cum enim in innumeris, pro dolor! simus reprehensibiles; dum non vituperat quis vestrum, quæ fuerant jure in nobis carpenda, sed carpit jure laudanda; probat se hoc agere non justitiæ dilecto [id

A est dilectione], sed odio illorum, quæ nollet audire ullo modo. O autem qui tales in vobis existunt, utinam tam captiose intenderent seria quam avide a nobis prolata intendunt, non modo inutilia sed etiam noxia; et tam animarum suarum profectum, quam illarum intendunt, dum conniventes utique illis loquimur, damnum!

2. Sed jam nunc dicendum, quid a nobis illic fuerit dictum. Ut ante nos sæpius fuit prolatum, duo in his duabus matronis diximus vivendi genera designata. Unum, quod ab actu dicitur *πρακτικόν*, hoc est actuale; alterum, quod a visu, vel otio *θεωρικόν* [otio scilicet, quo quis spectando otatur], id est contemplativum vocatur. Nimirum enim nemo amplius videnda interius exaggerat, quam qui ab opere amplius cessat. (1560) Hos autem duos ritus vivendi cum veteres secutus duas has beatas significare dixissem sorores; innuit illarum devotio verissimum fore, cum una *satagere*, id est studere vel laborare dicta sit *circa frequens ministerium*, id est non quod tunc primitus incœperit, sed actuandi frequentia in morem converterit; scilicet ut Domino, uti multimode fecerat, de sua facultatula ministraret: altera pedibus assidere Domini maluisse narretur, non illa otiositate tamen, quæ inimica est animæ, sed illa, de qua clamat per Psalmistam Dominus ipse: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Ps. XLV, 11); sedula vero et hæc, ut illa in ministrando. 638 ita in audiendis, quæ de ore procedebant Dominico. Et revera nemo in Ecclesia nisi hæc duo agit, cum quod debet facere facit. Nullus hic fornicationis locus adulterium procul ebriositas longe, falsitas nusquam, et, ne in infinitum nostra procedat locutio, omnis a talibus abest prorsus nequitiae plenitudo. Sed unum sæcularibus, alterum congruit spiritalibus: unum illis, qui sunt audituri: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. XXV, 34), » qui esurivi, sitiivi, hospes fuit, infirmus, et in carcere (in membris tamen hæc omnia meis), et similia multa perpessus, et a vobis sum relevatus: alterum eis, qui jam in ipsis et cum ipsis audierunt apostolis: « Amen dico vobis, quod vos, qui reliquistis omnia, et secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, 28). »

(1558) Id est Christus ascendens in altum dedit hodie charismata Spiritus sancti apostolis, qui (Christus) cum Patre et eodem Spiritu, etc.

(1559) Hunc quoque sermonem a Fulcuino laudatum sub titulo *De festivitate S. Mariæ*, qui Evangelium festi Assumptionis ejusdem Virginis exponit, ex ms. Lobiensi acceperat Acherius cum titulo *De Maria et Martha*, uti in Frisingensi etiam codice inscribitur, ex quo illum nunc primum in lucem proferimus. Hic autem sermo Ottone I jam ad imperium provento (hunc enim Cæsaris nomine designat num. 4) habitum fuisse anno 966 post festum Assumptionis B. M. not. 1017 in Itinerarium coniecimus. Quo quidem tempore cum tumultus, qui in Rathe-

rium eruperant anno præcedenti, adhuc serperent: idcirco num. 1: *Consideravimus, inquit, nos non multum amari et ob hoc vilipendi*: et alia deinceps ejusdem temporis indicia inspergit. Confer not. 1029. Id autem confirmatur multo magis ex ordine opusculorum, quæ in seriem chronologicam describuntur in ms. Frisingensi: Ibi enim hic sermo exhibetur post Synodicam, quæ edita fuit in Quadragesima anni 966. Vide not. 1429 in sermonem I de Quadragesima.

(1560) Construe: *Cum autem secutus veteres, dixissem has duas beatas sorores significare hos duos ritus vivendi; devotio illarum innuit id verissimum fore (id est esse), cum una, etc.*

3. Quid modo, fratres? Istis taliter constantibus A nullus intra septa quatuor istorum invenitur murorum, qui tundere jure debeat pectus, suspirare, gemere? Ubi ergo mei consimiles? Hic non auditur de illis, qui taliter agunt, alia sors, conditio alia, quam possit tamen suspicari scelerositas nostra, nisi: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est, non hominibus, sed diabolo et angelis ejus* (*Matth.* xxv, 41); scilicet vel his, qui cum eo de cælis ruerunt, vel his, qui ei in hoc sæculo assiderunt; angelus enim quasi aggelus [agchelusa *Græco ἀγγελοῦ, prope*], id est juxta stans dicitur, qui idem utique, quod isti jam dicti felices Deo hoc miseri illi exhibuerunt diabolo, ministrantes utique illi quod quærebat, hoc est flagitiorum acta multigena, assidentes jugiter, et suggestiones ejus libentissime amplectentes, et opere exsequentes. Nullus talium Mar- B riam, nullus imitatus est Martham; nullus Liam, (1561) nullus Rachelem duxit uxorem, nemo talium unam illarum dilexit, alteram toleravit, id est amore Dominum videndi, bona quæ potuit fecit. (1562) Dicat ergo qui volet, et mihi, si valet, quod Dominus non promisit, sperare persuadeat, hoc est ut perpetrans mala, recipiat bona, et nec ut Martha Deo deserviens actualiter nec ut Maria illi assidens contemplanter, præmium illis solis, qui unum eorum fecerint, expectent promissum; cum contra ille proclamet: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum* (*Matth.* vii, 19), utique unum illorum, quem aut Maria fecit, aut Martha, *excidetur, et in ignem mittetur*: et de cogitatione solum inutili vae nobis (1563) ipse promittat (*Mich.* ii, 1); de otioso vero C saltem sermone rationem in die judicii reddituros (*Matth.* xii, 36) nos dixerit 639 quoque. (1564) Et cum circumspæcta istius multitudinis ambitus nullum istarum imitatore[m] hic inveniam prorsus; me quoque loquendi ut statum, proprietatis causa, hic mutavisse non disconveniat multum; cum, ut dixi, illarum isthic æmulatorem invenire valeam nullum, et

(1561) Liam scilicet activæ vitæ, Rachelem contemplativæ figuram gessisse S. Augustinus docuit lib. xxii in Faustum c. 52. Mariæ autem et Marthæ. nec non Rachelis et Diæ figuras simul junxit S. Gregorius libr. ii in Ezechielem hom. 2, num. 9 et 10. Ex his fontibus Ratherius in Patrum lectione versatissimus, huic sermoni de Maria et Martha Liæ quoque et Rachelis mentionem inseruit,

(1562) Construe: *Dicat ergo qui volet, et, si valet, persuadeat mihi sperare quod Dominus non promisit, hoc est, ut perpetrans mala recipiat bona, et nec deserviens actualiter Deo ut Martha, nec assidens illi contemplanter ut Maria, expectent præmium promissum illis solis, qui facerint unum eorum; cum contra ille proclamet, etc.*

(1563) Erat in apographo quæ nobis. Ex Micheæ autem loco, cui auctor alludit, emendationem expressimus, ubi habetur: *Væ qui cogitatis inutile.*

(1564) Construe: *Et cum multitudine ambitus (id est templi) istius circumspæcta nullum hic prorsus inveniam imitatore[m] istarum, ut non multum disconveniat me quoque hic mutavisse statum loquendi causa proprietatis; cum, ut dixi, nullum isthic valeam invenire imitatore[m] illorum, et cernam meipsum præ om-*

illarum exortem me cernam præ omnibus ipsum; (quis) continere me hortetur ab eo, qui me vexat, rivaliter quamvis, pavore? (1565) Num me enim [subaudi pavore] eo beatum confido futurum, vitium propter hunc scilicet abdicans nullum; licet in pœna semper mea sit conscientia (*Sap.* xvii, 10), utpote rei dicit fore Scriptura?

4. Et heu quam non dissimilis ego Siculo illi tali in sorte tyranno! Cum enim eo, quo indignus addolor [id est aggravor] officio, debitorem me utriusque fore non nesciam, sic id est ut et Domino in membris suis, hoc est sanctæ matris Ecclesiæ debcam filiis ministrare, ob hoc tamen a contemplan- do eo nunquam cessare, sed in lege ejus meditari die ac nocte (*Psal.* i, 2); et neutrum horum me prospiciam agere, sed contra non me solum, sed et omnes mihi commissos, præcipue vero magis necessarios corrumpendo, eum die noctuque (quamvis in eum nulla cadat passio) ad iracundiam provocare: (1566) quid de me dicere, quid valeo cogitare, (et ut turpia subsilens [f., subsilens], honesta solum, prohibita licet, depromam) si in lege Dei, ut debitorem me fore non nescio, die (non) meditor ac nocte; Catullum nunquam antea lectum, Plautum quando jam olim lego nec lectum; musicam quando sæpe rogatus expono, cum nequeam primo arithmetico scilicet..... auxilio; milites (1567) quando etiam meos ad prælium ob Cæsaris cogo præceptum; quando illos mitto venatum? hic enim nullum collodium, nulla conceditur requies; sed absolute beatus ille asseritur esse, qui in lege Domini meditatur die ac nocte. O sed miserrimus ego, qualiter in talibus, et, pro dolor! detestabilioribus in infernum vivens descendendo, id est non ignorans, quod in infernum ob talia, si remota pietate judicer, absque dubio perget! Cum vero neque laicos meos neque clericos satagere circa frequens, id est usitatum, Domini video ministerium, siquidem illos opera christianitatis non exsequi, istos canonicæ legi usque (1568) ad nuptum publi-

nibus exortem illarum; quis hortetur me continere ab eo pavore, qui quamvis rivaliter vexat me?

(1565) Construe: *Etenim num confido, me eo pavore futurum beatum, non abdicans scilicet vitium ullum propter hunc pavorem, licet conscientia mea semper sit in pœna, utpote Scriptura dicit, conscientiam rei semper fore in pœna.*

(1566) Construe: *Quid valeo (et ut subsilens turpia, depromam solum honesta, licet prohibita) quid valeo, inquam, dicere, quid cogitare de me, si non meditor die ac nocte in lege Dei, ut non nescio me fore (id est esse) debitorem; quando lego Catullum antea nunquam lectum, Plautum jam olim nec lectum; quando sæpe rogatus expono musicam, etc. Catulli codicem Veronæ invenisse videtur, quem antea non legerat, et forte etiam codicem Plauti.*

(1567) In *Itinerario* scripto exeunte anno 966 num. 4, se Romam profecturum tradit, non imperiali, quia imperatum est minime, jussu; milites solum ut mitterem meos, ab eo cum mihi sit imperatum. Confer ibidem not. 4047.

(1568) Id est ad nuptias publicas. Sæpius alibi clericorum mulierositatem publicam coarguit.

cum penitus cerno aversos; nec monachos meos contemplandi Dominum amore a sæculi actibus se facere alienos velle ullo modo ita tenus cerno, ut insuper istum, cui astamus, anachoretam transitoria considerem non penitus abdicasse: ubi Martham, ubi sororem ejus Mariam, ubi Liam, ubi miser habeo Rachelem, cum a me infelicissimo de vobis omnibus requisiturus in die judicii sit Dominus, utpote de commissis ovibus, rationem? Ubi ille postremo in his ædibus diaboli est supplantator, qui dum unam, id est contemplativam, desiderat, utrasque sortitur, sic Christo ministrando transiens per bona temporalia, ut non amittat æterna?

5. Austera nimium hæc, atque a nobis inventa cavillatoribus (1569) possent, qui nimium abundant, nostris videri, nisi austeriora ex dictis hodie haussem Gregorii. Qualia vero sint et ista, et illa utinam sensus nostri capere atque discernere utiliter valuisset duritia. Ubi enim ille nostram denotans ait cohortem, cum repente conati fuisset docere quæ magis meditatione, quam opere didicissemus, et hoc agere opitulatione alterius cujuslibet gestiremus; incidimus in illum de Evangelio ipsius sermonem, ubi visa civitate Jerusalem, refertur Dominus flevisse atque excidium illius denuntiasset: quem sic non piget totum percurrere, ut valens omnino perpendere, utrum illi lugendum sit necne, nobis desinat succensere. Considerata nempe ego tota sermonis ejusdem serie, dum plus eam contemplor aloes, quam mellis habere, cœpi satagere, an ibi aliqua consolatio inveniri valeret, quæ titubantem formidine quamvis inutili, quia inconvertibilem, animum refoveret. Quippe cum pervenissem ad illum tremendissimum locum, ubi habetur ita descriptum (GREG. lib. II in *Evang.* hom. 39, n. 8): « Unde curandum nobis est, et cum magnis quotidie fletibus cogitandum, quam severus, quam liber, quam terribilis sua in nobis opera requirens in die nostri exitus princeps mundi hujus veniet (*Joan.* XIV, 30), si etiam ad Dominum carne morientem venit, et in illo suum aliquid quæsivit, in quo invenire nil potuit. Quid itaque nos miseri dicturi, quid acturi sumus, qui innumera mala commisimus? Quid requirenti adversario, et multa sua in nobis inventi opera dicemus, nisi solum quod nobis est certum refugium et solida spes, quia unum cum illo facti sumus, in quo princeps hujus mundi et suum aliquid requisivit, et invenire minime potuit? quoniam solus est inter mortuos liber (*Psal.* LXXXVII, 5). Et a peccati jam servitio veraci libertate solvimur, quia ei, qui vere est liber, unimur. Constat enim, nec negare possumus, sed veraciter fatendum quia princeps hu-

(1569) Eos cavillatores respicit, quorum morosiores et calumniosas in se accusationes descripsit in *Qualitatis conjectura* paulo ante lucubrata, nimirum ineunte anno 966.

(1570) *Istud Pauli*, scilicet dictum a Paulo apostolo Rom. XII, 4, 5: et I Cor. XII, 13; et Ephes. IV, 16, ubi nos omnes Christi capitis membra esse

A jus mundi habet in nobis multa; sed tamen mortis nostræ tempore jam nos rapere non valet, quia ejus membra effecti sumus, in quo non habet quidquam.» *Istud* (1570) dum Pauli putaveram deceptissimus mihi non modice suffragari, cum magis ille hoc de se suisque diceret similibus; sed dum sequentia (1571) legi, idem mihi contigit, quod solet sæpe contingere. Nam cum audio *gaudium esse in cælo super uno peccatore, quam supra nonaginta novem justis* (*Luc.* XV, 7); si absolute hoc, ut hic est positum, diceret, ad me putarem aliquid pertinere: sed dum addit *pœnitentiam agente* quantum nigrum ad candidum, tantum hoc attinere ad me cerno pœnitentiam nunquam agentem, semperque pœnitenda coacervantem missellum. Ita et hic dum idem infert sanctissimus doctor, et dicit: *Sed quid prodest, si fide illi jungimur, et ab eo moribus disjungimur?* (GREG. ubi supra, n. 9.) Ipse enim dicit: *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine. intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum* (*Matth.* VII, 21); a non jure pavendo me prorsus extraneum cerno (1572).

6. Quæ est autem voluntas Patris, nisi quod aut Martha, aut faciebat soror ipsius Maria? Nil quippe nobis aliud præcipitur, nisi ut aut ministremus Christo in membris ipsius, aut assideamus Christo in contemplanda voluntate ipsius. Inde aliquid si negleximus, suspiremus, plangamus, pectora nostra tundamus, pœnitentiam agamus, frequens ministerium Domini aut repetamus, aut vacantes orationibus et desideriis cœlestibus, a pedibus benigni Jesus nullatenus divellamur, donec ad illud unum, quod solum est necessarium, perveniamus, hoc est eundem, qui nobis solus sufficit, Dominum. Dicis econtra (sic enim est consuetudo dicta..... humana): Licet non tanta quanta debeo faciam bona, facio aliqua; et perfecte in Deum credens, spero quæ Dominus suis fidelibus præcepit speranda. O utinam hæc duo fiderem re, fratres [*f.*, te, frater], habere! Certus profecto de tua essem salute, videlicet ut in Deum perfecte crederes, et illa tantummodo, quæ præcepit speranda, sperares. Dicit vero Psalmista: *Spera in Domino* (*Psal.* XXXVI, 3). Respondes, spero. *Fac bonitatem* (*Ibid.*), sed dicit ille. Si ergo speras in Domino, suggero: *Fac bonitatem*, et non inaniter speras, promitto. Dicente enim Jacobo: *Quid prodest, fratres, si fidem quis habeat, opera vero non habeat? Nunquid poterit sola fides salvare eum?* (*Jac.* II, 14.) Una sola audiri ita potest sententia. Si perfecte credis in Deum, et aliud non speras, quam quod ille te sperare præcepit, videlicet si opera habes bona; consequenter de remuneratione, si ita tamen perseveraveris, non est tibi opus dubitare perpetua docuit.

(1571) *Sequentia*, id est illa, quæ S. Gregorius statim post recitatum locum subjicit, et ab auctore post pauca subduntur: *Sed quid prodest, etc.*

(1572) Construe: *Cerno me prorsus extraneum a non pavendo jure*: id est jure mihi timendum esso perspicio.

Quæ sunt autem bona opera, nisi illa quæ ex charitate procedunt: quam solam si non habes, nec in fide, dico tibi, confidas; nec quod suis promisit Dominus fidelibus, speres. *Fides enim si non habeat opera, mortua est in semetipsa (Jac. II, 17); et: Spes non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. V, 5).* Si ergo charitatem in corde non habes, spem inutiliter habes. Si Spiritum sanctum non habes, Christi non es; dicitur enim: *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. VIII, 9).* Quam vero habet erga Dominum saltem nunc temporis quilibet charitatem, cum ne dicam diligere, saltem timere eum nullatenus probetur, dum eo præsentem non timet adulterium (ut hoc solum ex innumeris proferam) perpetrare? Si enim præsentem eum non credit, quomodo in eum nedum dicam perfecte, saltem aliquantulum credit? Si autem hoc credit, nonne Domino perspicue rebellis existit, in cujus conspectu perpetrare tam fœda miser et sui interemptor ipsius præsumit? Quid ad hoc nostrum aliquis dicit? Perit, dico, perit; ad ejus illico misericordiam vere pœnitendo nisi forte confugit. Recentiora enim citius quam vetustiora vulnera usus docet curari, quod innuere scilicet probat qui dicit: *Sol non occidat super iracundiam vestram (Ephes. IV, 26).* Mea forte hæc quæ dicat existere? Quæ Jacob dicit et Paulus, sunt, charissimi, mea?

7. Sed ne forte ad desperationem me vos dicatis velle compellere, fateor quod non solum Martham, sed etiam quæ optimam elegit partem, si vultis, et quandocunque vultis, imitari valetis cum adjutorio Dei Mariam. Illa enim qualis fuerit antea, sapitis, si tamen sapienda cognoscitis: qualis vero post Dei misericordiam facta sit, agnoscere, si libet, valetis; neque de vobis id quoque fieri posse desperare quomodocunque debetis. Fac itaque, dico, quod fecit, et spera quod meruit. Oh! quam vero nullum talium usquam putarem (1573), desperatissimus gentium me ipsum considerans, esse, si non promissum tenerem: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20)*! In quibus enim est nobiscum, nisi in iis, quos de suis habet nobiscum? Si non est enim mecum pro mea malignitate, est mecum pro illius qui mecum est bonitate. Sic enim promisit dicendo: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Matth. XVIII, 20).* Quod utinam et diabolus non potuisset de suis nobiscum versantibus dicere; profecto enim nulli nostrum probaretur Dominum dixisse: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (Joan. VIII, 47):* et utique illi neque surdi, neque absentes erant, quibus hoc dicebatur; sed

(1573) Construe: *Verum ego stultissimus gentium considerans meipsum, oh! quam putarem nullum talium esse usquam, si non tenerem promissum, etc.*

(1574) Construe: *Si ita est, oh! quam ergo nullus peccator, nedum ullus nostri consimilis, vel ad modicum debet existere sine metu! Sed particulariter videndum ei, si libro Sapientiae, qui ipse hoc cantat,*

A voluntate aberant, odio surdescebant, dum iis quæ dicebantur consentire nolebant. Quod etsi admiranda, **643** amplectenda, et glorificanda est patientiæ longanimitas Dei, tremenda tamen propter illud, quod de ea dicit Apostolus, nec irritanda, nec ad iracundiam provocanda, roganda vero et importunissime supplicanda: ex se namque metitur Domini iram, qui postquam eum gravissime offendit, ut nos miseri sæpe, timet ad illum laudandum accedere: procul dubio enim ita et ipse dedignaretur ab eo, qui eum dehonestasset, eadem hora laudari. Sed non faciendum suadet qui dicit: *Si ascenderit super te spiritus potestatem habentis (Eccl. X, 4),* id est ille Dei [*supple spiritus malus*], qui Saulem vexabat (*I Reg. XVIII, 10*), prævalente videlicet tibi ipsius usque ad mortiferum consensum calidissima suggestionem; *locum tuum ne dimiseris (Eccl. X, 4);* id est illum statum bonitatis, in quo tunc eras, quando in facinus illud, quod ille tibi suggessit, decideras; ne relinquant, subjungens causam, quia *curatio, inquit, id est pœnitentia vel Dei clementia, cessare faciet delicta (Ibid.).* Unde et egregie Augustinus, ut Augustinus, omnia, ait, quæ timentur rationabiliter declinantur. Deus autem solus ita timendus est, ut ab ipso ad ipsum confugiatur. Ex infantissimo vero Dominum metitur, qui putat eum adeo pium, ut non curet quantum a quovis lædatur, sed absque satisfactione debita non solum veniam, sed etiam præmia immeritis largiatur. Si enim ita esset, amatorem mali Dominum existere opinari homo, falso licet, valeret. At justum injustitiam diligere non sequitur posse.

C 8. Consiliarium sed ad hoc habemus perutilem ita dicentem: *De propitiato peccato noli esse sine metu: et ne adjicias peccatum supra peccatum dicens: Misericordia Dei magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur: misericordia enim et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius (Eccl. V, 5-7).* Itemque: *Da misericordiam justo, et ne suscipias peccatorem; quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et miserus est pœnitentibus, et peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in die vindictæ (Eccl. XII, 3, 4).* Rursumque: *Benefac humili, et non dederis impio; prohibe panes illi dari, ne in ipsis potentior te sit; nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quoniam et Altissimus odio habet peccatores, et impiis reddet vindictam (Ibid., 6, 7).* O quam ergo sine metu peccator debet existere (1674), si ita est, **644** vel ad modicum nullus, nedum nostri consimilis ullus! Sapientiæ sed particulariter libro, qui hoc cantat ipse, videndum ei, si possit aliquid, quod non sit credendum, inesse: Ipsa vero est Sapientia, quæ in Evangelio dicit: *Ego sum veritas (Joan. XIV, 6);* possit inesse aliquid, quod credendum non sit. Ipsa vero est Sapientia, quæ dicit in Evangelio: *Ego sum veritas; cumque concessum fuerit non posse inesse ei libro aliquid, quod credendum non sit, inferat, quid potest contraire veritati tantæ. Dicat vero quilibet, utrum existere possit aliquid mirabilius dictu.*

cumque fuerit concessum non posse, inferat quid potest veritati contraire tantæ. Dictu vero mirabilius aliquid utrum possit existere, dicat quilibet. Nam cum jam publice nobis resultet omnium pene (1575) contradictio vestrum; non desunt tamen ex vobis qui dicant: Quare talia et talia fieri consentit episcopus? Ad quod responsum reddere non immoramur. Præcipiente in persona Timothei Apostolo nobis atque dicente: *Argue*, id est reprehende; *obsecra*, hoc est in amore Dei contestare et roga; *increpa* (*II Tim.* iv, 2), id est etiam conviciis, excommunicationibus, verberibus, si competit, quoque non neglecta vero charitate commissos fatiga. Dum (1576) reprehensio jure reprehendorum nostro nil facta proficiat ore, et obsecratio nec nostri, nec Dei respectu quidquam obtineat; ad increpationem si fuerit ventum, pœnitebit, sero licet, alicui jure fatemur utilimum se dicentis olim non attendisse consilium: *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem*

(1575) Hæc contradictio contra Ratherium elucet ex libris *Qualitatis conjectura*, et *Itinerario* hoc eodem tempore scriptis.

(1576) Construe: *Dum reprehensio jure reprehendorum facta ore nostro nil proficiat, et obsecratio nec respectu nostri nec respectu Dei obtineat quidquam; si ventum fuerit ad increpationem, pœnitebit, sero licet, se olim non attendisse consilium alicui, jure fatemur, utilimum; consilium, inquam, dicentis:*

A potentis, et ponas scandalum in æquitate tua (*Eccl.* vii, 6).

9. Verum his alio reservatis, dicendum quod jam diximus, lectionem utique hanc hodie ideo lectam, quia quod Maria hæc tunc temporis faciebat, quando pedibus Domini assidebat, æquivoca ejus Mater Domini a die ortus sui facere cœperat, optimam utique partem eligens; id est, quod optimum in existentibus est, utique Dominum visceratim desiderans, quem quia præ omnibus dilexit, in tantum præ omnibus eo perfrui meruit, ut eum prius mente, postea et mente gestaret et ventre. Quæ pars scilicet neque ab ea est unquam ablata, nuque in æternum auferetur ab illa; quandoquidem virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo mansit post partum. Quæ nobis piissimis suis precibus placatum suum dignetur efficere Filium Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Noli quærere, etc. Quibus indicare voluit causam, cur nec conviciis, id est acrioribus reprehensionibus, peccatores coercuerit, nec excommunicationibus (ut ait in opusculo *De clericis rebellibus* num. 2) hos multarit, nec famulos verberibus affecerit, ut in *Qualitatis conjectura* traditur num. 2, quia nimirum ex potentum patrociniis, qui eos tutabantur, nil fructus sperabat.

AD RATHERII OPERA APPENDIX.

ADMONITIO IN DUO SEQUENTIA DOCUMENTA.

645 646 I. Duo apocrypha documenta ad Ratherium pertinentia in hac Appendice primum proferenda sunt. Unum est sententia seu potius Notitia sententiæ Rodoaldi patriarchæ Aquileiæ pro exemptione rerum capituli cathedralis Veronensis a potestate episcopi, quam ex archivo laudati capituli eductam, anno 1754 typis dedimus Veronæ in opere, cui titulus: *Conferma della falsità di tre documenti pubblicati nell'Ughelli a favore del capitolo di Verona* pag. 401 et seqq. Alterum est ejusdem sententiæ compendium, quod ab Ughello vulgatum fuerat tom. V Italiæ sacræ in episcopis Veronensibus col. 737. Et si hujus posterioris documenti imposturam deteximus in libro *De privilegiis et exemptione capituli cathedralis Veronensis* impresso Venetiis an. 1753, et luculentius confirmavimus in epistola quinta memorati operis Italice inscripti *Conferma*; alterius vero falsitatem in eadem epistola quinta fuse demonstravimus; cum tamen eadem documenta in Ratherianorum operum editione omitti nequeant, et in hac Appendice opportunum locum habeant; potiores criticas notas, quibus eorum falsitas potissimum declaretur, brevius, quoad fieri possit, in hac Admonitione indicare sufficiet. De sententia ipsa, seu Notitia ipsius sententiæ patriarchæ Rodoaldi in primis dicendum est.

II. In hac notæ chronicæ invicem pugnant. Anno 668 sola indictio xi convenit: cæteræ omnes ab eodem discordant. Etenim mense Maio anni ejusdem non secundus, sed tertius Joannis XIII summi pontificis annus decurrebat; nec annus nonus, sed septimus imperii Ottonis I, nec tertius regni Ottonis filii, sed imperii ejusdem primus; nec lunæ ætas, quæ in similibus documentis non solebat designari, pridie Idus Maii erat vigesima tertia, sed duodecima. Multo autem magis in anno repugnat tempus, quod in ipsa Notitia enuntiatur. Res gesta traditur statim post synodum Ravennatensem. Hæc autem synodus habita est medio Aprili anni 967. Igitur Rodoaldi iudicium, si illico post eandem synodum Maio mense celebratum fuisset, in annum 967 referendum esset, non vero in annum 968. Adde quod instante Paschate anni 968, quo Ratherius *Apologeticum* scripsit, apostolicæ litteræ allatæ fuerant, quibus sub anathematis pœna